

EĞİTİMEBAKİŞ

EĞİTİM - ÖĞRETİM ve BİLİM ARAŞTIRMA DERGİSİ

Yıl: 20 / Sayı: 59 / Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2024

ISSN: 1305-1202

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Sürdürülebilir Teknolojik İnovasyon ve Eğitim

Dr. Enver TÜRKSOY

Yeni Kuşaklara Kültür Aktarımı Üzerine Düşünceler

Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN

**Savurganlığın Olduğu Toplumda Verimlilik Olmaz
Verimliliğin Olmadığı Toplumda da Sürdürülebilirlik Olmaz**

Prof. Dr. Nazif GÜRDOĞAN

Sürdürülebilir Çevre Okuryazarlığı

Züleyha ÇEVİK

Sürdürülebilir Kentler

Öğr. Gör. Yunus MACİT

Afetler ve Kriz Yönetimi

Öğr. Gör. Erhan BOLAT

Sağlıkta Hizmetlerinde Dijitalleşme ve Yapay Zekâ (AI)

Öğr. Gör. Mustafa DEMİR

Mehmet Akif İnan İle Necip Fazıl Dostluğu Üzerine

Hıdır YILDIRIM

Yayın türü
Yaygın süreli

Sahibi
Eğitim-Bir-Sen adına

Ali YALÇIN
Genel Başkan

Sorumlu yazı işleri müdürü

Muammer KARAMAN
Genel Başkan Yardımcısı

Editör
Doç. Dr. Rıdvan KARABULUT

Editör yardımcısı
Dr. Öğr. Üyesi Enver TÜRKSOY

Grafik tasarım
Ertan GÜLDİBİ

Baskı, tarihi ve adeti
Semih Ofset / 27 Eylül 2024 / 2000

İdare yeri
Eğitim-Bir-Sen Genel Merkezi
Zübeyde Hanım Mahallesi Sebze
Bahçeleri Caddesi No: 86 Kat: 14-15-16
Altındağ/Ankara-TÜRKİYE

Telefon no : (0.312) 231 23 06

Bürocell : (0.533) 741 40 26

Faks : (0.312) 230 65 28

Web adresi : www.ebs.org.tr

E-posta : ebs@ebs.org.tr

www.egitimebakis.org

Eğitim-Bir-Sen'in ücretsiz yayınıdır.
Parayla satılamaz.

Kurumlara ve eğitim çalışanlarına dağıtımı
il ve ilçe teşkilatlarımız tarafından yapılmaktadır.

EĞİTİMEBAKİŞ

EĞİTİM - ÖĞRETİM ve BİLİM ARAŞTIRMA DERGİSİ

Yıl: 20 / Sayı: 59 / Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2024 ISSN: 1305-1202

İÇİNDEKİLER

▪ Sürdürülebilir Teknolojik İnovasyon ve Eğitim Dr. Enver TÜRKSOY	6
▪ Yeni Kuşaklara Kültür Aktarımı Üzerine Düşünceler Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN	17
▪ Savurganlığın Olduğu Toplumda Verimlilik Olmaz Verimliliğin Olmadığı Toplumda da Sürdürülebilirlik Olmaz Prof. Dr. Nazif GÜRDOĞAN	26
▪ Sürdürülebilir Çevre Okuryazarlığı Züleyha ÇEVİK	31
▪ Sürdürülebilir Kentler Öğr. Gör. Yunus MACİT	46
▪ Afetler ve Kriz Yönetimi Öğr. Gör. Erhan BOLAT	55
▪ Sağlıkta Hizmetlerinde Dijitalleşme ve Yapay Zekâ (AI) Öğr. Gör. Mustafa DEMİR	70
▪ Mehmet Akif İnan İle Necip Fazıl Dostluğu Üzerine Hıdır YILDIRIM	80

DOĞRUNUN DAHA DOĞRUSU, DOĞRUNUN SÜREKLİ OLMASIDIR

Muammer KARAMAN
Genel Başkan Yardımcısı

İnsanlık bugün geldiği maddi gelişmenin en ileri noktasında kesif bir medeniyet bunalımı yaşamaktadır. Ekonomiden ekolojiye, eğitimden psikolojiye kadar yaşadığımız tüm sıkıntıların kök nedeni, insanı merkeze almayan anlayışın egemenliğidir. Modern uygarlık küresel iklim değişikliğinden, çevre ve sağlık sorunlarına, yaşanmaz kentlere, finans ve kitlesel huzursuzluğa kadar bir sürü karmaşık sorunla uğraşmak zorundadır. Üstelik bu sorunlar sadece soruna sebep olanları etkilemekle kalmamakta, diğer insanları da sıkıntıya sokmaktadır. Küresel etki ve sonuçları olan meselelere lokal çözümler çare olamamaktadır.

Yüksek bir 'değer' bilinciyle çaresizlik kapımıza gelip dayanmadan çözümler üretmek, bu duyarlıkla bir dayanışma ortaya koymak zaruret olmuştur. Kutlu Resul'ün beş şey gelip çatmadan beş şeyin bilmemizi istediği değerler, esasen sürdürülebilirliğin de temel mantığını oluşturur. Özetle sağlığın, gençliğin, zenginliğin, zamanın ve hayatın değerini bilmemiz istenmektedir. Enfüste ve afakta bütün nimetleri kaynak, bütün kaynakları nimet bilip, insanı onun sorumluluğuyla mesul tutan medeniyet geçmişimiz, çevresel boyutlarıyla insanı yaşatmayı, hayatı sürdürülebilir kılmayı temel prensip addetmiştir.

Sürdürülebilirlik bir sistem, bir işleyiş meselesidir. Ama biz biliyoruz ki; yanlıştın da kendine göre bir sistemi ve işleyişi vardır. Sürdürmekte, sürdürülebilir olmakta önemli olan yanlıştı terk, doğrudan sebat etmelidir. Doğru yapmaktan önemli olan doğruyu sürekli kılmaktır. İbadetlerin az da olsa devamının hayırlı gö-

rülmüş olması, inanç ve ibadet eksenli hayatı bir yaşama biçimine dönüştürmek içindir. İnsanoğlunun anlık heyecanları, arzuları, yönelişleri olur, oluyor. Ne ki şartlar değiştiğinde anlık durumların devam etmediği çok görülmüştür. Bu gelip geçici veya istikrarlı olmayan davranışlar, insanı başarıya götürmez. Oysa başarmak, tayin edilmiş hedef ve programlar çerçevesinde sebat etmekle mümkündür. Sürekli olmak, süreklilikte ısrarcı olmak tamamlamanın, bitirmenin, başarmanın ilk ve en vazgeçilmez şartıdır. Başka deyişle her başarının arkasında mutlaka istikrarlı, sabırlı, programlı çalışma vardır.

Sürdürülebilirlik hayatın, insanın ve varlığın ilişki düzenine, diyalektiğine uyumlu olmakla mümkündür. Varlığın işleyiş düzen ve yasasına uyumlu olmayan zaten tikanır, tökezler, sürdürülebilir de olmaz, olamaz. Bu sebeple hayatın, dünyanın varoluş yasasına ters işlenen hiçbir şey ilânihaye devam edemez. Unutulmasın ki bütün bir varlık evreni, birbirini tamamlayan, geliştiren, zenginleştiren bir işleyişe sahiptir. İşleyişte şaşmaz bir denge, uyum, düzen, ritim, oran vardır. Birinin veya bir şeyin yararına ötekinin bozulması, uyumsuzluk, dengesizlik, giderek korkunç sonuçlarıyla bozulma, dağılma meydana getirir. Bu durumda uyum yerine uyumsuzluk, düzen yerine kaos, barış yerine savaş, hayat yerine ölüm yaygınlaşır. Hele iyiliğin yerine kötülüğün, adalet yerine zulmün, hak yerine haksızlığın, barış yerine şiddetin esas olması, tam manasıyla medeniyetin çökmesi demektir. İşte şimdi insanlık çökmüş ya da çökmekte olan bir uygarlığın yıkıntıları altında can çekişmektedir.

Varlığın dengesini, denklemini bozmak üzere kurulmuş ne bir gelişme, ne bir kalkınma sağlanabilir. Bu tarz girişim odakları, kısa süreli yararlar sağlıyor gözükseler de uzun erimde kendileri ve bütün bir insanlık için, geri dönüşsüz felaketlere yol açarlar, açıyorlar. Şu an dünyanın yaşadığı kozmik bunalımın medeniyetten, medeniyet bunalımının kozmik bozulmadan ayrı düşünülemez olması bundandır. İnsanlık hak ve hukukta, insana saygı ve hürmette, medeniyet ve kültür değerlerini teşvikte yarışacağına, kötülükte, fesatta, bozgunculukta yarışır olmuştur. İnsanlık yıkıcı, kıyııcı güçlerin insafına terk edilmiş durumda, onlardan merhamet dilemektedir! Bin yıllar boyu yaşanmamış trajik bir sefilliktir bu! Medeniyet birikimi, insanlık deneyim ve tecrübesi, ateş ve kan deryası içinde tehlikeye atılmış insanlık, hiç bu kadar çaresiz, çıkışsız, çözümsüz bırakılmamıştı(r). Üstelik bu gidişin yanlış, sürdürülemez olduğu bilindiği halde; umut, evrensel varoluşa ve mutlu yarınlar doğru bir kurtuluş hamlesi yapamamakta, yapma güç ve cesaretini kendinde bulamamaktadır. Hak yerine haksızlık, adalet yerine zulüm, dostluk yerine düşmanlık kol gezmekte, üstelik devletlerin politikaları bu paradigmalara oluşturulmaktadır. Bu zulüm, bu haksızlık düzeninin devam etmesi mümkün değildir. Bu karanlık sürgit egemen olamaz. Ateş, kan ve ölüm üzerine sürekli bir dünya inşa edilemez. İnsan takati, insan vicdanı bu karanlığı, bu zulmü daha fazla taşıyamaz.

İnsan ve dünyanın tabiatına uygun olmayan her müdahale tehlike yaratmıştır. Uygarlık adına bile olsa, varlığın işleyişini, hayatın yasasını umursamayan her şey, sonunda bir felakete yol açmaktadır. Kendi bencil çıkarından başka duyarlılığı olmayan, laf dinlemez, söz anlamaz insanın 'doğanın öç alması' diye yorumlanan felaketler, evet kendi akışı, döngüsü içinde doğanın insanın yapıp ettiklerine tabii cevabı, karşılığıdır. Varlık yapı ve dokusunu bozan her girişime, misli ile bedel ödetmektedir. Doğanın bize verdiği karşılık, modernleşme ve ilerleme adına hoyratça sürdürdüğümüz tasarruf ve tasallutun daha fazla devam edemeyeceğini, kendi tarzı, diliyle bize ikazdır: 'Öyle yaparsan böyle olur. Böyle olmasını istemiyorsan öyle yapmayacaksın.'

Tanrıyı hesap dışı tutan varlık, hayat ve hakikat tasavvuru, temelden değişmediği sürece, ekonomi ve ekolojiye dönük tüm iyileştirmeler palyatif, pansuman çözümler olarak kalır, kalacaktır. Unutulmama-

lıdır ki bugün çevre kirliliğinden önce asıl tehlike ruh kirlenmesidir. Kirlenmiş ruhların sorumsuz tedavülü maalesef hızla dünyanın güzelliklerini bozmakta, çirkinleştirmektedir. Sürdürülebilir bir gelecek için nesnel veriler ve göstergelerden evvel insanın 'değer'li, erdemli ruhlara ihtiyacı vardır. Atalarımızdan miras değil çocuklarımızdan emanet aldığımız dünyayı daha yaşanır zenginlikte gelecek nesillere devretmek, bir insanlık sorumluluğudur. İnsan soyuna ve geleceğe biraz olsun saygımız varsa kaynak ve imkânlarımızı sorumsuz bir anlayışsızlıkla telef ve heba edemeyiz. Dünyayı yaşanmaz, hayatı sürdürülmez hale getiren tutumlar, terk edilmedikçe, daha yaşanabilir bir dünya imkânsızdır. Kuşkusuz bu mesele eğitimin ve eğitimcilerin konusudur. Müfredat ve eğitim politikaları, bu gerçeklere ve hassasiyetlere göre oluşturulmalıdır. Kültür derinliğimiz ve medeniyet tecrübemizde bize yol gösterecek, ilham verecek sayısız örnekliğin olması, eğitim camiamız için büyük şans ve imkândır. Hayata ve gelişmelere uyum sağlamayan bir eğitim sisteminin sürdürülebilir olması da mümkün değildir. Bu doğru- dan da doğru olanı; sürdürülmesi imkânsız bir eğitim düzeni ile milletlerin varlığını sürdürmelerinin imkânsızlığıdır.

Bütün bu mülahazalar sonrasında 'Eğitime Bakış'ın bu sayısında 'Sürdürülebilirlik' kavramını dikkatlerinize taşımayı uygun bulduk. Bu çok geniş ve derinlikli kavramı her yönüyle bu kısıtlı sayfalarda tartışmanın imkânı yoktur. Bizimkisi her yerde önemi yaşanan bir gerçekliğe dönüşen bu kavrama sadece bir perde aralamak.

Başka sayılarda buluşmak dileğiyle..

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE EĞİTİM

 Ali YALÇIN
Genel Başkan

Sürdürülebilirlik, genellikle “Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama imkanını yok etmeden günümüzün ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamak.” şeklinde tanımlanmaktadır. Sürdürülebilirlik, gelecekte çalmamak suretiyle bugünü kıymetlendirmektir. Uygulamada epeyi eski bir tarihten itibaren toplumsal yaşamda var olan sürdürülebilirlik, kavram olarak daha yakın bir zamanda, yaklaşık yarım asır önce gündeme gelmiş, çeşitli alanlarda sürdürülebilirlik başlığı altında yürütülen çalışmalarla çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla ve bütüncül olarak ele alınmaya başlanmıştır.

Sürdürülebilirlik, daha çok çevre ile ilgili konularda öne çıkan bir kavram olmakla birlikte zamanla hemen her alanda daimi olabilmeyi, imkan ve kıymetleri geleceğe tahrip olmadan aktarabilmeyi içeren bir izlekle çeşitlendirilmiş, ilerleyen süreçle birlikte hemen her alanda sürdürülebilirliğin nasıl sağlanması gerektiğine ilişkin yürütülen çalışmalarla metodik bir yaklaşım ortaya konulmuştur.

Sürdürülebilirlik aslında bir medeniyet meselesidir. İnsana ve tabiata hangi değerlerin atfedildiğini toplumun ait olduğu medeniyetin genel prensipleri belirler. Yağmacı, tahripkar bir medeniyetin müntesiplerinin insanı ve tabiatı ayaklar altına alan tutumları insanlığa huzur, barış ve adalet getirmez. İnsan hayatına kıymet veren, insanın insan olmak-

tan kaynaklanan haklarını hiçe sayan bir yaklaşım yeryüzünde fesat oluşturur. En temel sürdürülebilirlik insan hayatının sürdürülebilirliğidir. Batılı bir kavram olan sürdürülebilirliğin onu kavram olarak ortaya atan Batı toplumunun en temel sürdürülebilirlik olan insan hayatının sürdürülebilirliği karşısındaki duyarsızlığı temel bir tezatı da beraberinde getirmektedir. Tabii burada yaratılmışlığının orijinallliğini muhafaza eden ve insan hayatının sürdürülebilirliğinin engellenmesi karşısında duyarlılık ortaya koyan, vicdanları vatandaşlıklarının üstüne çıkan insanları bundan tenzih etmek gerekiyor. Nitekim, Gazze’de insan hayatının sürdürülebilirliğinin engellendiği ve bir katliamın dünya kamuoyunun gözleri önünde sürdürüldüğü bir vasatta Kapitalist sistemin ördüğü dünya siyasi konjonktüründe gayri-radiil Birleşmiş Milletler organizasyonu katliamlar karşısında kör, sağır ve dilsiz rolüne bürünürken Batı toplumunda da vicdanını yitirmemiş insanlar, devletlerden bağımsız olarak seslerini yükseltmişler ve insan hayatının sürdürülebilirliğinin engellenmesine karşı meydanlarda “Katliama Dur De!” diye haykırmışlardır.

Batı medeniyetinin temelinde kapitalizm yatmaktadır. Kapitalizmin kodları insani değildir. İnsan merkezli bir medeniyet, insanı öncelemeyi, helal kazanmayı, tabiatı dikkate almayı buyururken vahşi kapitalizmi üreten medeniyet, insanı bir eşya

gibi görmeyi, nasıl olursa olsun kar elde etmeyi ve kazanç için tabiatı göz ardı etmeyi mübah görebilmektedir. Mehmet Akif İnan bu hususu şöyle yorumlamaktadır: “Batı uygarlığının yapısında insani öz yoktur. Aklın koyduğu katı kuralları vardır. Batılı akıl, sömürgeci. Menfaatini, başkalarının ezilmesini umursamayan, hatta şart gören bir akılla kollar. Bu akıl, yalnız dış dünyaya karşı uyguladığı bir tutum olarak kalmaz, kendi hayatı için de geçerlidir. Belirli bir yaşa gelen çocuğuna bile yabancı gibidir. Kimseye, bir karşılık beklemeden yardım elini uzatamaz, şefkat göstermez. Misafirperver değildir. Aşkında bile bencillik vardır. Hasuttur. Şükür bilmez. Kadere katlanamaz. Rıza nedir anlamaz. Açgözlülüğü yüzünden nimet içinde bile olsa mutsuzdur. Bir felakete uğradığı zaman dünya gözüne zindan olur, sabra yabancısıdır” Oysa bunlar, insanlığın sürdürülebilirliğinin temel prensipleridir. Bu güzellikler ortadan kalktığında insanlığın sürdürülebilirliği tehlike altına giriyor demektir. Bugün Batı'nın açmazı budur.

Kapitalizm, tüketimi körükleyen bir temel umdeyle hareket etmektedir. Tüketimi kamçılayan bir işleyiş bir yandan hızla ve vahşiyane ilerlerken, tüketmek için üretmeye dönük bir işleyiş de sürdürülebilirlik ilkelerini hiçe sayan bir anlayışla gayriinsani biçimde ilerlemektedir. Yine Mehmet Akif İnan, “Kapitalist ekonomilerin temel mantığı, üretimlerine geniş tüketici çevreler oluşturmaktır. Bunun için insanların tüketme ihtiyaçlarını çoğaltıyorlar. Propaganda araçları toplumu tüketime şartlıyor. Eşya edinmeyi mutluluğun gereği gibi gösteriyor. Üretilen eşyalar sa zaruri ve beşerî ihtiyaçları gidermekten çok, üreticilerin ihtiyaçmış gibi telkin etmelerinin sonunda ihtiyaç olarak zannedilen cinsten. Bu sebeple israf, aile ekonomisinin temelinde yer alıyor.” diyerek Kapitalizmin çalışma prensibini örnekleyerek ifade etmektedir. Tüketmek için üretmek ya da diğer bir tabirle tüketmek için yaşamak insani değildir, insanı insan olmaktan çıkararak, insanlığın sürdürülebilirliğini engelleyen bir yaklaşımdır.

Üretim ve tüketim ilişkileri hususunda kendi medeniyetimizin değerlerini önceleyen yaklaşımıyla bilinen duayen hocalardan Prof. Dr. Ersin Nazif

Gürdoğan, “Sürdürülebilir tüketim stratejisi, doğal kaynakları koruma, zorunlu ihtiyaçları karşılama, altyapı yatırımlarını yapma, temel sağlık ve eğitim hizmetlerini sağlama gibi, hayatın kalitesini belirleyen alanları kapsar. Sürdürülebilir bir tüketim stratejisi geliştirmek için, araba (car), soğutucu (cooler) ve renkli televizyon (color television) odaklı toplumların, azaltma (reducing), yeniden kullanma (reusing) ve geri dönüşüm (recycling) odaklı toplumlara dönüşmeleri gerekir. Böylesine bir dönüşüm, ekonomik bir sorun olmaktan daha çok etik bir sorundur. Belirleyici olan, ekonominin değil, etiğin değerleridir.” demektedir.

Bizim medeniyetimiz, üretimle ilgili problemler yaşayan bir medeniyettir. İnsani özden ayrılmadan üretmeye ilişkin kararlılık, Batı'da Sanayi Devrimiyle birlikte başlayan ve vahşi kapitalizmin vahşi koşullarıyla sürdürülen üretim karşısında gerekli atağı sağlayamadığı için üretimde geri kalmak durumunda kalmıştır. Kaynakların insani özden ayrılmadan mamüle dönüştürülmesi sürecindeki insanlık, bu süreçteki ihtiyaç duyulan maddi kaynağın temininin belli prensiplere bağlı olması, ticaret hayatının yine medeniyetimizin özünden neşet eden sıkı prensiplere bağlı oluşu, bizim medeniyetimizin üretim konusunda Batı karşısında geride kalmasına yol açmıştır. Tabiatıyla, Batılılaşma süreci bizim pazar olarak, bir tüketim toplumu olarak ortaya çıkışımıza neden olmuş, kültürel etkilenme, değerlerimizi korumada gösteremediğimiz duyarlılık, tüketime sunulan nesnelere yönelik iştiyak, toplumumuzu iki arada bir derede bırakmıştır.

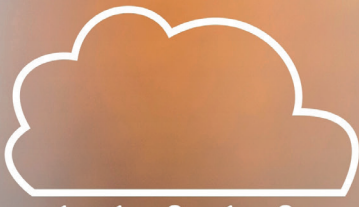
Sürdürülebilirlikle ilgili en önemli balıklardan birisi de eğitimidir. Eğitim, sürdürülebilir bir gelecek için sosyal, ekonomik ve çevresel dönüşümün temel belirleyicisidir. Eğitim, bir toplumun kendisini geleceğe aktarma, geçmişin birikimini, günün tecrübesi ile ve geleceğim projeksiyonuyla harmanlayarak toplumsal sürdürülebilirliği gerçekleştirme ameliyesidir. Geçmişin kültür ve medeniyet birikimi toplumun zihniyetinin tezahürüdür. Geçmişten kopuk bir toplumsal kimliğin ileriye sıçrayışı sun'u ve temelsiz olma tehlikesine açıktır. Günün kıymeti, azim, gayret ve kararlılıkla, ataletten sıyrılmış bir

sorumlulukla ele alındığında geleceğin arzu edilen parlaklıkla inşa edilmesine imkan sağlar. Bu çerçevede, eğitimde sürdürülebilirliği ele alırken bize ait, kendi imbiğimizden süzölmüş bir bakışla konuya yaklaşmak gerekir.

Dünyayı değiştirebilmek eğitimle mümkündür. Eğitim, sürdürülebilir kalkınma ile tutarlı beceriler ve davranışlar elde etmek için kritik öneme sahiptir. Eğitim, sürdürülebilir bir gelecek için, toplumun dönüşümünü sağlamada kilit bir değişim aracıdır. Dünyayı yaşanılır kılmak için eğitimin gücünden yararlanmak zaruridir. Yaşamımızı sürdürebileceğimiz bir dünyaya sahip olmak için gereken değerleri, becerileri ve bilgiyi sadece eğitim yoluyla gelecek nesillere enjekte edebiliriz. Eğitimin dönüştürücü gücü, bireylerin gerekli beceri, tutum ve değerlerle donanmış, yansıtıcı, sorumlu, bilinçli ve aktif birer insan olmalarını sağlayacak ve onları güçlendirecektir. Böylece örgün ve yaygın eğitim, yalnızca sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin değil, aynı zamanda her insanın onurlu ve barış içinde yaşayabileceği bir dünyanın da temelini oluşturacaktır.

Ancak bu hedefe ulaşmak için klasik eğitim kavramının ve dolayısıyla tüm eğitim sistemimizin yeni sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelmesi ve geleceğe uygun olacak şekilde yeniden tasarlanması gerekmektedir. Nitekim Hazret-i Ali, “Çocuklarınızı kendi zamanınıza göre değil, onların yaşayacakları zamana göre yetiştirin” demektedir.

Eğitimciler değişimin asıl aktörleridir. Sürdürülebilir bir gelecek için becerilerin geliştirilmesinde ve pedagojik yaklaşımlarıyla toplumu dönüştürmede kilit role sahiptirler. Bunu yapabilmek için eğitimcilerin, ‘daha sürdürülebilir ve adaletli bir toplum sağlamak için bilgi, beceri, değerler ve tutumlardaki değişiklikleri teşvik eden eğitim’ olarak tanımlanan Sürdürülebilir Gelişme İçin Eğitim (ESD) yeterlilikleriyle donatılması gerekir. Eğitim alanında sürdürülebilir okul projelerinin artması ve teşvik edilmesi; müfredatta iklim değişikliği ve sürdürülebilirlik konusunu ele alan düzenlemelerin yapılması, eğitimin bütün kademelerinde konunun daha kapsayıcı bir şekilde yer alması gerekmektedir.

1 1 0 1 0
0 1 0 0 0
1 0 1 1 1
1 0 0 0 0
0 0 0 1 0
0 1 1 0 1
1 1 0 0 1
0 1 0 1 1
0 1 0 1 1
0 1 0 1 0

714 435 51 5 59511
4562 2*2 159 4691
ABM M UO OLV KN OMJL

135 51 5 459311
4542 272 156 4661
ABM J RO OLV KK LMJL
JST GFK POL

81

56

97

75

Sürdürülebilir Teknolojik İnovasyon ve Eğitim

Teknolojik inovasyonun özellikleri şu şekilde sıralanmıştır; ilk özellik yeni ve özgün fikirler üretme yeteneği olarak tanımlanan yaratıcılıktır. İkincisi ise bu fikirleri gerçeğe dönüştürmek için gerekli bilgi ve beceriler olarak ifade edilebilecek olan teknolojidir.

Dr. Enver TÜRKSOY
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

014 135 51 5 59511
4562 2*2 156 4661
ABM J RO OLV KK LMJL

Giriş

21. yüzyıl, insanlığın karşı karşıya olduğu karmaşık ve acil sorunlarla doludur. İklim değişikliği, kaynak kıtlığı ve eşitsizlik gibi küresel zorluklar, sürdürülebilir bir geleceğe geçişi zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, sürdürülebilirlik, inovasyon ve teknoloji kavramları, bu sorunlara çözüm bulmada ve daha yaşanabilir bir dünya inşa etmede kritik öneme sahiptir. Bu makale, sürdürülebilir, yenilikçi ve

teknolojik bir eğitim anlayışının önemini ve öğretmenlerin bu süreçte oynayacağı rolü ele alınmıştır. Ayrıca sürdürülebilir teknoloji, inovasyon, eğitim kavramlarını ve bu kavramların birbirleriyle olan ilişkileri genel hatları ile ifade edilmeye çalışılacaktır. Günümüzde kendinden sık sık bahsettiren sürdürülebilirlik kavramı doğal kaynakların dengeli ve verimli bir şekilde kullanılmasını, ekolojik koruma ve toplumsal sorumluluk bilinçlerini içeren geniş

İnovasyon, yeni fikirlerin oluşturulması, çözümlerin geliştirilmesi ve uygulanmasıdır. Bu, ürünlerde, hizmetlerde, süreçlerde veya organizasyonlarda yeni ve daha iyi bir ürünler ortaya çıkarmayı içerir. İnovasyon, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için hayati önem taşır.

bir kavramdır. İnovasyon kavramı ise ekonomik ve sosyal alanlarda ilerlemeye katkı sağlayan yenilikçi yöntem, fikir ve ürünlerin geliştirilip uygulanmasını içeren kapsamlı bir süreçtir. İnovasyon yalnızca yeni bir ürün ortaya çıkarılmasını değil, mevcut ürünlerin iyileştirilmesini ya da mevcut ürünlerin üretim süreçlerine yönelik iyileştirmelerin yapılmasını da kapsayan bir kavramdır. Teknolojik inovasyon ve eğitim arasındaki ilişki bu yazının devamında detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

Sürdürülebilirlik, inovasyon ve teknoloji kavramları

Sürdürülebilirlik, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama yeteneğini tehlikeye atmadan bugünkü

ihtiyaçlarımızı karşılama yeteneği olarak tanımlanır (Portney, 2015; Thiele, 2024). Bu, çevresel, sosyal ve ekonomik boyutları içeren kapsamlı bir kavramdır (Lehtonen, vd. 2019). Çevresel sürdürülebilirlik, doğal kaynakların korunması ve ekosistemlerin dengesinin korunmasını; sosyal sürdürülebilirlik, adalet, eşitlik ve refahın sağlanmasını; ekonomik sürdürülebilirlik ise kalkınmanın uzun vadede sürdürülebilir olmasını ifade eder (Blowers, 2013)

İnovasyon, yeni fikirlerin oluşturulması, çözümlerin geliştirilmesi ve uygulanmasıdır. Bu, ürünlerde, hizmetlerde, süreçlerde veya organizasyonlarda yeni ve daha iyi bir ürünler ortaya çıkarmayı içerir. İnovasyon, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak

için hayati önem taşır (Pearson, 1990). Yeni teknolojiler, daha az kaynak kullanan ve daha az atık üreten ürünler ve hizmetler geliştirmemize yardımcı olabilir. Ayrıca, daha adil ve kapsayıcı toplumlar yaratmak için yeni sosyal ve ekonomik modeller geliştirmemize imkân sunar (Chen, 2006).

Teknoloji, araçların, tekniklerin ve sistemlerin geliştirilmesi ve uygulanmasıdır. Teknoloji, insan yaşamının her alanında önemli bir rol oynar. Eğitimden sağlığa, ulaşımdan ticarete kadar her sektörde teknolojiden yararlanılmaktadır. Teknoloji, sürdürülebilirlik ve inovasyon için güçlü bir araçtır (Mahardhani, 2023).

Sürdürülebilir teknoloji

Sürdürülebilir teknoloji, doğal kaynakları gözetken ve ekonomik ve sosyal kalkınmayı teşvik eden modern teknolojileri tanımlayan bir terimdir (Weaver, vd. 2017). Bu teknolojiler çevresel ve ekolojik riskleri büyük ölçüde azaltarak; sürdürülebilir ürünler üretmeyi amaçlamaktadır (Mulder, Ferrer & Van Lente, 2017; Weaver, vd. 2017). Sürdürülebilir teknoloji, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal sürdürülebilirlik konularında öne çıkıyor.

Sürdürülebilir teknoloji özellikle eğitim sektöründe, oldukça önemli bir kavramdır. Eğitim, sürdürülebilir kalkınmanın anahtarıdır Eğitimde yeniliklerin sürdürülebilirliği, okul liderlerinin yenilikleri uygulamaya başlamadan önce düşünmeleri ve öğretmenlerin katılımını sağlamak için zaman ayırmaları gibi faktörlerle ilişkilidir (Burbules, Fan, & Repp, 2020) Ayrıca, yeniliklerin sürdürülebilirliği, mevcut uygulamalara ve süreçlere zarar vermeden devam eden bir yenilik süreci olarak tanımlanır (Elshof, 2009). Dijital eğitim ile dijital teknolojiler, eğitimde yenilikçi çözümler sunar ve eğitim reformlarının arkasındaki itici güçtür, Eğitim teknolojisi şirketleri, eğitim erişiminin genişletilmesi için yeni çözümler geliştirmektedir (Pavlova, 2013) Sürdürülebilir teknoloji, eğitimde maliyetleri azaltmaya, kaynakları daha iyi kullanmaya, sürdürülebilirliği teşvik etmeye ve öğrenciler ve öğretmenler için erişimi ve etkisini genişletmeye yardımcı olmaktadır. MEB

tarafından başlatılan F@TİH projesi bunun ulusal çaptaki en önemli örneğidir. F@TİH projesi ile etkili öğretim meteorlarının kullanılmasına fırsat verilmesi ve her yerden eğitime erişim olanakları sunması açısından oldukça önemli bir projedir.

Teknolojik İnovasyon Kavramı

Teknolojik inovasyon, yeni fikirlerin ve teknolojilerin geliştirilmesi ve uygulanması yoluyla, mevcut ürünler, hizmetler, süreçler veya organizasyonlarda değer ve yenilik yaratma sürecidir (Nelson, & Rosenberg, 1993). Bu kavram, sadece yeni bir ürün veya hizmet icat etmekten ibaret değildir, aynı zamanda mevcut olanları geliştirmeyi, daha verimli hale getirmeyi ve yeni pazarlara sunmayı da içerir. (Kathy, Lyn & Faith, (2009), Teknolojik inovasyonun özelliklerini şu şekilde sıralamıştır; ilk özellik yeni ve özgün fikirler üretme yeteneği olarak tanımlanan yaratıcılıktır. İkincisi ise bu fikirleri gerçeğe dönüştürmek için gerekli bilgi ve beceriler olarak ifade edilebilecek olan teknolojidir. Son kavram ise İnovasyonun, müşterilere, işletmelere veya topluma fayda sağlaması olarak ifade edilebilecek olan değer kavramıdır. Dördüncü ve son özelliği ise işlerin etkili bir şekilde yapılabilmesi için gerekli olan iş birliğidir. Bu dört unsur teknolojik inovasyonun olmazsa olmaz dört yapı taşıdır.

Teknolojik inovasyon günümüz trendlerinde oldukça önemli bir kavramdır. Bu önemi maddeler halinde ifade etmeye çalışırsak teknolojik inovasyon Ekonomik büyümeyi teşvik eder. Yani Yeni ürünler ve hizmetler, yeni pazarlar ve iş imkanları yaratır. Bununla birlikte Rekabet gücünü artırır. Yaşam kalitesini yükseltir. Teknolojik inovasyonlar, sağlık, eğitim, ulaşım gibi alanlarda yeni çözümler sunarak insanların yaşam kalitesini yükseltir. Çevresel sürdürülebilirliğin Teşviki için önemli bir unsurdur. Temiz teknolojiler ve yenilenebilir enerji kaynakları gibi inovasyonlar, çevreyi korumaya ve sürdürülebilir bir geleceğe katkı sağlamak açısından değerlidir. Yukarıda görüldüğü üzere teknolojik inovasyon sadece ekonomik faaliyetler de değil dünyanın daha yaşanabilir ve sürdürülebilir olması için önemli bir

unsurdur. Günümüzde birçok teknolojik inovasyon aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Bunlardan en önemlilerinden birisi 1980’li yıllarda hayatımıza giren ve hayatımızın vazgeçilmez bir parçası olan akıllı telefon vardır. Bir diğer örnek olarak benzinli ve dizel motorlara kıyasla daha temiz ve sürdürülebilir enerji kaynağı olan elektrikle çalışan arabalar ile hayatımıza yeni yeni giren ve birçok alanda varlığını hissettiğimiz yapay zekâ teknolojileri teknolojik inovasyonun güzel örneklerindedir.

Teknolojik inovasyon, sürekli gelişen ve değişen bir alandır. Gelecekte, yapay zeka, robotik, nanoteknoloji ve biyoteknoloji gibi alanlarda daha da fazla inovasyon görmeyi bekleyebiliriz. Bu inovasyonlar, dünyamızı daha iyi bir yer haline getirme potansiyeline sahip.

Teknolojik İnovasyonun Sürdürülebilir Kalkınmaya Etkisi

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında teknolojik yenilik önemli bir rol oynamaktadır. Aldieri, Kotsemir, & Vinci (2020); Chen, SinhaHu, & Shah, (2021); Omri, (2020) ifadelerinden yola çıkarak durum kısaca özetlemek gerekirse teknolojik inovasyon;

Kaynakların verimli kullanılmasına, atıkların azaltılmasına, daha temiz ve yeşil teknolojilerin geliştirilmesine katkıda bulunarak ulusların kalkınmasını desteklemektedir.

Teknolojik inovasyon sürecinde, sürdürülebilirlik öncelikli hedef olarak tasarlanır ve uygulanırsa sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunur. Bu durum kalkınmanın sürekliliğini ifade etmektedir.

Bilgiye erişimi artırmak, sağlık ve eğitimi iyileştirmek ve daha sürdürülebilir bir geleceğe katkıda bulunmak gibi çeşitli yollarla yaşamı iyileştirir. Bu yolla eğitilmiş ve sağlıklı toplumların oluşmasına fırsat verilmiş olacaktır. Toplumların bireylerden oluştuğu düşünüldüğünde bireysel iyileşme toplumsal kalkınmaya öncülük edecektir.

Teknoloji, sürdürülebilir kalkınmanın önünde büyük bir engel olan iklim değişikliğini de ortadan

”
Dijital teknolojinin eğitimde kullanımı sürdürülebilirliğin desteklenmesinde önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Dijital araçlar kağıt kullanımını azaltmaya, zamandan tasarruf etmeye ve öğrenmeyi öğrenciler için daha erişilebilir ve ilgi çekici hale getirmeye yardımcı olmaktadır.

”
kaldırabilir. Teknoloji yenilenebilir enerji kaynakları geliştirilmektedir. Ülkemizin hemen her yerinde rüzgar tribünü ve güneş paneli tarlaları ile karşılaşmaktayız. Ayrıca düşük karbon ekonomisine doğru ilerlemeyi hızlandırabilir ve küresel karbon emisyonlarını azaltabilir. Elektrikli araçlar düşük karbon emisyonu konusunda oldukça inovatif bir atılımdır.

Bununla birlikte, teknolojik değişimin hızlı temposu, hükümetlerin ve toplumun yeni teknolojilerin getirdiği değişikliklere uyum sağlama kapasitesini geride bırakabileceğinden, politika oluşturma açısından da zorluklar yaratmaktadır. Bu durum sadece politika oluşturucuları değil eğitim öğretiminin temel paydaşı olan öğretmenleri de zorlamaktadır. Bu durumun öğretmenlerin teknolojik inovasyon konusunda yaşadıkları zorluklar başlığı altında ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Sürdürülebilirlik ve Teknolojik Eğitim

Sürdürülebilirliği teşvik etmek için çevre dostu uygulama ve ilkelerin eğitim sistemlerine ve teknolojik gelişmelere entegre edilmesini gerekmektedir (Fix, vd, 2021). Bu yaklaşım, öğrencileri gezegeni korumak, çevrenin korunmasını sağlamak, sosyal eşitliği teşvik etmek ve ekonomik sürdürülebilirliği teşvik etmek için gerekli bilgi, beceri ve değerlerle donatmayı amaçlamaktadır (Jawahir, Badurdeen & Rouch, 2013; Leal Filho, 2006).

Jawahir, Badurdeen & Rouch, (2013), Dijital teknolojinin eğitimde kullanımı sürdürülebilirliğin desteklenmesinde önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Dijital araçlar kağıt kullanımını azaltmaya, zamandan tasarruf etmeye ve öğrenmeyi öğrenciler için daha erişilebilir ve ilgi çekici hale getirmeye yardımcı olmaktadır. Örneğin, Nesnelerin İnterneti (IoT), herkes için daha uygun maliyetli bir öğrenme deneyimi oluşturmak için kullanılabilir.

Bir öğrenme aracı olarak sosyal medya giderek daha popüler hale geldi; önemli konular hakkında bilgi alışverişine olanak tanıyor ve öğretmenlere, öğrencilerin sunulan içerikle ilgili öğrenmelerini belirlemeleri için bir platform sağlıyor.

Sürdürülebilir Teknolojik İnovasyon Sürecinde Öğretmenin Rolü

Eğitimde sürdürülebilir teknolojik yenilik için öğretmenlerin teknoloji entegrasyonundaki rolü çok önemlidir. Öğretmenler, öğrencilere dijital çağda başarı için gerekli bilgi ve becerilerin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Her ne kadar eğitimde paradigma değişimi söz konusu olsa da öğretmenin

eğitim süreçlerinde -özellikle sosyalleşme açısından- rolü oldukça önemlidir.

Yukarıda bahsedilen paradigma değişimi ile öğretmenin bireylere beceriler kazandırma görevi daha ağırlık kazanmıştır. Teknolojik gelişmeler insanlara sınızsız içerik sunmaktadır. Bunlardan faydalı olanlar ya da zararlı olanların belirlenmesi öğrenciye gelişim sürecinde ihtiyacı olan içeriğin sunulması açısından öğretmen vaz geçilmez bir unsurdur. Gelişen teknolojiler ile öğretmenler, etkileşimli oyunlardan sunumlara, yapay zekâ destekli öğrenmeye, dijital çalışma sayfalarına ve ders kitaplarına kadar çok sayıda etkinlik ve ödev türünü harmanlayan dinamik ve yenilikçi ders planları oluşturabilirler.

Öğretmenler, öğrencileri genç yaşta eğitim teknolojileriyle tanıştırmak, daha sonra kariyerlerine ya da ulusal çapta toplumun ihtiyacı olan iş gücü olmasına katkı sağlayacaktır. Unutulmamalıdır ki görüntü işleme teknolojileri, makine öğrenme, yapay sinir ağları ve dil işleme teknolojileri gibi yapay zekâ teknolojileri dünya genelinde büyük yankı uyandırmış ve bu alanda insan gücüne ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu insan gücünün yetiştirilmesinde, algoritmik düşünme ve dijital okur yazarlık gibi becerilerin edinilmesinde öğretmenlere büyük görev düşmektedir.

Öğretmenler, ödevlerin zorluğunu öğrencinin performansına göre ayarlamak için uyarlanabilir öğrenme platformlarını kullanarak, öğretimlerini her öğrencinin bireysel ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde uyarlayabilir. EBA içerisinde yer alan ve farklı sınıf düzeylerindeki sayısız materyalle öğretmenler öğrencilerin performansına göre başka bir ifadeyle öğrencinin bireysel özelliklerine göre ödevler hazırlayarak öğrencilerin biri bireysel gelişimlerini destekleyebilir.

Ayrıca öğrencilere araştırma yapmak, farklı bakış açılarını keşfetmek ve güncel bilgilere erişmek için teknolojiyi kullanma konusunda rehberlik edebilirler. Yukarıda da bahsetmiş olduğumuz paradigma daki değişim öğrencilerin medya okuryazarlığı becerisi teknoloji okuryazarlığı becerisi gibi 21 yüzyıl becerilerinin edilmesinde etkilidir. Öğretmenler güncel teknolojilere; öğrencinin ihtiyacı olan içerikleri ulaşmasında bu becerileri edilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir.

Eğitim teknolojileri, eleştirel düşünme, problem çözüme, işbirliği, yaratıcılık ve dijital okuryazarlık gibi 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesinde etkili olabilir. Bu becerilerin geliştirilmesinde yukarıda da bahsi geçen EBA ve benzeri dijital platformlar yardımıyla öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesinde öğretmenleri önemli bir rolü vardır.

Teknolojinin yönlendirdiği bir dünyada öğretmenlerin önemi, öğrencilerinin eğitim deneyimlerini şekillendirme, onların öğrenmeyi zenginleştirecek ve destekleyecek öğrenme araçlarıyla meşgul olmalarına yardımcı olma becerilerinde yatmaktadır. Öğretmenler artık sadece bilgi kaynağı değil; öğrenmeyi kolaylaştırıcıdır, öğrencileri anlamlı yollarla öğrenmeleri, işbirliği yapmaları ve teknolojiyle etkileşime geçmeleri için yönlendirmek ve desteklemek görevini üstlenmiştir.

Özetle, öğretmenlerin öğrencilerin öğrenme yeteneklerini ve akademik başarılarını geliştirmek için teknolojiden yararlanmaları çok önemlidir. Öğrencilere dijital çağda başarı için gerekli bilgi ve bece-

”

Öğretmenlerin teknolojiye yönelik tutumları, teknolojiyi benimseme ve öğretim uygulamalarına entegre etme isteklerini etkileyebilir.

Öğretmenlerin teknoloji kabul düzeyine yönelik birçok çalışma yapılmıştır yapılan çalışmalarda genellikle ileri yaşta öğretmenlere teknolojilere karşı olumsuz tutum sergilediği görülmektedir.

”

rilerin sağlanmasında ve onları aranan kariyerlere hazırlamada kritik bir rol oynarlar. Eğitimciler, eğitim teknolojilerini benimseyerek ve dijital trendlerle güncel kalarak, öğretim yöntemlerini değişen eğitim ortamına uyum sağlayacak şekilde uyarlayabilirler.

Sürdürülebilir Teknolojik İnovasyon Sürecinde Öğretmenin Yaşayacağı Zorluklar

Yukarıda sürdürülebilir teknolojik inovasyon sürecinde öğretmenin rolü ifade edilirken öğretmenin ne kadar önemli olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Öğretmenin sahip olduğu role beraber bu süreçte birçok zorluk yer almaktadır. Burbules, Fan, & Repp, (2020); Ellis & Goodyear, (2013); Günaydın, (2021); Kirschner, vd. 2004; Visvizi, Lytras & Daniela, (2018) bu zorlukları şu şekilde ifade etmektedir.

Teknik beceri eksikliği: Öğretmenler, teknolojiyi öğretim uygulamalarına etkili bir şekilde entegre etmek için gerekli teknik becerilere sahip olmayabilir. Günümüz öğrenci nitelikleri dikkate alındığında, kuşaklar arası farklar ve kuşakların beklentileri birbirinden çok farklıdır. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde görev yapan öğretmenlerin büyük bir kıs-

mını 30 yaş üzeri olması başka bir deyişle “Y kuşağı ve ötesi” olarak nitelendirilmeleri, günümüzde öğrenim görelim öğrencilerin Z ve alfa kuşağında yer alması düşünce yapılarının da farklı olduğunun bir göstergesidir. Özellikle 40 yaş üstü öğretmenlerin teknolojiye karşı dirençli davranması teknik beceri eksikliğini doğmasına neden olmaktadır.

Öğretmenler Değişime direnç gösterebilir. Bazı öğretmenler geleneksel öğretim yöntemlerini değiştirmeye dirençli olabilir ve yeni teknolojileri benimsemekte tereddüt edebilirler. Yukarıda bahsi geçen kuşak farklılığı ileri yaşlardaki öğretmenlerin yenilikçi teknoloji kullanmalarında olumsuz bir tutum sergilemesine sebep olmaktadır. Yaşanan pandemi sürecinde çevrim içi eğitime geçilmesiyle birçok öğretmeni emekli olduğu ya da olmak istediği bilinmektedir. Bu durum öğretmenler tarafından sergilenen eğitime direncin en somut örneğidir.

Öğretim sürecinde Teknolojiye erişim kısıtlı olabilir. Öğretmenler, öğretim uygulamalarını desteklemek için gerekli teknolojiye veya altyapıya erişemeyebilir. Her ne kadar günümüzde okulların tamamına yakınında akıllı tahta bulunsa da; internete erişim ve elektrik kesintileri gibi problemler teknolojiyi sınırlı erişimi birer göstergesidir.

Öğretim sürecinde konuya ya da hedeflere uygun teknolojiyi seçmede öğretmenler zorlanabilir. Öğretmenler, öğretim amaç ve hedeflerini destekleyecek en uygun teknolojiyi seçmede zorluk ya da ikilem yaşayabilirler. Gelişen teknolojilerle birlikte öğretmenler bütün ders içeriklerini akıllı tahtadan sunma zorunluluğunu hissetmekte ya da akıllı tahtaya hiçbir şekilde başvurmadı kitaplarla ve sözel anlatımlarla süreci devam ettirmektedir. Unutulmamalıdır ki teknolojiler öğretim sürecinde birer araçtır. Öğretim teknolojilerinin asıl amacı yukarıda da bahsedildiği gibi öğrenciler etkili bir şekilde öğrenmelerini sağlamaktır. Her ders için her öğretim yönteminin uygun olmadığı gibi; her ders için de her öğretim teknolojisi uygun değildir.

Öğretmenlerin eğitimi ve öğretmene sağlanan destek yetersiz olabilir. Öğretmenler, teknolojiyi öğre-

tim uygulamalarına etkili bir şekilde entegre etmek için yeterli eğitim ve destek alamayabilirler. F@tih projesi 10 yaşını doldurdu. Bu durum proje kapsamında okurlara sunulan araç ve teknik altyapının da eskinin bir göstergesidir. Özellikle kent merkezlerine uzak olan okullarda ya da teknik eleman bulunmayan okullarda karşılaşılan sorunlara yönelik desteğin hızlı bir şekilde alınamaması öğrenme süreçleri olumsuz etkileyecek bir unsurdur.

Bütün öğretmenlerin teknolojiye yönelik tutumları olumlu olmayabilir. Öğretmenlerin teknolojiye yönelik tutumları, teknolojiyi benimseme ve öğretim uygulamalarına entegre etme isteklerini etkileyebilir. Öğretmenlerin teknoloji kabul düzeyine yönelik birçok çalışma yapılmıştır yapılan çalışmalarda genellikle ileri yaşta öğretmenlere teknolojilere karşı olumsuz tutum sergilediği görülmektedir.

Hızla gelişen teknolojiye ayak uydurmak için sürekli eğitime ihtiyaç duyulabilir. Öğretmenlerin yeni teknolojiler konusunda güncel kalmak ve bunları

öğretim uygulamalarına etkili bir şekilde entegre etmek için sürekli mesleki gelişime ihtiyaçları olabilir. Günümüzde bilginin göz alıcı bir hızla arttığı düşünüldüğünde öğretmenlerin günceli yakalaması gerçek anlamda bir sorundur. Bu durum öğretmenlerin bu konuda yetersiz olduğunu anlamına gelmemektedir. Burada asıl önemli olan teknolojinin ve bilginin çok hızlı gelişmesidir. Okulda verilen eğitimden sonra öğretmenleri mevcut yeniliklerden haberdar olabilmesi için ayrıca bir araştırma yapması gerekmektedir. Bu gelişim ve değişimleri eğitim sürecine entegre edebilmesi için de öğretmenlerin ayrıca bir çaba sarfetmesi gerekmektedir.

Öğretmen eğitimi programlarına teknoloji entegrasyonu ihtiyacı doğabilir. Öğretmenleri eğitimde teknolojinin etkili kullanımına hazırlamak için teknoloji entegrasyonu öğretmen eğitimi programlarının bir parçası olmalıdır. Öğretmen eğitimi veren eğitim fakültelerinde F@tih projesi kapsamında yer alan öğretim materyallerine; akıllı tahta ve EBA ya erişim gibi kısıtlılıklar bulunmaktadır. Bu durum

üniversitelerde verilen öğretmen eğitimi kısmen de olsa bir eksikliğini göstermektedir. Buna karşın öğretmen adaylarının lisans eğitimi sürecinde yapmış oldukları stajla bahsi geçen materyal ve içeriklere ulaşmazsa mümkündür.

Sonuç

2013 yılı eğitim programlarında paradigmanın yapılandırmacı bir yapıda olduğu bilinmektedir. 2018 yılındaki programlarda ise yapılandırmacı felsefeden hiçbir şekilde bahsedilmemektedir. Programlar detaylı bir şekilde incelendiğinde ortaya çıkan sonuç connectivist (bağlantıcılık) bir paradigmanın programda etkili olduğu yönündedir. 2024 yılı Nisan ayında taslak eğitim programları yayınlanmış yayınlanan bu programlarda da beceri ve değer odaklı bir yaklaşım yer almaktadır. Yukarıda bahsi geçen üç programın üçü de bir şekilde bir inovasyondur. Amaç en iyi ve etkili programı geliştirmektir. Unutulmamalıdır teknoloji hayatımızın her yerinde kendini göstermektedir. Akıllı teknolojiler elektrik süpürGESİNİ kol saati hatta su temaslarına kadar her yerde karşımıza çıkmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı eğitim hayatım teknoloji entegre ederken yenilikçi bir teknoloji olan z kitaplara hayatımıza girmiştir. Öğretmenler Dijital teknolojileri tam anlamıyla çözülmemişken yapay zekâ hayatımıza girmiştir. Bu süreçte öğretmenlerin hızlı bir şekilde tekno pedagojik desteklenmesi gerekmektedir. Eğitimde sürdürülebilirliğin sağlanması açısından öğretmenlerin bu yeterlilikleri edinmesi önemlidir.

Kaynakça

- Aldieri, L., Kotsemir, M., & Vinci, C. P. (2020). The role of environmental innovation through the technological proximity in the implementation of the sustainable development. *Business strategy and the environment*, 29(2), 493-502. <https://doi.org/10.1002/bse.2382>
- Anadon, L. D., Chan, G., Harley, A. G., Matus, K., Moon, S., Murthy, S. L., & Clark, W. C. (2016). Making technological innovation work for sustainable development. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 113(35), 9682-9690. <https://doi.org/10.1073/pnas.1525004113>
- Blowers, A. (Ed.). (2013). *Planning for a sustainable environment*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315070315>
- Boeve-de Pauw, J., Gericke, N., Olsson, D., & Berglund, T. (2015). The effectiveness of education for sustainable development. *Sustainability*, 7(11), 15693-15717. <https://doi.org/10.3390/su71115693>
- Burbules, N. C., Fan, G., & Repp, P. (2020). Five trends of education and technology in a sustainable future. *Geography and sustainability*, 1(2), 93-97. Adding the "e-" to learning for sustainable development: Challenges and innovation. *Sustainability*, 5(6), 2609-2622. <https://doi.org/10.1016/j.geosus.2020.05.001>
- Chen, M., Sinha, A., Hu, K., & Shah, M. I. (2021). Impact of technological innovation on energy efficiency in industry 4.0 era: Moderation of shadow economy in sustainable development. *Technological Forecasting and Social Change*, 164, 120521. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120521>
- Chen, Y. (2006). Marketing innovation. *Journal of economics & management strategy*, 15(1), 101-123. <https://doi.org/10.1111/j.1530-9134.2006.00093.x>
- Ellis, R., & Goodyear, P. (2013). *Students' experiences of e-learning in higher education: the ecology of sustainable innovation*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203872970>
- Elshof, L. (2009). Toward sustainable practices in technology education. *International Journal of Technology and Design Education*, 19, 133-147. <https://doi.org/10.1007/s10798-008-9074-4>
- Fix, G. M., Rikkerink, M., Ritzen, H. T. M., Pieters, J. M., & Kuiper, W. A. J. M. (2021). Learning within sustainable educational innovation: An analysis of teachers' perceptions and leadership practice. *Journal of educational change*, 22(1), 131-145. <https://doi.org/10.1007/s10833-020-09410-2>
- Günaydın, Y. (2021). Türkçe öğretmenlerinin uzaktan eğitimde yazma becerisinin geliştirilmesine ilişkin yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (71), 703-724. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat4520>
- Jawahir, I. S., Badurdeen, F., & Rouch, K. E. (2013). Innovation in sustainable manufacturing education. <https://doi.org/10.14279/depositonce-3753>
- Kathy, M. C., Lyn, E. H., & Faith, W. (2009). The Four Key Elements of Innovation: Collaboration, Ideation, Implementation and Value Creation. *Federal Reserve Bank of St. Louis*.
- Kirschner, P. A., Hendriks, M., Paas, F., Wopereis, I., & Cordewener, B. (2004). Determinants for failure and success of innovation projects: The road to sustainable educational innovation. In: *Paper presented at the meeting of the association for educa-*

- tional communications and technology, Chicaco, IL.*
- Leal Filho, W. (2006). Innovation, education and communication for sustainable development.
- Lehtonen, A., Salonen, A. O., Cantell, H., Leal, W., & McCrea, A. C. (2019). Sustainability, human well-being, and the future of education.
- Leoste, J., Heidmets, M., Ley, T., & Stepanova, J. (2021). Classroom innovation becoming sustainable: A study of technological innovation adoption by Estonian primary school teachers. *Adopting And Sustaining Technological Innovations In Teachers' Classroom Practices—The Case Of Integrating Educational Robots Into Math Classes*, 141. <https://doi.org/10.55612/s-5002-047-007>
- Li, T., Zahari, A. I., & Sanusi, S. (2023). The Sustainability of Technological Innovation in China: From the Perspective of Network Relationships. *Sustainability*, 15(5), 4242. <https://doi.org/10.3390/su15054242>
- Mahardhani, A. J. (2023). The Role of Public Policy in Fostering Technological Innovation and Sustainability. *Journal of Contemporary Administration and Management (ADMAN)*, 1(2), 47-53. <https://doi.org/10.61100/adman.v1i2.22>
- Mulder, K., Ferrer, D., & Van Lente, H. (2017). *What is sustainable technology?: Perceptions, paradoxes and possibilities*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351278485>
- Nelson, R. R., & Rosenberg, N. (1993). Technical innovation and national systems. *National innovation systems: A comparative analysis*, 1, 3-21. <https://doi.org/10.1093/oso/9780195076165.003.0001>
- O'Flaherty, J., & Liddy, M. (2018). The impact of development education and education for sustainable development interventions: a synthesis of the research. *Environmental education research*, 24(7), 1031-1049. <https://doi.org/10.1080/13504622.2017.1392484>
- Omri, A. (2020). Technological innovation and sustainable development: does the stage of development matter?. *Environmental Impact Assessment Review*, 83, 106398. <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2020.106398>
- Pavlova, M. (2013). Teaching and learning for sustainable development: ESD research in technology education. *International journal of technology and design education*, 23, 733-748. <https://doi.org/10.1007/s10798-012-9213-9>
- Pearson, A. W. (1990). Innovation strategy. *Technovation*, 10(3), 185-192. [https://doi.org/10.1016/0166-4972\(90\)90023-D](https://doi.org/10.1016/0166-4972(90)90023-D)
- Portney, K. E. (2015). *Sustainability*. MIT Press.
- Sengupta, E., Blessinger, P., & Yamin, T. S. (Eds.). (2020). *Integrating sustainable development into the curriculum*. Emerald Group Publishing. <https://doi.org/10.1108/S2055-3641202018>
- Thiele, L. P. (2024). *Sustainability*. John Wiley & Sons.
- Visvizi, A., Lytras, M. D., & Daniela, L. (2018). Education, innovation and the prospect of sustainable growth and development. In *The future of innovation and technology in education: Policies and practices for teaching and learning excellence* (pp. 297-305). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/978-1-78756-555-520181015>
- Visvizi, A., Lytras, M. D., & Daniela, L. (2018). Education, innovation and the prospect of sustainable growth and development. In *The future of innovation and technology in education: Policies and practices for teaching and learning excellence* (pp. 297-305). Emerald Publishing Limited. <https://doi.org/10.1108/978-1-78756-555-520181015>
- Weaver, P., Jansen, L., Van Grootveld, G., Van Spiegel, E., & Vergragt, P. (2017). *Sustainable technology development*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781351283243>

Yeni Kuşaklara Kültür Aktarımı Üzerine Düşünceler

 Prof. Dr. Ertuğrul YAMAN
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Kültürel Kodlar

Her toplumun çağlar içinden süzülüp gelen kendine özgü değer yargıları, tarihsel geçmişi, coğrafyası, iklimi ve ortak toplumsal kodları vardır. Bu tür ortak kodlar, o toplumu bir arada tutan hayati derecede önemli değerler ve normlar kabul edilir. Sözü edilen ortak değer ve normların hayata yansımalarına ise kültür adı verilir. Kültür, bireysel ve toplumsal ortak kabul ve davranışları ifade eden bir kavram olarak toplumdan topluma farklılık arz eder. Tarihsel derinlik içinde doğal biçimiyle oluşan kültürel kodlar, aynı zamanda o milletin ortak mayasını da ihtiva eder. Bahse konu maya, ortak toplumsal kabul ve reddiyeleri belirler. Bu yönüyle kültür, topyekûn bir toplumun hayatına ayna tutmaktır. Zira toplumda ne yaşanır, hemen hepsi kültürde yankısını bulur. Kültür bir anlamda toplumun ortak kazanımında kaynayan şifalı gıdalar gibidir. Bireyleri ve toplumları iyileştirir, sağlıklı yaşatır, onları muhabbet bağlarıyla birbirlerine bağlar.

Dünyaya gelen her birey kendini toplumsal kodların yeşerdiği bir kültür tarlasının içinde bulur. Doğal olarak da bu tarlada yetişen tohumlar gibi

”

Dünyaya gelen her birey kendini toplumsal kodların yeşerdiği bir kültür tarlasının içinde bulur. Doğal olarak da bu tarlada yetişen tohumlar gibi kendi tohum, toprak, su, hava ve ikliminin köklerinden beslene beslene gelişimini sürdürür. Bu doğal etkilenme yanında bireylerin kendi kültürleriyle beslenmeleri için aileden başlayarak okul, medya, çevre ve kamusal erkte kültür aktarımı konusunda birtakım uğraşlar da verilir. Bu ikili yöneliş özünde fitri ve doğaldır.

”

kendi tohum, toprak, su, hava ve ikliminin köklerinden beslene beslene gelişimini sürdürür. Bu doğal etkilenme yanında bireylerin kendi kültürleriyle beslenmeleri için aileden başlayarak okul, medya, çevre ve kamusal erkte kültür aktarımı konusunda birtakım uğraşlar da verilir. Bu ikili yöneliş özünde fitri ve doğaldır. Hemen her kültür varlığını sürdürebilmek ve toplumsal esenliği, ortaklığı sağlayabilmek için bu türden gayretler içindedir. Nitekim tekrarlanmayan ve aktarılmayan kültürel kodlar zaman içinde aşınır, öğütülür ve nihayet kaybolup gider. Bu bakımdan kültür aktarımı öncelikle ailede başlar ve tedricen diğer eğitim ve sosyal ortamlarda sürdürülür.

Bir Kültür Ocağı Olarak Aile

Yeni kuşaklara kültür aktarımının ilk ve ana istasyonu hiç şüphesiz ailedir. Her birey ilk kültürel kodlarını aile adı verilen bu ocakta tanır, algılar, yaşar ve nihayet onlarla donanır. Söz konusu kültürel kodların temelinde her türden değerler bulunur. Değer kazanımı, kültürel aktarımın kilometre taşlarıdır. Bireylerin mensup oldukları inanç ve milliyet dairesine aidiyet ve mensubiyet duymaları; kişilik ve karakter kazanmaları; olumlu duygu ve değerlerle donanmaları ahlaki, kültürel, ruhsal, bireysel, etik değerlerin kazanılması ile mümkün olabilmektedir. Sebebi, sayısı ve niteliği ne olursa olsun, kazanılan/ kazandırılan

her değer, bireye yeni bir değer de katar. İnsani, ahlaki, kültürel, ruhsal, toplumsal ve evrensel boyutlarda oluşabilen bu duyarlıklar, insanın bireysel ve toplumsal hayatına kalite getiren, yaşama anlam katan değerlerdir. Sevgi, saygı, adalet, cesaret, doğruluk, yardımlaşma, diğergamlık, temizlik, nezaket, hoşgörü vb. genel kabul görmüş toplumsal değerlerdir. Sayılan bu değerlerin merkezinde hep insan vardır. İnsan ise, fitrat üzere yaratılmıştır. Değerlerin oluşumu ve kazandırılması "Fitrat Kanunu"na uygun olmalıdır. İnsanın yaratılışı, doğallığı ve itidali gerektirir.

Aile ocağında kazanılan bu değerler bireyin gelecekteki kişiliğini, bakış açısını, davranışlarını, hatta hayatını belirleyecek etkenler olduğu için, bireyin belli başlı değerlerin farkına varması, gerekli değerleri kazanması, yeni değerler benimsemesi; bütün bu değerleri kişiliğinin temel taşları hâline getirerek davranışa dönüştürmesi gerekir. Neredeyse hayat boyu devam eden bu değer kazanma/kazandırma süreçlerine "değerler eğitimi" denilmektedir. Her türden değerlerin kazanılması, özümsemesi ve benimsenmesi süreci, değerler eğitiminin esasını teşkil eder.

Değerlerin kazandırılması ve kültürel aktarımlar hususunda aile birincil derecede önemlidir. Bireyin kişilik ve karakter gelişimi aile temelli kurgulandığı

için, değerler eğitimine aile boyutuyla yaklaşmak ve burada sağlıklı bir zemin oluşturmak bir zorunluluktur. Nitekim ailenin asli işi kişilik ve karakteri sağlam, iyi ve faydalı çocuklar yetiştirmektir. Bunun yolu da çocuklara olumlu değerleri kazandırmaktır. Değer eğitiminde başarılı olabilmek için öncelikle, uygun değerleri oluşturmak ve bu değerleri davranış hâline getirmenin yollarını aramak gerekir. Değerleri özellikle çocuklara ve gençlere benimsetmenin ve özümsetmenin yolu, sözlü uyarılardan çok, söz konusu değerleri aile içinde yaşamak ve bu yolda örnek olmaktır. Ebeveynler, eğitici ve yöneticiler, bu noktada örnek modeller olabilirlerse, değerler eğitimi süreci doğal mecrasında ve daha hızlı ilerler. Bu bağlamda, değerler eğitiminin hedef kitlelerini değerli hissettirmek, onlar için serbest ortamlar oluşturmak, dayatma, baskı ve şartlandırma duygularının dışında tutmakta yarar vardır. Bu süreç, çok erken yaşlarda aile içinde başlatılmalı; örgün eğitim basamaklarının değişik süreçlerinde duygu oluşturma ve değer kazandırma etkinlikleriyle desteklenmelidir. Ailede, okulda, toplumda ve medyada Türk milletinin ortak değerleri olan *“sevgi, saygı, hoşgörü, sorumluluk, vakar, adalet, aileyi önemseme, bağımsızlık ve özgür düşünmebilme, iyimserlik, diğergamlık, duyarlık, dürüstlük, vefa, temizlik, yardımseverlik, konukseverlik, vatanseverlik”* gibi birçok değerlerin yapılacak etkinlikler ve uygulamalarla hayata geçirilmesi davranışa dönüştürülmesi çok önemlidir. Bütün bu etkinlikler kültürel aktarımın temelini oluşturmaktadır.

Doğuştan itibaren, gerek ailemizden gerekse çevreden edindiğimiz değerlerin sayısı, cinsi, niteliği büyük oranda yaşadığımız çevre ve sahip olduğumuz kültürle ilgilidir. Birçok özel ve genel sebep, kazandığımız değerlerin niteliğini belirlemektedir. Bu yönüyle değerler, hem kişisel hem de yereldir; yani, kişiden kişiye, toplumdan topluma, yöreden yöreye değişkenlik gösterebilir. Bir kişi veya toplum için değer kabul edilen bir özellik, başka bir kişi veya toplumca değer kabul edilmeyebilir. Değerler, öznel ve değişkendir. Değer eğitimi veya değerler eğitimi ile ilgili temel sorun, öznel ve bir ölçüde yerellik tarafı bulunan değer yargılarının toplumca ortaklaştırılmasının zorluğudur. Çünkü; kişilerin ve

toplumları doğru/güzel/faydalı algıları farklılık arz edebilir. Bu durumda, değerler eğitimini sağlıklı bir zemine oturtmak bir hayli zorlaşmaktadır. Böyle bir sorunu çözmek ve değerler eğitimini sağlıklı bir tarzda sürdürebilme için, hemen hemen tüm toplumlarca kabul edilebilecek, toplumdan topluma çok fazla bir değişkenlik göstermeyecek değer yargılarını esas almakta yarar vardır. Bu tür genel kabul görmüş, doğruluğu benimsenmiş değerlere “erdem” adı verilmektedir. Değerler ve erdemler zaman zaman karıştırılmaktadır. Oysa; değerler, olabildiğince öznel ve değişken; erdemler, “nesnel ve sabit”tir. Diğer bir ifadeyle değer, benim istediğim şey; erdem ise, beni daha iyi yapan davranıştır.

Dört ana başlık altında toplanan asli erdemler; hikmet (bilgelik), şecaat (cesaret), iffet ve adalet Türk-İslam kültüründe “değer eğitimi”nin de temel taşlarıdır. Bunlar aynı zamanda Türk milletinin temel kültürel kodlarıdır. Nitekim insanlığın aradığı gerçek huzur ve mutluluk, ancak ve ancak yukarıda sayılan dört temel erdemle mümkün olabilir. Ailenin sağlık, huzur ve mutluluk içinde yaşayabilmeleri için, aile büyüklerinin değer ve erdemlerimizi bilmesi, uygulaması ve en önemlisi yaşaması gerekir. Yeni kuşaklara kültür aktarımında yukarıdan beri sözü edilen değer ve erdemler, ortak temel taşlar kabul edilmelidir.

Kültür-Din İlişkisi

İnsanoğlu, varlıkların en seçkini ve en mükemmelisi olarak yaratılmıştır. Her insanın fitratında üstün bir güce inanma ve gerektiğinde ona sığınma duygusu mevcuttur. Sözü edilen bu inanma ve sığınma ihtiyacı, evrensel bir özelliktir. Bu ihtiyaca binaen yeryüzünde semavi ve beşeri inanç sistemleri bulunmaktadır. Doğal olarak da her inanç sistemi, kendine özgü bakış açılarına, düşünce sistemlerine, ibadet şekillerine ve hayat tarzlarına sahiptir.

Her toplumun değerlerini ve hayat tarzlarını ifade eden kültürün ana belirleyicilerinden birisi de din ve inanç sistemleridir. Çünkü din ve inanç sistemleri, hayatın tamamını kuşatan, emir ve yasakları belirleyen, hayat tarzına yön veren öğretiler mecmuasıdır. Bu yönüyle din ve inanç sistemleri, kültürün hem en

temel kaynaklarından birisi hem yaşatıcısı ve hem de en güçlü aktarıcısıdır.

Örneğin bizler, çok büyük oranda İslâm dinine mensup bir toplum olarak kültürel kodlarımızın birçoğu doğrudan doğruya İslâm kaynaklıdır. Gündelik hayatımızı çepeçevre sarıp sarmalayan duygu, düşünce, değer ve davranışlarımızın hemen tamamı dinimizden kaynaklanır. Hem bireysel hem de toplumsal plandaki kabul ve retlerimizin ana belirleyicisi dini kurallarımızdır. Daha doğumdan başlayarak ad koyma, çocuk yetiştirme, sünnet törenleri, dini bayramlar, evlilik, aile düzeni, ibadetler, dua biçimleri, giyim-kuşam tarzı, eğlenme biçimleri, ekonomik faaliyetler, çalışma hayatı, misafirlikler, yerleşim düzeni, şehirleşme vb. birçok konunun ana belirleyicisi dindir. Bu bakımdan dini öğretimi ve kurallar doğrudan hayatın kendisi olup kültürü belirler. Din yalnızca kültürü belirlemekle kalmaz, kültürü yaşatır ve yeni kuşaklara aktarılmasını da sağlar. Hayatın tümünü ihata eden dini inançların doğru anlaşılması ve yaşanması, hem bireysel huzur hem de toplumsal asayiş için olmazsa olmaz uygulamalardır. Bireye iki cihanda huzur ve mutluluk verecek olan bu değerler sistemi aynı zamanda kültürel ortak kodların oluşumu, yaşanması ve yeni kuşaklara aktarılmasında son derece etkili yöntemlerdir. Aileler dinin bu birleştirici ve uyumlaştırıcı

rolünü, hakkıyla kavradıklarında çok yönlü faydaya ulaşmış olacaklardır.

Bir müslüman olarak bizlerin en temel kaynağı doğrudan Allah kelamı olan Kur'an-ı Kerim'dir. Onun içindeki tüm bilgi, öğretimi, emir ve yasaklar bizler için asli ve ilahi kodlardır. Her birimiz hayatımızı bu değişmez ve tartışılmaz kodlara göre sürdürmek zorundayız. Yaşayan Kur'an olarak ifadesini bulan Hz. Muhammed'in bütün aktarımları, yaşadıkları ve uygulamaları bizler için en güzel rol modelidir. O Yüce Elçi'nin her bir sözü, davranışı ve sünnetleri kültür aktarımı için kalıplaşmış olumlu örneklerdir. O'nun saymakla bitmeyecek "merhamet, anlayış, tebessüm, temizlik, adalet, hakkaniyet" gibi yüzlerce üstün yönü çocuklarımız ve gençlerimiz için canlı ve kalıcı örneklerdir. O yüce insanın kuşu ölen bir çocuğu ziyaret ederek baş sağlığı dilemesi, onu teselli etmesi ne muhteşem bir davranış modelidir!

Gelenek ve Görenekler

Kültür aktarımında gelenek ve göreneklerin müstesna bir yeri, değeri ve önemi vardır. Çağlar ötesinden süzülüp gelen toplumsal davranış modelleri, milli bayramlar, oyun ve eğlence kültürü, beslenme ve giyim tarzları, ziyaret kuralları, düğün ve cenaze törenleri, görgü kuralları, selamlaşma ve toplumsal

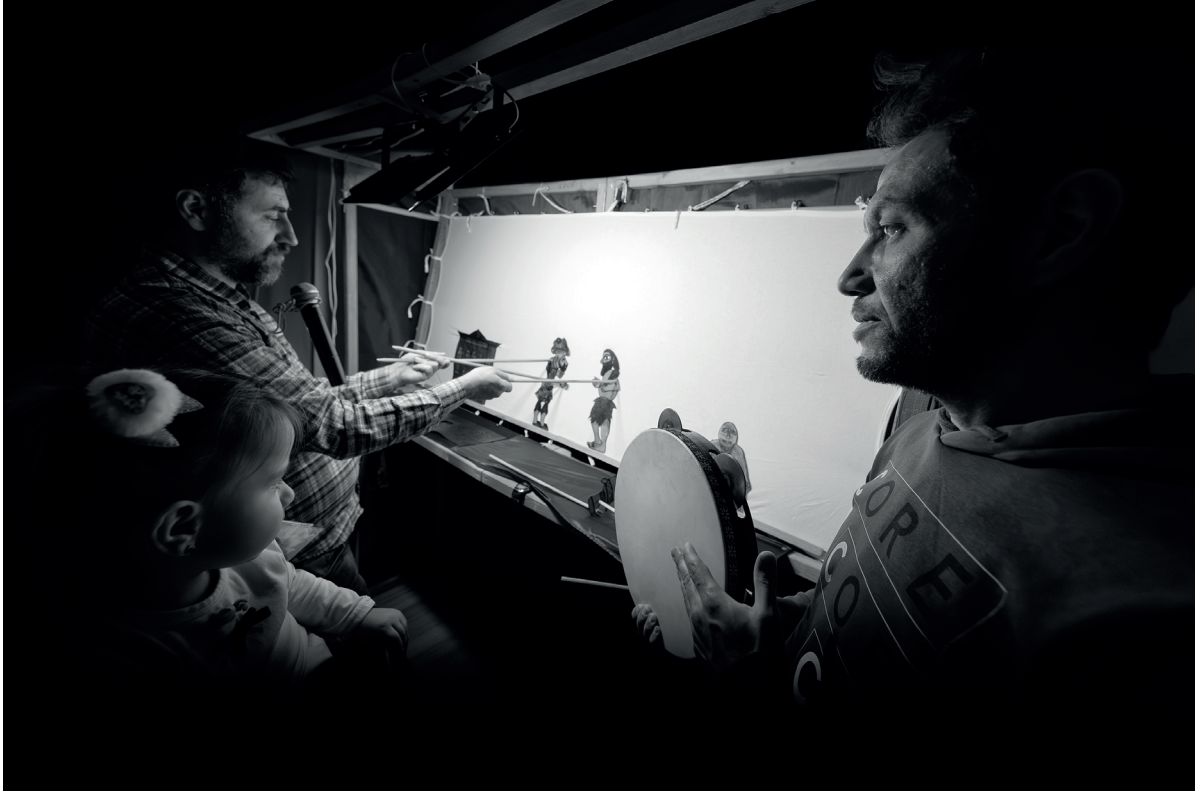
yaşama kuralları... hepsi geleneğin hayata yansıyan izdüşümleridir. Aileler, çocuklarıyla birlikte gelenek ve görenekleri yaşama, kendi kültürümüze ait özel günleri kutlama noktasında dikkatli ve özenli davranmalıdırlar. Çünkü çocuklar, gelenek ve görenekleri genellikle görerek ve yaşayarak öğrenirler. Bu bağlamda gelenek ve göreneklerin aktarımında, çoğu zaman çocukların bu törenleri görmesi, yaşaması ve mutlu olması gerekir. Bu husus çok önemlidir, zira üzerinde durulmayan, önemsenmeyen gelenekler, değerler ve kültürel kodlar bir zaman sonra kendiliğinden kaybolmaya başlar. Bu sebeple bütün ailelerin gelenek-görenek ve ortak kodları titizlikle korumaları ve de uygulamaları şarttır. Eğer aileler böyle davranmazlarsa çocuklarını yabancı kültürlerin ritüellerine açık hâle getirirler ki böylesi bir durumda da hiçbirimizin şikâyet etme hakkı kalmaz. O sebeple kimi yabancı ülkelerde gördüğümüz gibi kendi gelenek ve göreneklerimizi, davranış modellerimizi ve kültürel törenlerimizi mutlaka aslına uygun şekilde korumalı ve uygulamalıyız. Kültür aktarımının hiç şüphesiz en etkili ve geçerli yolu, aile ortamlarındaki uygulamalardır. Ailedeki ortak davranış kalıpları ise ancak ve ancak geleneğin sürdürülmesiyle yeni kuşaklara aktarılabilir.

Gelenek ve görenekler toplumların tarihsel derinliklerinden süzülüp gelen davranış kalıpları olduğu

için ortak toplumsal kabulleri ihtiva eden birer hazinedir. Her bir gelenek veya göreneğin mutlaka geçmişe ait bir yaşanmışlığı bulunur. Bu yönüyle gelenek ve görenekler toplumu birbirine bağlayan ortak hatıralar olma özelliğini de taşırlar. Ortak gelenek ve görenekleri kaya gibi sağlam olan toplumlar, hem bugün güven ve dayanışma içinde yaşarlar hem de geleceğe güvenle bakarlar. Gelenek ve göreneklerine bağlı toplumlarda toplumsal hayat, ticaret hayatı, ahlaki kurallar, görgü ve ortak yaşama kuralları çok daha sağlıklı işler. Asayiş sorunları en aza iner. Çalışma hayatı huzura kavuşur; çatışma ve didişme yerine uzlaşma ve hoşgörü kültürü yerleşir. Gelenek ve göreneğine bağlı toplumlar hem içeride huzur ve sükuna kavuşurlar hem de dışarıdan gelecek saldırılara karşı sarp kaleler gibi sapasağlam dururlar. Bütün bunlar dikkate alındığında kültür aktarımında gelenek ve göreneğin korunması ve yaşatılmasının ne denli öneme sahip olduğu kendiliğinden ortaya çıkar.

Sanatsal Etkinlikler

Kültür aktarımının diğer önemli bir yolu da hiç şüphesiz sanattır. En başta ses hazinemiz olmak üzere kendimize özgü ezgileri, yeni neslin kulaklarına havale etmek, onları kendi ninni, şarkı ve türkülerimizle tanıştırmak sanıldığından çok daha önemli bir konudur. Zira ninniler, şarkılar, türküler ve

ağıtlar, oyun ve eğlence havaları bir milletin uzun tarihinden süzülüp gelen son derece önemli kültür öğeleridir. Çocuklarımızın biyolojik beslenmesi ne denli önemli ise psikolojik açıdan beslenmeleri de bir o kadar hassas bir konudur. Bu noktada okullarda ve toplantılarda kendi ezgilerimizi dinlemek, şarkı ve türkülerin hikâyelerini öğrenmek yararlı uygulamalardır.

Kültür aktarımında bir başka önemli konu da sanatın bir dalı olan sinema tiyatro ve dramalardır. Sinema, tiyatro ve dramalarda seçilen konular mutlaka tarihsel derinliklerden alınmalı ve gençlerin hoşuna gidecek bir tarzda işlenmelidir. Aynı şekilde drama ve tiyatrodaki ele alınan konular da öncelikle kendi tarihimizden, kültür ve medeniyetimizden seçilmelidir. Elbette yerine göre yabancı kültürlerden de konular seçilebilir ama burada önceliğimiz her daim kendi konularımız, değerlerimiz ve kültürel hazinelerimiz olmalıdır. Sinema ve tiyatronun bir anda milyonlarca insana ulaşma ve mesaj verme yönü olduğunu unutmamak gerekir. Bu hususta unutulmaması gereken bir başka önemli gerçek de sinema ve tiyatronun öz kültürümüzü ve değerleri-

mizi yabancılara taşıyacak bir araç olmasıdır. Birçok yabancı, kültürümüzü, adetlerimizi ve değerlerimizi hatta dilimizi sinema ve tiyatro yoluyla öğrenebilmektedir. Bu pencereden bakıldığında konunun aslında ne kadar hassas ve önemli olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Güzel Sanatlar

Kültür aktarımında en az sinema ve tiyatro kadar etkili ve önemli bir yol da estetik ve güzel sanatlardır. Özellikle mimari yapılanma evlerin, mahallelerin, şehirlerin inşası, süslenmesi ve düzenlenmesi gençlerin köklerine ve kültürlerine bağlılığı açısından son derece önem arz etmektedir. Çünkü milli zevk ve milli hayat tarzı ancak bu yolla oluşur. Evlerin inşası ve gerekse mahallelerin oluşturulması mutlaka bir zevk ve estetiğe bağlı olarak bir şehir medeniyeti oluşturacak tarzda düzenlenmelidir. Bunlara bağlı olarak evlerin iç düzeni, görsel tasarımları kültür aktarımı açısından önem taşımaktadır. Evlerde eşyaların düzeni, odaların dizaynı hatta duvardaki süslemeler dahi kültür aktarımı açısından çok değerli ve önemlidir. Ortak zevklerimizimizin çocukları-

mıza ve gençlerimize aktarılabilmesi için ailelerin eğitim kurumlarının, medyanın ve toplumun tümüyle ortak hareket etmesi şarttır. Bu bağlamda bütün kamu ve özel binaların yapımı, şekli, mimarisi, iç ve dış süslemeleri, simge ve semboller, yapıların yönü, birbiriyle olan yakınlıkları kısacası her türlü planlama öz kültürümüzün temellerine dayalı olarak yapılmalıdır. Eğer kendimize özgü milli kimliği olan, değerlerine bağlı milleti ve ülkesi ile gurur duyan bir nesil yetiştirmek istiyorsak bütün bunlar dikkate alınması gereken en önemli konulardır.

Edebi Eserler

Kültür aktarımında edebiyat ve dilin de çok ayrı ve özel bir yeri vardır. tarihsel kökenlerimizden kaynaklanan destanlar, halk hikâyeleri, romanlar ve bunlara bağlı olarak üretilen diğer edebi ürünler çocuklarımızın körpe beyinlerinde köklerine bağlılık açısından büyük işlevler üstleneceklerdir. Bu bağlamda özellikle ders kitaplarına alınan edebi örneklerin çok büyük bir özenle seçilmesi ve işlenmesi gerekir. Kitaplara alınan bir destan parçası, bir şiir, güzel bir yazı milyonlarca çocuğumuzun zihninde bizim beklediğimizden çok daha fazla olumlu ve güzel duygular uyandırdığı gibi, kültürel köklerimizimize bağlılık anlamında üstün hizmetler görecektir. Ecdadının yaşadığı kahramanlıkları öğrenen her bir çocuk, kendi köklerine karşı doğal bir ilgi duyar. Bu yönüyle edebiyatın bir sanat dalı olarak kültür aktarımında çok büyük bir yeri ve değeri vardır. Dünyaya bu pencereden bakıldığında, birçok yeni ideolojinin varlıklarını kabul ettirmek ve sürdürmek için edebiyattan yararlandıkları görülecektir. Bizim ise, kendimize ait son derece zengin, son derece renkli ve son derece övünebileceğimiz edebi kaynaklarımız mevcuttur. Bu tür seçkin edebiyat ürünlerinin hem yetişkinler hem de çocuklar ve gençler için özel baskıları yapılmalıdır. Derslerde tarihi şahsiyetleri tanıtmak, kültürel konularda metin ve şiir yazdırma gibi etkinlikler kültür aktarımında son derece etkili yöntemlerdir. Özellikle tarihi şahsiyetlerimizi, ortak kahramanlarımızı edebi eserler yoluyla yeni kuşaklara aktarmak, tanıtmak ve sevdirmek, varlığımızı korumak ve gelecek inşamız için hayati derecede önemli adımlardır.

Dil ve Millî Kimlik

Kültürün en önemli hazinesi ve taşıyıcısı dildir. Diğer bir söyleyişle dil kültürün aynasıdır. Kültürde ne varsa dile o yansır. Bu bakımdan anne ve babalar, dili kullanırken aynı zamanda kültürü yansıttıklarını asla unutmamalıdır. Dilin her bir sözü her bir kalıbı ve her bir cümlesi tarihten süzülüp gelen kültürel hazinelerdir. Bu hazinelerin anne babalar, öğretmenler, yöneticiler ve sorumluluk sahibi diğer bireylerce en güzel ve en estetik şekilde kullanılması gerekir. Bu yönüyle güzel dilimiz Türkçe, hepimizin ortak kültürel mirasıdır. Onun içerisinde asırlardan beri süzülüp gelen bakış açılarımız, sevinçlerimiz, acılarımız, hüznlerimiz ve hayallerimiz gizlidir. Her bir dil kullanımı çocukların zihnine havale edilen bir kültürel iletişim modelidir. Örnek olarak çocuklara hitap ederken “bey, paşa, hanımefendi, beyefendi, efendi” gibi şerefendirici sözlerin kullanılması kültür aktarımı açısından son derece önemlidir. O bakımdan bu hususta hepimizin çok özenli ve dikkatli olmamız gerekir. Nitekim millî zevk, millî hareket tarzı, millî bakış açısı ancak ve ancak dilin birleştirici, kaynaştırıcı etkisiyle elde edilebilir.

Dilin öznel yapısı, millî kimliğin hazinesidir. Daha açık ifade edecek olursak, bireysel ve millî kimliğin gereksinim duyduğu her türlü duygu ve düşünce dilde mevcuttur. Bu yönüyle millî kimlik oluşumunda en değerli hazinemiz dilimiz Türkçedir. İletişimin ve etkileşimin arttığı bir çağda çocuklarımızın ve gençlerimizin köklerine bağlı kalmaları, değişen dünya şartlarına uyum sağlayabilmeleri ve hatta diğer milletlerle rekabet edebilmeleri için, dilin yukarıdan beri sayılan özellik ve üstünlüklerinden yararlanılmalıdır.

Kültür aktarımı yolunda değişen dünyaya ayak uydurabilmek, çağın ruhuna uygun olarak çocuk ve gençlerin beklentilerine karşılık verebilmek için kültürümüzün yenilenmesi, güncellenmesi ve tanıtılması en başta gelen işlerimizden birisi olmak durumundadır. Oluşan kültürün korunması, geleceğe taşınması, yenilenmesi ve yayılmasında dilin rolü apaçık ortadadır. Kültürümüzü korumak, geliştirmek, yaygınlaştırmak ve gelecek kuşaklara aktarmak için en geçerli yol hiç şüphesiz dilimiz Türk-

”

Dilin öznel yapısı, milli kimliğin hazinesidir. Daha açık ifade edecek olursak, bireysel ve milli kimliğin gereksinim duyduğu her türlü duygu ve düşünce dilde mevcuttur. Bu yönüyle milli kimlik oluşumunda en değerli hazinemiz dilimiz Türkçedir

”

çedir. Nitekim dil yalnızca bir anlaşma, antlaşma ve iletişim aracı değildir; dil aynı zamanda bireysel kişiliğin/kimliğin ve milli kimliğin kazanılması ve ortak kültürel kodların aktarılmasında muazzam bir araçtır.

Kültür Aktarımında Kitap Okumanın Yeri

Yeni kuşaklara kültür aktarımının en güvenilir yollarından birisi de kitap okumaktır. Zira kitap okumak; çocuklara ve gençlere öz güven kazandırır, kendi kökleriyle ilgili şuur yükler, liderlik duygularını güçlendirir. Milli kültürün ana kaynakları kitaplardır. Çocuklar, kitap okuyarak hem bilgi sahibi olurlar hem de aynı zamanda örtük olarak milli kültür unsurlarını kazanırlar. Böylelikle okunan her bir kitap sayesinde aynı anda milyonlarca gencimize kültür aktarımı yapılmış olur. Kitaplar, ortak insani ve milli duyguların içinde saklandığı eşsiz hazinelerdir.

İnsan, doğası gereği öğrenme ve anlama merakı içindedir. Öğrenmenin en sağlam yolu ise, okumaktır. Okumak ve öğrenmek, hayatı anlama ve anlamlandırmanın da gereğidir. Okumak, bilgi kazandırmak yanında tarih bilinci de aşılır. Okumayan ve öğrenmeyen insan, meyvesiz kuru bir ağaca benzer. Toprak suya nasıl hasretse, insanın kalbi ve beyni de okumaya ve okuma sonucu elde edilen bilgilere o derece muhtaçtır. Okuma alışkanlığını kazanmış olan bireyin duyguları nazikleşir; beyni etkili kul lanma melekeleri gelişir.

İnsan yaşamak için pek çok bilgiye ihtiyaç duyar. Hayata tutunmanın, hedeflere ulaşmanın ve başarının yolu bilgiden geçer. Bilginin kazanılmasındaki en geçerli yol ise okumaktır. Okumak, doğru bilgiye ulaşmanın en emin yolu ve cehaleti yok etmenin en güçlü aracıdır. Kitaplar, ışık kaynağımızdır. Okuyan insan evvela kendi varlığını fark eder, hayatı doğru anlamlandırır. Anlamli yaşamak için, doğru ve güzel işler yapmaya gayret eder. Kısacası okumak, kendimizi ve hayatı anlamli ve değerli hâle getirir. Okumak, hem bilgi bağlamında yenilenmek hem de ruhen, kalben dinç ve dingin kalabilmektir. Zihnen ve bedenen ebedî gençliğin yollarından birisi de okumaktır. Unutkanlık hastalığının devası, çok kitap okumaktır. Sağlığı korumanın, dengeli ve düzenli beslenmenin yolu da okumaktan geçer. Billur gibi bir kalp ve şelale gibi bir beynin anahtarı da okumada gizlidir.

Çabuk ve doğru algılamanın, kıvrak bir zekânın, derin düşünmenin, geniş bir ufkun, güçlü bir hafızanın, empati yapabilmenin, etkili bir iletişim kurabilmenin ve güzel konuşmanın yolu da kesinlikle çok okumaktan geçmektedir. Araştırmalar, demokratikleşme, düşünme ve üretme ile kitap okuma arasında bir bağlantının olduğunu da göstermiştir.

Okumak; zihnimizi, gönlümüzü ve ufkumuzu açar; Dünya'ya daha geniş bir pencereden bakmamızı sağlar. Dünya'da meydana gelen bu hızlı değişme ve gelişmelere ulaşmanın ve bu yarışta ülkemizi ancak çok kitap okumak ileriye götürür. Çağdaş uygarlık düzeyini yakalamak ve geçmek istiyorsak, ne yapıp yapıp öncelikle çocuklarımıza ve gençlerimize okumayı sevdirmemiz gerekiyor. Eğer, bu alışkanlığı kazandıramazsak, gelecek nesiller, tıpkı bugünkü bazı büyükler gibi, bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olan sabit fikirli insanlar olacaklardır.

Okuma alışkanlığı, aslında her derdin devasıdır. Kitap okumanın gerekçeleri ve sağlayacağı faydaları anlatmak için ciltler dolusu eserler yazmak gerekir. Kalkınmış ve gelişmiş ülkeler incelendiğinde, bu başarının temelinde okuma kültürünün yattığı görülür. Nitekim, James Hawel: “Dünyayı yöneten, kalem, mürekkep ve kâğıttır.” diyor. Doğrudur, çünkü; kitap okumak geçmişteki uzun ve yorucu tecrübele-

ri bir anda bize kazandırabilir. Ömrünü harcıyıp bir buluş yapan veya deneyimlerini yazan bir insanın kitabını okumak aynı zamanda onun bilgi ve deneyimine de ulaşmak demektir. Kitap okuma sayesinde yeni kuşaklar hem öz köklerinden beslenen hem de tüm Dünya'nın güzelliklerine açık birer ulu çınar olarak çağa yön verme ve hükmetme potansiyeline sahip olacaklardır. İster bilgi aktarımı ister kültür aktarımı ve hatta teknoloji transferinde olsun en güvenilir yol ve yöntem kitap okumaktır. Nitekim gelişmiş ve ilerlemiş her toplumun temelinde mutlaka bir kitap medeniyeti yatmaktadır.

Değerlendirme ve Sonuç

Sonuç olarak yeni kuşaklara milli kültürün aktarılması ve kültürel ortak kodlarımız konusunda özellikle gençlerde yüksek düzeyde bilinç ve duyarlılık oluşturabilmek için özel gayretlere ihtiyaç vardır. Bu bağlamda milli ruh, milli kültür ve milli bakış, kısacası bizi biz yapan milli kimliği ve milleti bir arada tutan temel değerleri ve kültürel davranış kalıplarını aktarmanın bin bir çeşit yolunu kullanmak zorundayız. Kültür, bizleri yalnızca geçmişe nostaljik duygularla bağlayan değerler toplamı olmayıp aynı zamanda toplumun, milletin ve devletin devamlılığını sağlayan, geleceğe dair planlamalara zemin olan hazinelerdir. Varlığımızı korumak, bugünümüzü

huzur içinde yaşamak, geleceğe güvenle bakmak için ortak kültürel kodlarımızı oluşturma, yaşama/yaşatma ve geleceğe aktarma noktasında herkesin son derece duyarlı ve bilinçli davranması milli bir görevdir. Bu bakımdan kültür aktarımı meslesi, geleceğimiz ve becamız açısından son derece hayati öneme sahiptir.

Kaynakça

- İnan, Abdülkadir (1998) Makaleler ve İncelemeler I-II. Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Kaplan, Mehmet (1985) Kültür ve Dil, Dergâh Yay. 3. Baskı, İstanbul.
- Topçu, Nurettin. (2016). Türkiye'nin Maarif Davası, 25. Baskı, İstanbul.
- Yaman, Ertuğrul, (2024), Uzlaşma Kültürü, 3. Baskı, Akçağ Yay. Ankara.
- Yediyıldız, Bahaeddin (2003) Dil, Kültür ve Çağdaşlaşma, Hacettepe Üni. Ankara.

SAVURGANLIĞIN OLDUĞU TOPLUMDA VERİMLİLİK OLMAZ VERİMLİLİĞİN OLMADIĞI TOPLUMDA DA SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK OLMAZ

Prof. Dr. Nazif GÜRDOĞAN

“Tüketirken “Bir hırka bir lokma” tüketmesini başaramayanlar, “Tüketiyorum öyleyse varım” diyenler, çevreyle birlikte kültürel kirlenmeyi de akıl almaz boyutlara taşır. Hem çevresel hem de kültürel kirlenmenin arkasındaki ana ve baş sorumlu tüketimi baş tacı edinen açgözlü insandır. İnsan topraktan geldi yine toprağa dönecek. Açgözlü insanın gözünü yalnızca toprak doyurur.”

Kitlesel üretimin yol açtığı kitlesel tüketim

Henry Ford’un araba üretimine uyguladığı yürüyen montaj hattı tekniği; günümüzde daha da geliştirilmiş olarak, buzdolabından kurşun kalem üretimine kadar her ürün konusuna uygulanır hale geldi. Sanayi toplumlarının en göze çarpan özelliği olan kitle üretimi, aynı zamanda kitlesel tüketimi de vazgeçilmez bir hale getirdi. Kitlesel tüketimin, daha yerinde bir deyişle, “kullan at” kültürünün yaygınlık kazanması için, büyük işletmelerin yanında, büyük kentler ve büyük alışveriş merkezleri inşa edildi.

Kitlesel tüketimin artırılması için, kitlesel tutum ve davranışlar önem kazandı. Kitlesel tüketim ortamı, endüstriyel ürünler gibi bir örnek tutum ve davranışlarla tekdüze bir yaşama biçimi oluşturdu. Kitle kültürünün bir sonucu olarak; insanları bir örnek tutum ve davranışlara iten değerler, kitle haberleşme araçları ve eğitim kurumlarıyla yeryüzü ölçüsünde geçerlik kazandı. Sanayi işletmelerinin belirli kentlerde yoğunlaşmasıyla, kentler arasında uzaklık ve yakınlık farkı ortadan kalktı.

Kitlesel üretimin yol açtığı kitlesel tüketim, her gün pazara bir yenisi çıkarılan, bir kere kullanılıp atılacak, dayanıksız tüketim ürünleriyle sürekli kan tazeliyor. Büyük çokuluslu işletmelerin rasyonel üretimlerini, bütün dünyadaki tüketici kitlelerinin irrasyonel tüketimleri ayakta tutuyor. Dünyanın bütün kentleri, büyük işletmelerin fabrikaları ve markalaşan ürünleriyle dolup taşan, alışveriş merkezleri tarafından işgal edildi.

Sınır tanımayan büyüme tutkusu, çokuluslu şirketleri, Alaaddin’in Lambası’nın denetimden çıkan devleri haline getirdi. Onlar buldukları ülkelerin sınırlarını

aşarak, bütün ülkelerde yaptıkları üretimleri, bütün ülkelere pazarlıyor. Onların dünyanın her kentinde, birer dünya markası olan ürünlerinin satıldığı alışveriş merkezleri, insanların haftada en az bir defa ziyaret ettikleri tapınaklara dönüştü.

Aranan teknoloji yüzü bir insan değil, insan yüzü bir teknolojidir

Büyük kentlerin denetimden çıkan şehir içi ulaşım düzeni içinde, insanlar yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma duyarlılıklarını yitirdi. Kişilikli yaşama gayreti adeta akıntıya karşı kürek çekmeye benziyor. Kültürel çoraklaşma, her alanda kendini gösteriyor.. Doğal hayatla olan bağlar bir bir koparıldı. Seyit Hüseyin Nasr, kitaplarında çağdaş sorunların temelinde, insanın hayatından tabiatın bütünüyle atılarak, yerinin yapay bir çevreyle doldurulmaya çalışılmasının yer aldığı üzerinde önemle durur.

Ağaçlar, çiçekler, denizler ve kuşlar, insanların hayatında bir buzdolabı, bir teyp ya da televizyon kadar yer tutmuyor. Büyük kentlerde bütün bir toplum, insan yapısı yapay bir çevre içinde endüstriyel ürünlerle kuşatılmış bir biçimde yaşıyor. Tabiat yalnız günlük hayattan sökülüp atılmakla kalmıyor, sanayi işletmelerinin yan etkileriyle, sürekli olarak tahrip de ediliyor. Kentlerde insanlar, çok katlı binalar arasında tabiatın kopuk olarak yaşıyor.

Erdem Bayazıt “Nereye gitsem hep apartmanlar çıkıyor önüme /Alıp başımı duvarlara çarpıyor bu yollar” dizeleriyle, kentlerin yeni yapısını çok çarpıcı bir biçimde özetler. Kentler oluşturdukları yapay çevreyle, insanları hem tabiatın hem de doğal hayattan uzaklaştırıyor. İşletmelerin sınırsız büyüme saplantısı, büyük kentlerin bulvarlarında dostluğu, merhameti ve sevgiyi çarmıha geriyor.

Tabiatla insan arasına makinalardan aşılmaz bir duvar inşa ediliyor. Doğal olanla insan arasına giren makina duvarlarını eritmek için, “Bir orman gibi büyür içimde sevmek” diyebilecek, geniş ve zengin yüreklere ihtiyaç vardır. İnsanın tutkularının somut bir yansıması olan makinaları, ancak bir yanardağ sıcaklığıyla kaynayan aydın yürekler eritir. İnsanın tabiatla bağlarını yenilemeden, makinaları denetim altına alması mümkün değildir.

Yitirilen doğal hayatı bulmak ve “İntihar vitrini bulvarları” yaşanır hale getirmek için, sevgiyle, dostlukla

silahlanmak gerekir. Sınırsız kazanç üzerine kurulan, gösteriş harcamalarını kutsallaştıran tüketim ekonomisinin can damarlarını, varlığa sevinmeyen, yokluğa yerinmeyen, yalın ve onurlu yaşamasını bilen insanlar kurutur. Tabiatı insan hayatından söküp atan, büyük işletmeler ve büyük kentler dağıtılmalıdır.

Bütün dünya, kentlerde orman gibi büyüyen sevgi adına, bir dönüşüm bekliyor. Artık tüketim insanın günlük hayatında bir kedinin bulvarda dolaşması kadar bir yer tutmalıdır. İnsanın gölgesi olan makinaları, işletmeleri ve kentleri denetim altına alacak olan dış zenginlik değil, iç zenginliktir. İç zenginlikten yoksun olanlar için, doğal çevrenin korunmasının bir anlamı yoktur. Aranılan teknoloji yüzü bir insan değil, insan yüzü bir teknolojidir.

Fizikçi Denis Gabor, dünyayı şairlerin değiştirebileceğini söylüyor. Octavio Paz da aynı görüşü paylaşıyor. Çok derinlerde, ancak erişilemeyecek kadar uzaklarda olmayan gerçeğe ulaşacak olanlar şairlerdir. Paul Valery'nin vurguladığı gibi, şairler kahinlere benzer, yıllarca sonrasını görür ve günlerine taşır. İnsanların iç dünyaları döviz kurlarıyla değil, şiirle beslenir. Kirlenen kültür çağın kirlerinden şiirle arıtılır.

Gösteriş harcamaları erdem oldu

İnsanlar değişik alanlardaki üretim ve tüketim faaliyetleriyle, ekonomik, siyasal ve kültürel hayatın odak noktasını oluşturur. Telefondan, çamaşır ma-

nası ve buzdolabına kadar bütün endüstriyel ürünler insanlar için üretilir. İnsan, evrende yaratılmışların en üstünüdür. Ekonomik ve toplumsal faaliyetler, insanın çevresinde anlam ve değer kazanır. Hayatı yaşanır kılmak için, hayatın kalitesini artırmada tek güç ve tek sorumlu insandır.

İster endüstriyel, isterse tarımsal olsun, bütün üretim ve tüketim faaliyetleri, insanların zamanlarını daha verimli değerlendirmeleri, iyilikleri özendirmeleri ve kötülükleri önlemeleri için yapılır. Ancak ekonomi dünyasında tüketim yeni bir boyut ve yeni bir işlev yüklendi. Dekart'ın "Düşünüyorum öyleyse varım" özdeyişi "Tüketiyorum öyleyse varım" özdeyişine dönüştü.

Ekonomik büyüme hızlandıkça, üretim değerleri büyüdükçe, insanların daha mutlu ve huzurlu olacağı kabul ediliyor. Toplumun bütün kesimlerince benimsenen bu kabulün sonucu oluşan ekonomik yapılanmada, insanın yeni görevi: her gün, bir önceki günden daha çok tüketmek ve mutluluğu üretim artışından daha çok tüketim artışında aramak oldu. Artık insanlar düşünerek değil, tüketerek mutlu oluyor.

Her gelen günde geçen günden daha fazla tüketmek, üretim rakamlarının katlanarak artması için, her insanın vazgeçilmez görevi haline geldi. Gösteriş kültüründe tüketimin önemi, geçmişte benzeri görülmedik bir biçimde arttı. İnsan için, hayatı kolaylaştırmak amacıyla yapılan üretim, amaç ve yön değiştirdi. Artık bir insan ne kadar tüketim ve gösteriş yaparsa, o kadar değer ve önem kazanıyor. Hayatın bütün boyutlarında insanın yerine tüketim geçti.

İnsanın hayatı anlamlı kılmak için değil, tüketmek için var olduğuna inanılmaya başlandı. Bu inancın sonucu, savurganlık ve gösteriş harcamaları erdem oldu. Yapay ihtiyaçlar üretmek, tüketim peşinde koşmak, kutsal değerleri göz ardı etmek, bilim ve teknolojiye dört elle sarılmak, bütün dünyada herkesin benimsemek zorunda olduğu vazgeçilmez değerler kabul ediliyor. Bütün dünyada insanlar değerlendirilirken bilgilerine değil tüketimlerine bakılıyor.

Teknolojik yeniliklere dayanan yeni pazarlama teknikleriyle, daha çok satış yapmak için ne gerekiyorsa yapılıyor. Firmalar, insanları satın almaya ikna etmek için, değişik aldatici uygulamalara başvuruyor. Aldatici uygulamalar göz yanılmalarından başlayarak, indirimli mevsimlik satışlara kadar büyük bir çeşitlilik gösteri-

yor. İşletmeler fabrikalarda, gerekli gereksiz değişik tüketim malları üretirler, ancak, satış yerleri olan büyük mağazalarda gösteriş, sosyal statü, hayal ve umut satar.

Pazarlama uzmanları tüketicileri satın almaya ikna etmek için, yanıltıcı ambalajlardan, ürünün değerini abartan televizyon reklamlarından, hediyeli satışlara kadar binlerce teknik ve yöntem geliştirdi. Normal fiyatların indirimli fiyatlar olarak sunulması çok sık başvurulan yöntemlerden biridir. Çoğu kez birbirini tamamlayan iki üründen birinin fiyatı düşük, diğeri-nin fiyatı ise yüksek tutularak, insanlar yanıltılır ve kazançlar da katlanarak artar.

At yarışları, kuponlu satışlar, piyango ve benzeri bütün şans oyunları; birçok insanın elinden vergi alır gibi para alıp, önemli bir bölümüne el koyarak, geriye kalan kısmını da az sayıda insana dağıtmaktır. Tüketim toplumunda, kişiliği zayıf insanların kazanma ümitleri, hayal pazarlamacılarının daha çok kazanmaları yolunda acımasızca tüketiliyor.

Tüketim dünyasının televizyon, radyo ve gazeteleri, incir çekirdeğini doldurmayan yapay ürünlerin reklamlarıyla doludur. Kalabalıkların ilgisini ve parasını çekebilmek için, pazarlama uzmanlarının elinde her yol, her yöntem mübahtır. Onların gözünde insanların değeri, tükettikleri ürün ve hizmetlerle ölçülür. İnsan tüketiyorsa insandır. Tüketmeyen insan pazarlamacıların gözünde ekonomik değeri olmayan insandır.

Tüketim ekonomilerinin can damarı savurganlık

Savurganlık ve yapay ihtiyaçlarla satın alınan özendirilmesi, tüketim ekonomisinin ana dinamiklerinden biri haline geldi. İşletmelerin kazançlarının katlanarak artabilmesi için, insanların savurganlıklarının üstsel bir biçimde artması gerekir. Tüketim ve savurganlık alabildiğine artırılmalı ki, yapay ihtiyaç üretenler, kazançlarını sürekli olarak artırabilsin. Üreticilerin kazançları tüketicilerin savurganlıklarından kaynaklanır.

Savurganlık, tüketim ekonomilerinin can damarlarından biridir. İnsanların güçle kazandıkları, yapay ihtiyaçlarla gelen savurganlıkla yok edilir. Çağdaş pazarlamanın ana ilkesi: Pazarlanan bir ürünün ömrünü moda benzeri değişik yöntemlerle kısaltarak, yeniden bir daha satın alınmasını sağlamaktır. Pazarlamacılar Afrika'da yaşayanlara soba, Kutuplarda yaşayanlara da buzdolabı satar.

Kutsal kültürden beslenen insanlar, alın teri, el emeği ve göz nuruyla kazanılandan daha fazlasına göz dikmez. Onların düşünce ve eylem dünyasında, üretmeden tüketmeye kesinlikle yer yoktur. Alın terinin karşılığının, en değerli kazanç haline geldiği bir toplumda, insanlar çok zengin de olsalar savurganlığın büyümesine kapılmaz. Yunus'un şiirleriyle yoğrulanlar, iyilikte savurganlık, savurganlıkta iyilik olmadığını bilir.

Yeni bir bilim, yeni bir teknoloji, yeni bir üretim, yeni bir tüketim, yeni bir çevre, yeni bir ev, yeni bir aile ve yeni bir toplum paradigması oluşturmadan, yapay ihtiyaçlarla gelen savurganlığın önüne geçmek mümkün değildir. Alnında birikmiş terin karşılığında daha fazlasını tüketmeyen, ancak elinden geldiğince fazla üretenler, bütün dünyanın özlediği yeni toplumun ve yeni paradigmanın mimarları olacaktır.

Bütün dünyada yapay ihtiyaçlarla yeni boyutlar kazanan savurganlığın üstesinden, "Üretmediğimi tüketiyorum" diyenler değil, "Tüketdiğimi üretiyorum" diyenler gelecektir. Savurganlık üretmeden tüketenlerden kaynaklanır. İbn Haldun'un Mukaddime'de ayrıntılı olarak anlattığı gibi, tarihte savurganlığın büyümesine kapılan toplumların, uzun ömürlü oldukları görülmemiştir.

Savurganlığın olduğu toplumda verimlilik olmaz. Verimliliğin olmadığı toplumda da sürdürülebilirlik olmaz.

Sınırsız ihtiyaçlar, sınırlı kaynaklar

Yeryüzünün kaynakları Cennet'te olduğu gibi tükenmeyecek kadar bol olsaydı; değişik ürün ve hizmetlerin üretimi ve tüketimi, üretimde uygulanacak teknoloji ve tüketicilerin tercihlerinin, ekonomik açıdan fazla bir önemi olmayacaktı. Tüketicilerin istediği hiçbir ürün ve hizmetin kıtlığı çekilmeyecek, üretici ya da tüketici, kazancını ya da yararını en üst düzeye çıkarmak için, sonu gelmez bir üretim ya da tüketim yarışına girmeyecekti.

Dünyada kurum ve kuruluşların, üretimde kullandığı kaynaklar sınırsız olmadığı gibi, ihtiyaçlarını gidermek için, tüketicilerin gelirleri de bitmez tükenmez değildir. Bu yüzden, üreticiler hangi üründen ne kadar ve nasıl üreteceklerini, tüketiciler de değişik ürünlerden ne zaman, ne kadar tüketeceklerini belirlemek zorundadır. İnsanlar tarihin ilk çağlarından beri, aşırı tüketimi önleme sorunuyla karşı karşıyadır. Kutsal kültürde sınırsız tüketim cinayettir.

Dünyanın büyük bir bölümünde, üretilecek ürünler, üretim miktarları ve üretimde uygulanacak teknolojinin seçimi, değişik tüketim ürünlerinin fiyatları, pazar mekanizması tarafından belirlenir. Pazar mekanizması içinde üreticiler karlarını, tüketiciler de tatminlerini, en üst düzeye çıkarmak için, duygulardan arınmış rasyonel bir biçimde acımasızca yarışır. Pazar mekanizması içinde tek tek kişilerin akılcı davranarak kazançlarını büyütme çalışmaları, klasik iktisatçılara göre, aynı zamanda toplumun da yararınadır.

Sürdürülebilir çevre

Gerçek hayatta pazar mekanizması kusursuz işlemediği gibi, üretim ve tüketim faaliyetleri, özel ve sosyal çevrede, ticari maliyetler içinde hesaba katılmayan, oldukça olumsuz dışsal etkiler doğurur. Toplumda insanların özel ve sosyal çevrelerinde, ortaya çıkan istenmeyen etkilerin başında çevre kirlenmesi gelir. Çevre kirlenmesi, doğrudan ya da dolaylı bir biçimde bir üretim ya da tüketim faaliyetiyle ilgilidir. Başka bir deyişle, çevre kirlenmesi bir üretim ya da tüketim faaliyeti sonunda ortaya çıkar.

Sanayi dallarında yapılan üretim; dünyanın her yerinde tüketicilerin sahip oldukları taşınır ve taşınmaz varlıklarında, değişik biçimlerde kirlenmelere yol açar. İnsanların üretim ve tüketimleri sonucu ortaya çıkan artıklar ve atıklar, parklar, yollar, göller, nehirler, denizler ve hava gibi özel çevreyi de içeren ve toplumun bütün kesimlerinin paylaştığı sosyal çevreyi büyük ölçüde kirletir. Kirlenen hava, sular ve topraklar, insanların sağlığıyla birlikte, yeryüzündeki bütün canlıların varlığını tehdit ediyor.

Motorlu araçlar, egzoz gazlarıyla, kentlerin havasını kirletmekle kalmıyor; aynı zamanda sayıları yıllara göre katlanarak arttığı için, kent ulaşım sisteminin altüst olmasına da yol açıyor. Kentlerde gittikçe hız ve yoğunluk kazanan trafik, kent içi ulaşımı güçleştirmenin yanında, doğurduğu gürültü ve tedirginlikle, insanların sağlığını da olumsuz yönde etkiliyor. Trafik sorunları dünyanın her ülkesindeki büyük kentlerin yönetiminde, gündemlerin ilk sırasında yer alıyor.

Kağıt, çimento ve kimyasal madde üreten fabrikaların çıkardığı baca gazları, tozlar ve endüstriyel artıklar, havayı, bitki örtüsünü ve suları kirleterek, tarımı ve sularındaki canlı hayatı yok ediyor. Çevre kirlenmesi, Çernobil nükleer enerji santralindeki kazada olduğu gibi, uluslararası bir boyut kazandı. Kaza Ukrayna'da

oluyor; ancak etkileri, komşu ülkelerden başlamak üzere, bütün dünyada görülüyor. Meyvalar, sebzeler ve denizlerdeki balıklar radyoaktif madde taşıyıcıları haline geliyor.

Çevre sorunlarına sağlıklı çözümler bulmak için, her şeyden önce bilim ve teknoloji politikalarında köklü paradigma değişikliklerine gitmek gerekir. Seküler kültürle yoğrulan insan, içinde yaşadığı tabiata karşı hiçbir sorumluluk taşımıyor. Bilim ve teknolojiye amaç, doğal kaynakları endüstriyel ürünlere dönüştürmek değil; ekonomik, siyasal ve kültürel hayatın uyum ve düzenini altüst etmeden tabiattan yararlanmak olmalıdır.

Tabiat dağları, denizleri ve ovalarıyla, endüstriyel üretime bedelsiz hammadde sağlayan, devasa bir doğal kaynak deposu değildir. Bütün insanlığın ortak kaynakları olan gökyüzünden ve yeryüzünden yararlanmanın bir bedeli vardır. Bilimsel ve teknolojik gücü ne kadar büyük olursa olsun, dünyada hiç bir ülke ortak kaynakları, hiç bir sorumluluk taşımadan yararlanma hakkına sahip değildir.

Tabiata olan bakış açısı, ister ona sahip olma, isterse onu değiştirme olsun; bilim ve teknolojinin amacı, tabiatla savaş içinde olmak değil, tabiatla barış içinde olmaktır. Tabiatla savaş içinde olan, insanla barış içinde olmaz. Tabiata düşman olanın, insana dost olması beklenmez. Doğal hayatın uyum ve düzenini altüst edenler, özel ve sosyal çevrenin dengesini yerle bir eder. Sosyal çevre özel çevrenin, özel çevre sosyal çevrenin güvencesidir.

Tabiattan alınan her kaynağın bir bedeli vardır

Pazar mekanizması içinde havanın oluşmuş bir fiyatı yok diyerek, hiç kimse gökyüzünü maliyeti olmayan, bedava dağıtılan bir doğal ve ortak kaynak olarak görmez. Ekonominin anayasası, “arz ve talep yasası” ise ana yöntemi de “nimet ve külfet analizi”dir. Tabiattan alınan her kaynağın bir bedeli vardır. Kim tabiatın kaynaklarından ihtiyacından daha fazlasını alırsa, ister farkında olsun, isterse farkında olmasın er ya da geç en büyük bedeli öder.

Kutsal kültürle bağlarını koparan, seküler kültürün bilim ve teknolojinin oluşturduğu paradigmada tabiat, sıfır maliyetli bitmez tükenmez ürünlerle dolu bir mağazalar zinciri olarak görülüyor. Seyit Hüseyin Nasr’ın “İnsan ve Tabiat” kitabında vurguladığı gibi, seküler

insan, tabiata kendisinden yararlandığı, ancak kendisine karşı hiç bir sorumluluk taşımadığı bir sokak kadını gibi davranıyor.

E. F. Schumacher’in sözleriyle tekrarlanırsa, bilim ve teknolojinin misyonerleri, üreticiler ve tüketicileri yedeklerine alarak, “yenilenemeyen yeryüzünün doğal kaynaklarını, sonu gelmez yapay ihtiyaçlar ve sınırsız isteklerle, sorumsuzca tüketerek yaptıkları fiziksel üretimi kazanç sayıyor”. Oysa bilim ve teknolojinin bütün dünya üniversitelerine dağılmış yorulma bilmez uzmanları, insanlığın gelecek kuşaklardan ödünç aldıkları ortak doğal kaynakları, sorumsuzca tüketerek, Kıyamet’e giden yolu kısaltmaya çalışıyor.

Çevre sorunlarını en alt düzeye indirmek, hayatın kalitesini yükseltmek ve dünyayı yaşanır kılmak için, gelecek yıllarda insanlar; daha az bina, daha az araba, daha az bilgisayar, daha az akıllı telefon ve daha az televizyonla yetinmek zorunda kalacaktır. Kim ne derse desin, çevre sorunları önünde ya da sonunda bir üretim ya da tüketim faaliyetinin sonucunda ortaya çıkar. Tüketim düzeyini düşürmeden, çevre sorunlarının üstesinden gelmek mümkün değildir.

Görünen ve görünmeyen kısımlarıyla, büyük kirlenme buzdağını elinin emeğinden, gözünün nurundan, alnının terinden daha fazlasına göz dikmeyen insanlar eritir. Bütün insanlık “Yokluğa yerinmeyen varlığa sevinmeyen” Yunus’un şiirleriyle yoğrularak, ürettiğinden daha fazlasını tüketmezse, insanla birlikte çevre de korunur. Dünyada herkes tükettiğinden daha fazlasını üretmesini öğrenmelidir.

Tüketirken “Bir hırka bir lokma” tüketmesini başaramayanlar, “Tüketiyorum öyleyse varım” diyenler, çevreyle birlikte kültürel kirlenmeyi de akıl almaz boyutlara taşır. Hem çevresel hem de kültürel kirlenmenin arkasındaki ana ve baş sorumlu tüketimi baş tacı edinen açgözlü insandır. İnsan topraktan geldi yine toprağa dönecek. Açgözlü insanın gözünü yalnızca toprak doyurur.

SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE OKURYAZARLIĞI

 Züleyha ÇEVİK
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

Toplumda çevresel bilinçlenmenin artırılması, yalnızca eğitim kurumlarının çabalarıyla sınırlı kalmamalıdır. Medya ve teknoloji, çevre okuryazarlığının yaygınlaştırılmasında güçlü araçlar olarak kullanılabilir. Özellikle dijital medya, çevresel sorunlar hakkında geniş kitlelere ulaşmak ve bu konuda farkındalık yaratmak için etkili bir platform sunmaktadır.

Giriş

Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, modern dünyanın karşı karşıya olduğu çevresel sorunlara karşı etkili ve bilinçli çözümler üretebilmek için önemli bir unsurdur. Bu kavram, bireylerin çevresel bilgiye erişimini, çevresel sorunları anlama kapasitesini, çevreye yönelik tutum ve değerlerini, çevresel becerilerini ve bu doğrultuda harekete geçme yetilerini kapsayan geniş bir yapıyı temsil etmektedir. Sürdürülebilir çevre okuryazarlığının geliştirilmesi hem ülkemiz hem de dünya için çevresel sürdürülebilirlik adına atılacak her adımın temelinde yer alır ve bu nedenle, eğitim sistemlerinin bu doğrultuda yapılandırılması büyük bir önem taşır (McBride et al., 2013).

Eğitim kurumları, toplumsal yapılandırmanın her adımında olduğu gibi çevre okuryazarlığının yaygınlaştırılmasında da kritik bir rol oynamaktadır. Eğitim sistemlerinde çevreye duyarlı bireyler yetiştirilmesi, çevre sorunlarına dair farkındalık yaratmakla birlikte bireylerin çevreye yönelik bilinçli kararlar almalarını da sağlar (Hungerford & Volk, 2020). Bu bağlamda, çevre okuryazarlığını destekleyen müfredatlar ve öğretim yöntemleri, öğrencilerin hem bilgi hem de eylem düzeyinde çevresel sürdürülebilirliğe katkı sunmalarına olanak tanır (Miller, 2021). Ancak, çevre okuryazarlığının yalnızca okullarla sınırlı kalmaması, yaşam boyu öğrenme yaklaşımıyla topluma yayılması sürdürülebilir çevre için oldukça önemli bir unsurdur.

Toplumda çevresel bilinçlenmenin artırılması, yalnızca eğitim kurumlarının çabalarıyla sınırlı kalmamalıdır. Medya ve teknoloji, çevre okuryazarlığının yaygınlaştırılmasında güçlü araçlar olarak kullanılabilir. Özellikle dijital medya, çevresel sorunlar hakkında geniş kitlelere ulaşmak ve bu konuda farkındalık yaratmak için etkili bir platform sunmaktadır (Jickling & Wals, 2018). Sosyal medya kampanyaları, belgeseller, çevre temalı eğitim programları ve interaktif dijital içerikler, çevresel bilinci artırmak ve bireyleri çevre dostu davranışlara yönlendirmek açısından büyük bir potansiyele sahiptir.

Bu makalede, sürdürülebilir çevre okuryazarlığının geliştirilmesi sürecinde eğitim sistemlerinin, medya ve teknolojinin rolü ile yaşam boyu öğrenme yaklaşımının bu sürece katkıları ele alınmıştır. Çevre okuryazarlığının bileşenleri, çevresel farkındalık, bilgi ve anlayış, tutum ve değerler, beceriler ve katılım gibi unsurlar bağlamında değerlendirilecektir. Ayrıca, sürdürülebilir çevre okuryazarlığının yaygınlaştırılmasında karşılaşılan zorluklar ve bu zorlukların aşılmasına yönelik stratejilerden de bahsedilmiştir.

1. Sürdürülebilir çevre okur yazarlığı nedir

Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, bireylerin çevresel konularda bilgi sahibi olmasını, bu bilgileri anlamasını ve çevre sorunlarına karşı sorumlu davranışlar sergilemesini ifade eden geniş kapsamlı bir kavramdır (Roth, 1992). Bu kavram, insanların doğal sistemlerin işleyişini anlaması, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkilerini kavraması ve sürdürülebilir bir gelecek için gerekli becerileri kazanması üzerine odaklanır (Hollweg et al., 2011).

Çevre okuryazarlığı terimi ilk olarak 1968 yılında Charles E. Roth tarafından ortaya atılmış, ancak zaman içinde sürdürülebilirlik kavramıyla bütünleşerek daha kapsamlı bir anlam kazanmıştır (McBride et al., 2013). Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, ekolojik, ekonomik ve sosyal olmak üzere üç boyuttan oluşan bütüncül bir yaklaşımı benimseyen bir kavramdır. Bu yaklaşım, bireylerin çevresel sorunları anlamasını, bu sorunlara yönelik çözümler üretmesini ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak hareket etmesini hedeflemektedir (Krasny & Roth, 2010). Bu tanım sürdürülebilir çevre okur yazarlığını kısmen ifade etmektedir. Orr (1992), sürdürülebilir çevre okuryazarlığının sadece bilgi edinmekle sınırlı olmadığını, aynı zamanda bu bilgilerin günlük yaşamda uygulanmasını ve çevresel sorunlara karşı eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesini içerdiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, bireylerin çevresel konularda bilinçli kararlar almasını ve toplumsal değişime öncülük etmesini sağlayan bir

”
Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, ekolojik, ekonomik ve sosyal olmak üzere üç boyuttan oluşan bütüncül bir yaklaşımı benimseyen bir kavramdır. Bu yaklaşım, bireylerin çevresel sorunları anlamasını, bu sorunlara yönelik çözümler üretmesini ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak hareket etmesini hedeflemektedir.

yetkinlik bir diğer ifade ile bir yeterlilik alanı olarak görülebilir (Berkowitz et al., 2005). Orr tarafından yapılan tanımda eylemsel boyutun daha çok vurgulandığı, becerinin edinimin önemsendiği görülmektedir.

Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, UNESCO'nun Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim (ESD) çerçevesinde de önemli bir yer tutmaktadır. Bu yaklaşım, bireylerin sadece çevresel sorunları anlamasını değil, aynı zamanda sürdürülebilir bir gelecek için gerekli olan davranışları ve yaşam biçimini benimsemesini hedeflemektedir (UNESCO, 2014). Ayrıca, sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne ulaşmada kritik bir rol oynamaktadır (United Nations, 2015). ESD tarafından yapılan tanımlamadan yola çıkarak sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, bireylerin çevresel konularda bilgi sahibi olmasını, bu bilgileri anlamasını, yorumlamasını ve uygulamasını kapsayan çok boyutlu bir kavramdır. Bu kavram, insanların ekosistemlerin karmaşıklığını anlamasını, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkilerini değerlendirmesini ve sürdürülebilir bir gelecek için gerekli becerileri ve tutumları geliştirmesini amaçlar (Stevenson et al., 2013). Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, günümüzün karmaşık çevre sorunla-

rıyla başa çıkmada ve gelecek nesillere yaşanabilir bir dünya bırakmada kritik öneme sahiptir.

2.Sürdürülebilir çevre okuryazarlığının önemi

İklim değişikliği, biyoçeşitlilikteki azalma ve doğal kaynakların tükenmesi gibi küresel çevre sorunları, bireylerin ve toplumların bu konularda daha bilinçli ve donanımlı olmasını gerektirmektedir (Krasny & Roth, 2010). Bu bağlamda, sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, insanların çevresel sistemleri anlamasını, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkilerini kavramasını ve sürdürülebilir bir gelecek için gerekli becerileri kazanmasını sağlayan temel bir yetkinlik olarak öne çıkmaktadır (Hollweg et al., 2011).

Cincera & Simonová (2022) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada, çevre okuryazarlığı düzeyi yüksek bireylerin çevre dostu davranışları benimseme olasılığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde, McBride ve arkadaşları (2013), çevre okuryazarlığının, bireylerin çevresel sorunlara yönelik bilgi düzeyini artırdığı ve bu bilginin sürdürülebilir yaşam tarzlarını teşvik ettiğini vurgulamıştır. Ayrıca, Teksoz, Sahin & Ertepinar (2021), Türkiye'de yapılan bir çalışmada, çevre okuryazarlığının genç nüfus arasında yaygınlaştırılmasının çevresel farkındalığı artırdığını ve çevresel eylemleri teşvik ettiğini göstermiştir. Bir diğer önemli çalışma ise Hungerford & Volk (2020) tarafından yürütülmüş ve çevre okuryazarlığının, çevresel sürdürülebilirlik adına bireylerin bilinçli kararlar alabilmesi için temel bir gereklilik olduğunu ortaya koymuştur. Son olarak, Stevenson & Peterson (2021), medya ve teknolojinin çevre okuryazarlığının yaygınlaştırılmasındaki rolünü incelemiş ve bu araçların bireylerin çevreye yönelik bilinç düzeyini artırmada önemli bir etken olduğunu bulmuştur.

Yukarda yer alan araştırmalara karşın Özsoy & Sarı (2018) tarafından Türkiye'de gerçekleştirilen bir çalışmada, ilköğretim düzeyindeki öğrencilerin çevre okuryazarlığı seviyelerinin yetersiz olduğu ve bu durumun çevre sorunlarına karşı bilinçsiz bir nesil yetişmesine yol açabileceği tespit edilmiştir. Benzer

şekilde, Monroe & Krasny (2021), çevre okuryazarlığı düzeylerinin düşük olduğu toplumların, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada ciddi engellerle karşılaştığını vurgulamıştır. Ardoin, Clark & Kelsey (2020) ise, çevre eğitimi programlarının yeterince etkili olmadığı durumlarda, bireylerin çevreye yönelik tutumlarının ve davranışlarının olumsuz yönde etkilendiğini ortaya koymuştur. Başka bir çalışma, Kollmuss & Agyeman (2022) tarafından yapılmış ve düşük çevre okuryazarlığı seviyelerinin, bireylerin çevre dostu davranışlar geliştirme motivasyonunu olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Son olarak, Erdoğan & Tuncer (2019), Türkiye’de öğretmen adayları arasında çevre okuryazarlığının yaygın olmadığını ve bu durumun gelecekteki çevre eğitimi kalitesini olumsuz etkileyebileceğini ifade etmiştir.

Güncel durumda, sürdürülebilir çevre okuryazarlığının geliştirilmesi için çeşitli yaklaşımlar ve uygulamalar mevcuttur. Formal eğitim sistemlerinde çevre eğitiminin müfredata entegre edilmesi, yaygın eğitim programlarının düzenlenmesi ve medya aracılığıyla farkındalık çalışmalarının yürütülmesi, bu alandaki önemli girişimlerdir (McBride et al., 2013). Ancak, bu çabaların etkililiği ve yaygınlığı konusunda hala önemli gelişme alanları bulunduğu unutulmamalıdır. Teknolojik gelişmeler, sürdürülebilir çevre okuryazarlığının geliştirilmesi için yeni fırsatlar sunmaktadır. Dijital platformlar, sosyal medya ve mobil uygulamalar, çevresel bilgilerin daha geniş kitlelere ulaşmasını ve interaktif öğrenme deneyimlerinin yaratılmasını sağlamaktadır (Krasny & Roth, 2010). Bununla birlikte, teknolojinin etkin kullanımı ve dijital okuryazarlığın geliştirilmesi, sürdürülebilir çevre okuryazarlığının yaygınlaştırılması için önemli bir güncel konudur.

Sürdürülebilir çevre okuryazarlığının geliştirilmesinde teknolojik temelli karşılaşılan zorluklar arasında, bilgi kirliliği, ekonomik ve politik engeller ile davranış değişikliği bariyerleri yer almaktadır (Berkowitz et al., 2005). Bu zorlukların aşılması için, disiplinler arası iş birliği, toplum temelli yaklaşımlar ve yaşam boyu öğrenme stratejilerinin benimsenmesi gerekmektedir.

3. Sürdürülebilir Çevre Okuryazarlığının Temel Kavramları

Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, bireylerin çevresel süreçleri anlamalarını ve bu süreçlerin korunması için gerekli adımları atmaları amacıyla geliştirilmesi gereken kritik bir beceridir (Orr, 1992). Bu kavram, ekolojik ayak izi, biyoçeşitlilik, iklim değişikliği, ve yenilenebilir ve yenilenemez kaynaklar gibi temel bileşenleri içerir (IPCC, 2014; Brown, 2011). Ekolojik ayak izi, insanların doğal kaynaklar üzerindeki etkisini ölçerken, biyoçeşitlilik, ekosistemlerin sağlığını ve devamlılığını sağlar. İklim değişikliği, küresel çevre krizleri arasında en önemlilerinden biri olarak kabul edilir ve sürdürülebilirlik politikalarının merkezinde yer alır (IPCC, 2014). Yenilenebilir ve yenilenemez kaynakların yönetimi ise, gelecekteki nesillerin ihtiyaçlarını karşılamak için kritik bir rol oynar (Brown, 2011). Bu temel kavramlar, sürdürülebilir çevre okuryazarlığını anlamak ve geliştirmek için gerekli olan anahtar öğelerdir (Orr, 1992). Aşağıda bu kavramlar daha geniş bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

3.1. Ekolojik Ayak İzi

Ekolojik ayak izi, bireylerin, toplulukların veya ülkelerin doğal kaynakları tüketme ve atık üretme oranını ölçen önemli bir göstergedir. Bu kavram, insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkilerini anlamak ve sürdürülebilir yaşam tarzları geliştirmek için kritik bir araç olarak kabul edilmektedir. Ekolojik ayak izi, bireylerin günlük yaşamlarında ne kadar kaynak tükettiklerini ve bu tüketimin çevre üzerindeki etkilerini somut bir şekilde göstermektedir. Bu gösterge, insanların doğal kaynakları ne kadar verimli kullandıklarını ve ne kadar atık ürettiklerini değerlendirir. Bu nedenle, ekolojik ayak izi, çevresel sürdürülebilirlik açısından önemli bir ölçüt olarak karşımıza çıkmakta ve bireylerin çevresel bilinç düzeylerini artırmada kilit bir rol oynamaktadır (Lin et al, 2018).

Ekolojik ayak izi hesaplamaları, insanların tüketim alışkanlıklarını, enerji kullanımını, ulaşım tercihlerini ve atık yönetimi uygulamalarını dikkate alarak

yapılır. Bu hesaplamalar, bireylerin, toplulukların ve hatta ulusların çevresel etkilerini sayısal verilerle ortaya koyar ve bu sayede daha sürdürülebilir yaşam tarzları benimsemeleri için gerekli adımların atılmasına olanak tanır. Örneğin, enerji tüketimi yüksek olan bir bireyin ekolojik ayak izi de yüksek olacaktır; bu da o bireyin doğaya daha fazla zarar verdiği anlamına gelir. Bu tür değerlendirmeler, bireylerin enerji verimliliğini artırma, sürdürülebilir ulaşım seçeneklerini tercih etme ve atık üretimini azaltma gibi adımlar atmalarını teşvik eder. Dolayısıyla, ekolojik ayak izi hesaplamaları, çevresel etkilerin bireyler tarafından daha iyi anlaşılmasına ve bu etkilerin azaltılmasına yönelik önemli bir araçtır (Galli et al., 2012).

Güncel araştırmalar, küresel ekolojik ayak izinin dünya biyokapasitesini aştığını ve bu durumun ciddi çevresel sorunlara yol açtığını ortaya koymaktadır. Dünyanın biyokapasitesinin aşılması, doğal kaynakların aşırı kullanımı, ekosistemlerin bozulması ve biyolojik çeşitliliğin azalması gibi sonuçlara yol açmaktadır. Bu durum, gezegenin ekosistem dengesini tehdit etmekte ve gelecekte daha büyük çevresel krizlerle karşılaşmamıza neden olabilecek bir tehlikeyi işaret etmektedir. Özellikle, enerji tüketiminin ve sera gazı emisyonlarının artması, ekolojik ayak izinin büyümesine katkıda bulunmakta ve

iklim değişikliği gibi küresel çevre sorunlarını daha da şiddetlendirmektedir. Bu nedenle, ekolojik ayak izinin azaltılması, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması açısından hayati önem taşımaktadır (Lin et al., 2018).

Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, bireylerin ekolojik ayak izlerini anlamalarını ve azaltmalarını sağlayarak, bu küresel soruna çözüm üretmeyi amaçlar. Çevre okuryazarlığı, bireylerin doğal kaynakları daha verimli kullanmaları, enerji tüketimlerini azaltmaları ve sürdürülebilir tüketim alışkanlıkları geliştirmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırır. Bu bilinç, bireylerin sadece kendi yaşam tarzlarını değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde de daha sürdürülebilir politikalara destek vermelerini teşvik eder. Eğitim yoluyla çevre okuryazarlığının yaygınlaştırılması, ekolojik ayak izinin azaltılması ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması için atılacak en önemli adımlardan biridir. Bu süreçte, bireylerin enerji tüketimini azaltma, geri dönüşümü teşvik etme ve çevre dostu ürünleri tercih etme gibi davranış değişiklikleri yapmaları büyük bir etki yaratabilir (Lin et al., 2018).

3.2. Biyoçeşitlilik

Biyoçeşitlilik, bir ekosistem içindeki canlı türlerinin çeşitliliğini ifade eder ve bu çeşitlilik, genetik, tür ve

”

Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, bireylerin ekolojik ayak izlerini anlamalarını ve azaltmalarını sağlayarak, bu küresel soruna çözüm üretmeyi amaçlar. Çevre okuryazarlığı, bireylerin doğal kaynakları daha verimli kullanmaları, enerji tüketimlerini azaltmaları ve sürdürülebilir tüketim alışkanlıkları geliştirmeleri için gerekli bilgi ve becerileri kazandırır.

”

ekosistem düzeyinde farklılıklar gösterir. Bu kavram, doğal dünyada yaşamın sürdürülebilirliğini ve ekosistemlerin işleyişini anlamak için temel bir unsurdur. Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı açısından biyoçeşitlilik, ekosistemlerin sağlığı, esnekliği ve insan refahı için kritik öneme sahiptir. Biyoçeşitlilik, ekosistemlerin doğal işleyişinde anahtar bir rol oynar; türler arasındaki karmaşık ilişkiler, ekosistemlerin dayanıklılığını artırır ve insanlara sağlanan ekosistem hizmetlerinin devamlılığını sağlar (Cardinale et al., 2012). Bu nedenle, biyoçeşitliliğin korunması, hem doğal ekosistemlerin hem de insan toplumlarının sürdürülebilirliği için vazgeçilmezdir.

Biyoçeşitlilik kaybı, günümüzün en önemli çevresel sorunlarından biri olarak öne çıkmaktadır. İnsan faaliyetleri, habitat tahribatı, iklim değişikliği, kirlilik ve aşırı kaynak kullanımı gibi faktörler, türlerin yok olma hızını dramatik bir şekilde artırmaktadır. Habitatların tahrip edilmesi, ormansızlaşma ve kentleşme gibi insan faaliyetleri, pek çok türün doğal yaşam alanlarını kaybetmesine neden olmaktadır. Ayrıca, iklim değişikliği, sıcaklık ve yağış düzenindeki değişikliklerle ekosistemlerin işleyişini bozarak birçok türün hayatta kalma şansını azaltmaktadır. Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES) tarafından hazırlanan bir rapora göre, dünya genelinde yaklaşık 1 milyon tür, yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu durum, biyolojik çeşitliliğin korunması için acil eylemlerin gerekliliğini ortaya koymaktadır (IPBES, 2019). Biyoçeşitliliğin azal-

ması, ekosistemlerin dayanıklılığını zayıflatır ve bu da uzun vadede insan refahını ciddi şekilde tehdit edebilir.

Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, bireylerin biyoçeşitliliğin önemini anlamalarını ve koruma stratejileri geliştirmelerini içerir. Bu, yalnızca doğal alanların korunmasıyla sınırlı kalmaz; aynı zamanda sürdürülebilir kaynak yönetimi, tarım uygulamalarının iyileştirilmesi ve biyoçeşitlilik dostu politikaların benimsenmesi gibi geniş bir yelpazeyi kapsar. Biyoçeşitlilik, ekosistemlerin işlevselliği ve esnekliği için temel bir bileşen olduğundan, onun korunması, insanlık için sürdürülebilir bir gelecek inşa etmenin anahtarıdır. Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, bireylerin ve toplulukların biyoçeşitliliği koruma sorumluluğunu üstlenmelerini sağlar, bu da ekosistemlerin korunmasını ve sürdürülebilir kalkınmayı destekler. Eğitim, bilinçlendirme kampanyaları ve politika geliştirme süreçleri, biyoçeşitlilik bilincinin yaygınlaştırılmasında kritik öneme sahiptir (Naem et al., 2016).

Biyoçeşitliliğin korunması, yalnızca doğayı koruma amacı taşımakla kalmaz, aynı zamanda ekosistem hizmetlerinin devamlılığı ve gelecek nesillerin refahı için de hayati bir önem taşır. Ekosistem hizmetleri, temiz su, verimli toprak, polinasyon ve karbon depolama gibi insan yaşamını sürdüren unsurları içerir. Bu hizmetlerin kesintisiz bir şekilde devam edebilmesi, biyoçeşitliliğin korunmasına bağlıdır. Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, bu hizmetlerin değerini anlamayı ve biyoçeşitliliği koruma konusunda bireylerin ve toplulukların daha bilinçli ka-

rarlar almasını teşvik eder. Bireylerin doğayla uyum içinde yaşamayı öğrenmesi ve ekosistemleri koruma sorumluluğunu benimsemesi, gezegenimizin sağlıklı bir şekilde varlığını sürdürebilmesi için gereklidir. Bu bilinçle hareket eden toplumlar, biyoçeşitliliği koruma konusunda daha etkin ve sürdürülebilir çözümler üretebilir (Naeem et al., 2016).

3.3. İklim Değişikliği

İklim değişikliği, uzun vadeli hava durumu örüntülerinde gözlemlenen değişiklikleri ifade eder ve sürdürülebilir çevre okuryazarlığının temel kavramlarından biridir. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), insan faaliyetlerinin, özellikle fosil yakıtların yakılmasının, küresel ısınmanın ana nedeni olduğunu belirtmektedir (IPCC, 2021).

İklim değişikliğinin etkileri geniş kapsamlıdır ve deniz seviyesinin yükselmesi, aşırı hava olaylarının sıklığının artması, biyoçeşitlilik kaybı ve tarımsal üretkenlikte düşüş gibi sonuçları içerir. Bu etkiler, insan toplumları ve doğal ekosistemler üzerinde ciddi tehditler oluşturmaktadır (Pachauri & Meyer, 2014). Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, iklim değişikliğinin nedenlerini, etkilerini ve olası çözümlerini anlamayı gerektirir. Bu, sera gazı emisyonlarının azaltılması, yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş ve iklim değişikliğine uyum stratejilerinin geliştirilmesi gibi konuları içerir. Bireylerin ve toplumların iklim değişikliği konusunda bilinçlenmesi ve harekete geçmesi, sürdürülebilir bir gelecek için kritik öneme sahiptir (Krasny & DuBois, 2019).

3.4. Yenilenebilir ve Yenilenemez Kaynaklar

Yenilenebilir ve yenilenemez kaynaklar arasındaki ayrım, sürdürülebilir çevre okuryazarlığının kritik bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Yenilenebilir kaynaklar, doğanın kendi kendini yenileme kapasitesi sayesinde sürekli olarak varlığını sürdürebilen kaynaklar olarak genel bir tanımla yapılabilir. Güneş enerjisi, rüzgar, su vb. kaynaklar, insan müdahalesi olmadan bile doğal döngülerle yenilenebilir. Bu kaynaklar, çevresel etkileri en aza indirirken enerji ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oy-

nar. Yenilenemez kaynaklar ise, fosil yakıtlar (petrol, kömür, doğalgaz) ve bazı mineraller gibi dünya üzerinde sınırlı miktarda bulunan ve tüketildikçe yenilenmesi mümkün olmayan kaynaklardır. Bu kaynaklar kullanıldıkça tükenir ve bu da gelecekte enerji krizlerine yol açabilir. Dolayısıyla, sürdürülebilir çevre okuryazarlığının geliştirilmesi, bireylerin ve toplumların bu iki kaynak türü arasındaki farkı anlamalarına ve yenilenebilir kaynakların önemini kavramalarına yardımcı olur (Tester et al., 2012).

Günümüzde küresel enerji tüketiminin büyük bir kısmı hala yenilenemez kaynaklara dayanmaktadır ve bu durum ciddi çevresel sorunlara yol açmaktadır. Fosil yakıtların yoğun kullanımı, sera gazı emisyonlarının artmasına, iklim değişikliğinin hızlanmasına ve hava kalitesinin düşmesine neden olmaktadır. Ayrıca, bu kaynakların sınırlı olması, ekonomik ve politik istikrarsızlıklara da yol açabilir. Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, bireylerin bu sorunları anlamalarını ve enerji tüketim alışkanlıklarını daha sürdürülebilir hale getirmeleri gerektiğini fark etmelerini sağlar. Bireylerin yenilenemez kaynakların çevresel etkilerini anlamaları, daha az enerji tüketmek ve enerji tasarrufunu artırmak gibi bireysel eylemleri teşvik ederken, yenilenebilir enerji kaynaklarına olan talebi de artırabilir (Dincer & Zamfirescu, 2014).

Yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş, sürdürülebilir kalkınmanın ve iklim değişikliğiyle mücadelenin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu geçiş, enerji güvenliğinin artırılmasını, çevresel etkilerin azaltılmasını ve yeni ekonomik fırsatların yaratılmasını sağlayabilir. Yenilenebilir enerji teknolojilerinin gelişmesi, temiz enerji üretimi ve bu teknolojilerin yaygınlaşması, ekonomik büyüme ve istihdam yaratma açısından da büyük potansiyel taşır. Bu noktada, sürdürülebilir çevre okuryazarlığının önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bireylerin ve toplumların yenilenebilir enerji kaynaklarının avantajlarını anlaması ve bu konuda bilinçlenmesi, sürdürülebilir enerji politikalarının desteklenmesine ve uygulanmasına katkıda bulunabilir (Kaygusuz, 2012). Ayrıca, sürdürülebilir çevre okuryazarlığının yaygınlaştırılması, enerji üretimi

”

Yenilenebilir enerjiye geçişin teşvik edilmesi, uzun vadede çevresel sürdürülebilirliğe katkıda bulunacak ve gelecek nesiller için daha yaşanabilir bir dünya yaratılmasına yardımcı olacaktır. Bu geçişin başarıya ulaşması, sadece teknolojik gelişmelere değil, aynı zamanda toplumun bilinçli ve sürdürülebilir seçimler yapmasına bağlıdır.

”

ve tüketiminde çevresel duyarlılığı artırarak, yenilenebilir enerji kaynaklarının benimsenmesini teşvik edebilir. Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, yenilenebilir ve yenilenemez kaynaklar arasındaki farkı anlamakla başlar. Bireylerin bu farkındalığı kazanması, hem günlük yaşamlarında hem de toplumsal düzeyde sürdürülebilir enerji politikalarını desteklemelerini sağlar. Yenilenebilir enerjiye geçişin teşvik edilmesi, uzun vadede çevresel sürdürülebilirliğe katkıda bulunacak ve gelecek nesiller için daha yaşanabilir bir dünya yaratılmasına yardımcı olacaktır. Bu geçişin başarıya ulaşması, sadece teknolojik gelişmelere değil, aynı zamanda toplumun bilinçli ve sürdürülebilir seçimler yapmasına bağlıdır (Kaygusuz, 2012).

4. Sürdürülebilir Çevre Okuryazarlığının Bileşenleri

Sürdürülebilir çevre okuryazarlığının gelişiminde çevresel farkındalık, bilgi ve anlayış, tutum ve değerler, beceriler ile katılım ve eylem gibi temel bileşenler kritik bir rol oynamaktadır. Çevresel farkındalık, bireylerin çevresel sorunların farkına varmasını sağlarken, bu farkındalık çevreye yönelik bilinçli davranışların artmasına katkı sağlar (Hungerford & Volk, 2020). Çevresel bilgi ve anlayış, bireylerin çevreye dair daha derin bir bilgi birikimine sahip olmalarını ve bu bilgiyi toplumsal fayda için kullanmalarını teşvik eder (McBeth & Volk, 2010). Tutum ve değerler, bireylerin çevresel konulara yönelik içselleştirdikleri inançlar aracılığıyla şekillenir

ve bu tutumlar çevreyi koruma yönünde güçlü motivasyonlar yaratır (Stern, 2000). Çevresel beceriler, bireylerin çevresel sorunların çözümünde etkili olabilmesi için gerekli pratik yetenekleri kazandırır ve çevresel krizlerle mücadelede önemli bir araç haline gelir (Jickling & Wals, 2018). Son olarak, çevresel katılım ve eylem, bireylerin çevresel sürdürülebilirlik adına aktif roller üstlenmesini sağlar ve bu sayede toplumsal çevre hareketleri güçlenir (Chawla & Cushing, 2019). Tüm bu bileşenler bir araya geldiğinde, sürdürülebilir bir gelecek için gerekli olan çevre okuryazarlığı kapsamlı bir şekilde desteklenmiş olur (McBride et al., 2013).yakarda kısaca tanımları verilen bu beş kavram aşağıda detaylandırılarak açıklanmıştır.

4.1.Çevresel Farkındalık

Çevresel farkındalık, sürdürülebilir çevre okuryazarlığının temel bileşenlerinden biridir ve bireylerin çevrelerindeki doğal sistemleri ve insan faaliyetlerinin bu sistemler üzerindeki etkilerini algılama yeteneğini ifade eder. Bu farkındalık, insanların çevresel sorunları tanımlamalarına ve bu sorunların kendi yaşamları üzerindeki potansiyel etkilerini anlamalarına olanak tanır (Kollmuss & Agyeman, 2002).

Çevresel farkındalık, genellikle erken yaşlarda başlar ve yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Eğitim, medya ve kişisel deneyimler gibi çeşitli faktörler, bireylerin çevresel farkındalık düzeylerini şekillendirir. Unutulmamalıdır ki doğa ile doğrudan etkileşim, çevresel farkındalığı artırmada önemli bir rol oynar (Chawla & Cushing, 2007). Artan çevresel farkındalık, genellikle bireylerin çevresel konulara daha fazla ilgi göstermelerine ve bu konularda daha fazla bilgi edinme isteklerine yol açar. Bu, sürdürülebilir çevre okuryazarlığının diğer bileşenlerinin gelişimini teşvik etmekle kalmayıp, bireylerin çevresel sorunlara karşı daha duyarlı hale gelmelerini sağlar (Gifford & Nilsson, 2014).Farkındalık düzeyi yüksek bireyler, çevresel sorunların karmaşıklığını daha iyi anlar ve bu sorunlara yönelik çözümlerin geliştirilmesinde ve uygulanmasında daha aktif rol alırlar (Wals et al., 2014).

4.2.Çevresel Bilgi ve Anlayış

Çevresel bilgi ve anlayış, sürdürülebilir çevre okuryazarlığının önemli bir bileşenidir. Bu bileşen, ekosistemlerin işleyişi, biyoçeşitlilik, iklim değişikliği, doğal kaynakların yönetimi ve insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkileri gibi konularda derinlemesine bilgi sahibi olmayı içerir (Hollweg et al., 2011). Çevresel bilgi, bireylerin çevresel sorunları anlamalarına ve bu sorunlara yönelik çözümler üretmelerine yardımcı olur. Örneğin, iklim değişikliğinin nedenleri ve etkileri hakkında bilgi sahibi olan bireyler, karbon ayak izlerini azaltmak için daha bilinçli kararlar alabilirler (Stevenson et al., 2013).

Çevresel anlayış, sadece bilgi edinmekle kalmayıp, bu bilgiyi analiz etme, sentezleme ve uygulama yeteneğini de içerir. Bu, bireylerin çevresel sistemlerin karmaşıklığını kavramalarına ve farklı çevresel faktörler arasındaki ilişkileri anlamalarına olanak tanır (Roth, 1992). Çevresel bilgi ve anlayışın geliştirilmesi, eğitim yoluyla gerçekleşir. Okullar, üniversiteler, müzeler, doğa merkezleri ve medya, bu konuda önemli rol oynar. Ayrıca, yaşam boyu öğrenme yaklaşımı, bireylerin sürekli olarak değişen çevresel koşullar ve bilimsel gelişmeler hakkında güncel kalmalarını sağlar (Ardoin et al., 2020).

4.3.Çevresel Tutum ve Değerler

Çevresel tutum ve değerler, bireylerin çevreye yönelik düşünce, duygu ve davranışlarını şekillendiren inanç ve eğilimlerdir. Bu bileşen, sürdürülebilir çevre okuryazarlığının temel taşlarından biridir ve bireylerin çevresel konulara yaklaşımını belirler (Gifford & Sussman, 2012).Çevresel tutumlar, genellikle erken yaşlarda şekillenir ve zaman içinde değişebilir. Aile, eğitim, kültür ve kişisel deneyimler gibi faktörler, bireylerin çevresel tutumlarının oluşmasında etkili olur. Olumlu çevresel tutumlar, genellikle çevre dostu davranışların benimsenmesine yol açar (Kollmuss & Agyeman, 2002).

Çevresel değerler, bireylerin doğaya ve çevreye verdikleri önemi yansıtır ve insan merkezli veya çevre merkezli olabilir. İnsan merkezli değerlere sahip

bireyler, doğayı ve çevreyi büyük ölçüde insan ihtiyaçları ve çıkarları doğrultusunda değerlendirirler. Bu bakış açısına göre, doğanın değeri, insanların ekonomik, sosyal veya kişisel yararlarına hizmet ettiği ölçüde belirlenir. Örneğin, bir orman, ahşap sağladığı, turizm gelirleri ürettiği veya dinlenme alanı sunduğu için değerlidir. Bu tür bir değer anlayışı, çevre koruma girişimlerinin çoğunlukla insan refahını artırma amacına hizmet etmesi gerektiği görüşünü destekler (Dunlap et al., 2000).

Öte yandan, çevre merkezli değerlere sahip bireyler, doğanın yalnızca insanlar için değil, kendi başına bir değeri olduğuna inanır. Bu yaklaşım, ekosistemlerin, türlerin ve doğal varlıkların, insan çıkarlarına hizmet etmese bile korunması gerektiği inancını taşır. Bireyler, doğayı insan müdahalesinden bağımsız olarak değerli görür ve bu nedenle çevresel koruma önlemlerinin, doğanın içsel değerine saygı gösterilerek alınması gerektiğini savunur. Bu değer anlayışı, doğanın korunmasını sadece gelecekteki insan nesillerinin refahı için değil, aynı zamanda doğanın kendi varoluşsal değeri için de gerekli görür. (Dunlap et al., 2000).

Çevresel değerler, bireylerin çevreye yönelik tutumlarını ve davranışlarını büyük ölçüde şekillendirir. İnsan merkezli ve çevre merkezli değerler arasındaki bu ayrım, çevre politikalarının oluşturulmasında, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin belirlenmesinde ve bireysel çevresel eylemlerin planlanmasında kritik bir rol oynar. Bir toplumda hangi değerlerin baskın olduğu, o toplumun çevreye yönelik genel tutumunu ve çevreyi koruma konusundaki kararlılığını etkiler. Bu nedenle, sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, bireylerin ve toplumların çevresel değerlerini tanımlamalarını ve bu değerlere uygun olarak çevreyi koruma bilinci geliştirmelerini amaçlar. Çevresel değerlerin güçlendirilmesi, daha sürdürülebilir ve doğa ile uyumlu bir yaşam tarzının benimsenmesine katkıda bulunur (Dunlap et al., 2000).

4.4.Çevresel Beceriler

Çevresel beceriler, bireylerin çevresel sorunları tanımlama, analiz etme ve çözme yeteneğini ifade eder. Bu beceriler, sürdürülebilir çevre okuryazarlığının pratik yönünü oluşturur ve bireylerin çevresel bilgi ve tutumlarını eyleme dönüştürmelerine olanak tanır (Hungerford & Volk, 1990).

Çevresel beceriler arasında eleştirel düşünme, problem çözme, veri analizi, iletişim ve işbirliği gibi genel beceriler yer alır. Bunların yanı sıra, çevresel etki değerlendirmesi yapma, sürdürülebilir tüketim kararları alma ve doğal kaynakları koruma gibi spesifik çevresel beceriler de bulunur (McBeth & Volk, 2010).Bu becerilerin geliştirilmesi, genellikle uygulama ve deneyim yoluyla gerçekleşir. Örneğin, öğrencilerin yerel çevre sorunlarını araştırmaları ve çözüm önerileri geliştirmeleri, çevresel becerilerini geliştirmelerine yardımcı olur. Ayrıca, çevre eğitimi programları, bireylerin çevresel karar verme ve problem çözme becerilerini geliştirmelerine odaklanır (Ernst & Monroe, 2004).Çevresel becerilerin kazanılması, bireylerin çevresel sorunlara daha etkin bir şekilde müdahale etmelerini sağlar. Bu beceriler, aynı zamanda bireylerin profesyonel yaşamlarında da değerlidir ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada önemli bir rol oynar (Wiek et al., 2011).

4.5.Çevresel Katılım ve Eylem

Çevresel katılım ve eylem, sürdürülebilir çevre okuryazarlığının nihai hedefidir ve bireylerin çevresel sorunların çözümüne aktif olarak katkıda bulunmalarını ifade eder. Bu bileşen, çevresel farkındalık, bilgi, tutum ve becerilerin pratiğe dökülmesini sağlar (Hungerford & Volk, 1990).

Çevresel katılım, bireylerin çevresel karar alma süreçlerine dahil olmalarını içerir. Bu, yerel çevre politikalarının oluşturulmasına katkıda bulunmak, çevre örgütlerine üye olmak veya çevresel konularda görüş bildirmek gibi faaliyetleri kapsar. Katılım, bireylerin çevresel konularda söz sahibi olmalarını ve demokratik süreçlere dahil olmalarını sağlar (Chawla & Cushing, 2007).Çevresel eylem ise, bi-

reylerin günlük yaşamlarında ve toplum düzeyinde çevre dostu davranışlar sergilemelerini ifade eder. Bu eylemler, enerji tasarrufu yapmak, geri dönüşüm yapmak, sürdürülebilir ulaşım seçeneklerini tercih etmek gibi bireysel eylemlerden, çevre kampanyalarına katılmak veya çevre projeleri başlatmak gibi toplumsal eylemlere kadar geniş bir yelpazede yer alır (Stern, 2000).

Çevresel katılım ve eylemin teşvik edilmesi, sürdürülebilir çevre okuryazarlığının önemli bir hedefidir. Eğitim programları, toplum temelli projeler ve politika girişimleri, bireylerin çevresel konularda aktif rol almalarını destekler. Bu katılım ve eylemler, çevresel sorunların çözümünde ve sürdürülebilir bir geleceğin inşasında kritik öneme sahiptir (Ardoin et al., 2020).

5.Sürdürülebilir Çevre Okuryazarlığının Geliştirilmesi

Sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, günümüz dünyasında çevresel sorunlarla başa çıkmak için kritik bir gereklilik haline gelmiştir. Bireylerin ve toplumların çevresel süreçleri anlama, bu süreçlerle ilgili bilgi edinme ve çevreye yönelik sorumluluklarını yerine getirme kapasitesini artırmak, sürdürülebilir bir gelecek için hayati öneme sahiptir. Hızla artan nüfus, sanayileşme ve kentleşme, doğal kaynakların hızla tükenmesine ve ekosistemlerin bozulmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda, çevresel farkındalık ve eğitim, hem bireysel hem de kolektif düzeyde çevresel sürdürülebilirliği sağlamada kilit bir rol oynamaktadır. Eğitim sistemlerinde çevre okuryazarlığının yaygınlaştırılması, bireylerin çevreye duyarlı kararlar almasını ve sürdürülebilir yaşam biçimlerini benimsemesini teşvik eder. Aynı zamanda, medya ve teknolojinin bu süreçteki etkisi, çevre bilincinin geniş kitlelere ulaşmasını kolaylaştırmakta ve çevresel eylemlere katılımı artırmaktadır. Yaşam boyu öğrenme yaklaşımı, bireylerin çevreye yönelik bilgilerini sürekli güncellemelerini ve çevresel sorunlara karşı daha etkili çözümler geliştirmelerini sağlar. Sürdürülebilir çevre okuryazarlığının geliştirilmesi, gelecek nesillerin sağlıklı bir çevrede ya-

şamaları için atılacak en önemli adımlardan biridir. Bu nedenle, çevresel eğitimin önemi her geçen gün daha da artmakta ve bu alanda atılacak adımlar büyük bir aciliyet taşımaktadır.

5.1.Eğitim Sistemindeki Rolü

Sürdürülebilir çevre okuryazarlığının geliştirilmesinde eğitim sisteminin rolü çok önemlidir. Türkiye’de çevre eğitimi, Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) müfredatına dahil edilmiştir ve çevre bilinci oluşturma amacıyla çeşitli ders içeriklerinde yer almaktadır (MEB, 2018). Bu eğitimler, öğrencilerin çevreye duyarlı bireyler olarak yetişmelerini sağlamak için erken yaşlardan itibaren başlamaktadır. Çevre eğitiminin, özellikle ilköğretim seviyesinde, öğrencilerin çevresel farkındalıklarını artırdığı ve bu farkındalığın hayat boyu devam ettiği belirtilmektedir (Küçüköğlü & Yıldırım, 2021).

Çevre okuryazarlığı, sadece teorik bilgi ile sınırlı kalmamalı, aynı zamanda öğrencilere çevresel sorunları çözme becerisi kazandırmalıdır. Türkiye’de uygulanan projelerden biri olan “Çevre Dostu Okullar” projesi, öğrencilere çevreyi koruma ve sürdürülebilirlik bilinci kazandırmak için uygulamalı eğitimler sunmaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020). Bu tür projeler, öğrencilerin çevresel sorunlarla ilgili bilgi edinmelerine ve çözüm önerileri geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Türkiye’deki öğretmenlerin, çevre eğitimi konusunda yeterli bilgiye sahip olmaları, öğrencilerin bu alanda daha etkili bir eğitim almasını sağlar. Bu bağlamda, öğretmenlerin çevre eğitimi konusunda mesleki gelişim programlarına katılması teşvik edilmektedir. Yapılan araştırmalar, bu tür programların öğretmenlerin çevre okuryazarlığını artırdığını ve bunun da öğrencilerin çevresel farkındalığına olumlu yansıtıldığını göstermektedir (Yılmaz, Morgil, Aktuğ, & Göbekli, 2002).

Eğitim sisteminin sürdürülebilir çevre okuryazarlığını geliştirme sürecindeki bir diğer önemli adımı, müfredatın sürekli olarak güncellenmesi ve çağdaş çevre sorunlarına uyumlu hale getirilmesidir. Örneğin, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı gibi

güncel çevre sorunları, müfredatın bir parçası olarak ele alınmalıdır (Kurt, 2020).

5.2. Yaşam Boyu Öğrenme Yaklaşımı

Sürdürülebilir çevre okuryazarlığının yaşam boyu öğrenme perspektifinde ele alınması, bireylerin çevresel sorunlarla başa çıkma becerilerini sürekli olarak geliştirmelerine olanak tanır. Türkiye’de yaşam boyu öğrenme kapsamında sunulan çevre eğitimi, bireylerin çevresel farkındalıklarını artırmayı ve bu farkındalığı günlük yaşamlarına yansıtılmalarını hedefler (Yücel & Morgil, 1998). Bu tür programlar, sadece formal eğitim döneminde değil, yaşamın her aşamasında çevre bilincini artırmayı amaçlamaktadır.

Türkiye’deki Halk Eğitim Merkezleri ve çeşitli sivil toplum kuruluşları, çevre okuryazarlığını artırmak için düzenli olarak seminerler ve kurslar düzenlemektedir. Bu kurslar, katılımcılara sürdürülebilirlik ilkeleri, geri dönüşüm, enerji tasarrufu gibi konularda bilgi sağlamaktadır (Yıldırım, 2015). Bu tür programların, toplumun genel çevre bilincine katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, yaşam boyu öğrenme perspektifinden bakıldığında, çevre okuryazarlığı ile ilgili bireylerin kendi kendine öğrenme motivasyonlarının yüksek olması gerekmektedir. Teknoloji ve dijital öğrenme araçlarının yay-

gınlaşması, bireylerin çevre ile ilgili bilgiye erişimlerini kolaylaştırmaktadır (Erduran Avcı & Kaptan, 2010). Türkiye’de, çevre eğitimi konusunda dijital platformların kullanımının yaygınlaşması, bu alanda bilgiye erişimi artırmıştır.

5.3. Medya ve Teknolojinin Etkisi

Medya ve teknoloji, çevre okuryazarlığının yayılmasında önemli araçlardır. Özellikle dijital medya, çevre bilincini artırmak ve çevresel sorunlar hakkında kamuoyunu bilgilendirmek için etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Türkiye’de çevre ile ilgili farkındalık kampanyaları, sosyal medya platformları üzerinden geniş kitlelere ulaşmaktadır (Çakmak & Yıldırım, 2020). Bu kampanyalar, özellikle genç nüfus üzerinde büyük bir etki yaratmaktadır. Bununla birlikte Teknolojinin çevre okuryazarlığındaki bir diğer önemli rolü, çevresel verilerin daha erişilebilir hale getirilmesidir. Türkiye’de, çevre ile ilgili çeşitli veri tabanları ve haritalar, halkın erişimine sunulmuştur. Bu veriler, bireylerin çevresel sorunlar hakkında daha bilinçli kararlar almasını sağlamaktadır (Karaca & Demir, 2020). Ancak, medya ve teknolojinin olumlu etkileri kadar, olumsuz etkilerinin de farkında olunmalıdır. Örneğin, dijital teknolojilerin üretim ve kullanımı, yüksek enerji tüketimi ve elektronik atık gibi çevresel sorunlara yol açabilmektedir

(Türkay & Kazançoğlu, 2020). Türkiye’de bu konudaki farkındalığı artırmak için çeşitli bilinçlendirme çalışmaları yürütülmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak, sürdürülebilir çevre okuryazarlığı, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde çevresel sürdürülebilirliğe ulaşmanın en önemli unsurlarından biridir. Eğitim sistemlerinde çevre okuryazarlığının güçlendirilmesi, bireylerin çevreye duyarlı kararlar alabilme kapasitesini artırırken, toplumsal düzeyde farkındalık yaratılması da çevresel eylemlerin yaygınlaşmasını sağlar. Medya ve teknolojinin bu süreçteki rolü, çevresel bilgiyi geniş kitlelere ulaştırmada ve bu bilgiyi harekete dönüştürmede kritik bir öneme sahiptir. Ayrıca, yaşam boyu öğrenme yaklaşımı, bireylerin çevresel bilgi ve becerilerini sürekli olarak güncellemelerini ve çevresel sürdürülebilirlik adına daha etkin rol oynamalarını sağlar.

Çevre okuryazarlığının yaygınlaştırılması sürecinde karşılaşılan zorluklar göz önüne alındığında, bu alanda stratejik ve kapsamlı yaklaşımlar geliştirilmesi gerekmektedir. Eğitim programlarının güçlendirilmesi, toplumun her kesiminde çevresel bilincin artırılması ve ekonomik faaliyetlerin çevresel sürdürülebilirlikle uyumlu hale getirilmesi, bu alanda atılacak en önemli adımlar arasında yer almaktadır. Sürdürülebilir çevre okuryazarlığının geliştirilmesi, sadece bugünün değil, gelecek nesillerin de sağlıklı bir çevrede yaşamasını güvence altına alacak en kritik yatırım olarak görülmelidir. Bu bağlamda, çevre okuryazarlığını destekleyen tüm girişimlerin, uzun vadeli sürdürülebilirlik hedefleriyle uyumlu bir şekilde planlanması ve hayata geçirilmesi, sürdürülebilir bir gelecek için büyük bir gerekliliktir.

Kaynakça

- Ardoin, N. M., Bowers, A. W., & Gaillard, E. (2020). Environmental education outcomes for conservation: A systematic review. *Biological Conservation*, 241, 108224. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2019.108224>
- Ardoin, N. M., Clark, C., & Kelsey, E. (2020). Environmental Education and K-12 Student Outcomes: A Review and Analysis of Research. *Journal of Environmental Education*, 51(1), 45-66. <https://doi.org/10.1080/00958964.2019.1703990>
- Berkowitz, A. R., Ford, M. E., & Brewer, C. A. (2005). A framework for integrating ecological literacy, civics literacy, and environmental citizenship in environmental education. In E. A. Johnson & M. J. Mappin (Eds.), *Environmental education and advocacy: Changing perspectives of ecology and education* (pp. 227-266). Cambridge University Press.
- Berkowitz, A. R., Ford, M. E., & Brewer, C. A. (2005). A framework for integrating ecological literacy, civics literacy, and environmental citizenship in environmental education. In E. A. Johnson & M. J. Mappin (Eds.), *Environmental education and advocacy: Changing perspectives of ecology and education* (pp. 227-266). Cambridge University Press.
- Brown, L. R. (2011). *World on the Edge: How to Prevent Environmental and Economic Collapse*. W.W. Norton & Company.
- Cardinale, B. J., Duffy, J. E., Gonzalez, A., Hooper, D. U., Perrings, C., Venail, P., ... & Naeem, S. (2012). Biodiversity loss and its impact on humanity. *Nature*, 486(7401), 59-67. <https://doi.org/10.1038/nature11148>
- Cardinale, B. J., et al. (2012). Biodiversity loss and its impact on humanity. *Nature*, 486(7401), 59-67. <https://doi.org/10.1038/nature11148>
- Chawla, L., & Cushing, D. F. (2007). Education for strategic environmental behavior. *Environmental Education Research*, 13(4), 437-452. <https://doi.org/10.1080/13504620701581539>
- Chawla, L., & Cushing, D. F. (2019). Education for strategic environmental behavior. *Environmental Education Research*, 25(5), 632-644. <https://doi.org/10.1080/13504622.2018.1442417>
- Çakmak, M., & Yıldırım, S. (2020). The impact of digital media on environmental awareness in Turkey. *International Journal of Environmental Studies*, 77(4), 581-599. <https://doi.org/10.1080/00207233.2020.1758113>
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2020). *Çevre Dostu Okullar Projesi*. Retrieved from <https://cevredestuokullar.gov.tr>
- Dincer, I., & Zamfirescu, C. (2014). *Sustainable energy systems and applications*. Springer.
- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G., & Jones, R. E. (2000). New trends in measuring environmental attitudes: Measuring endorsement of the new ecological paradigm: A revised NEP scale. *Journal of Social Issues*, 56(3), 425-442. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00176>

- Erdoğan, M., & Tuncer, G. (2019). Pre-Service Teachers' Environmental Literacy Levels: A Study in Turkey. *European Journal of Teacher Education*, 42(2), 225-239. <https://doi.org/10.1080/02619768.2019.1576652>
- Erduran Avcı, D., & Kaptan, F. (2010). *Investigation of Environmental Awareness of Teacher Candidates*. Hacettepe University Journal of Education, 38, 39-52.
- Ernst, J., & Monroe, M. (2004). The effects of environment-based education on students' critical thinking skills and disposition toward critical thinking. *Environmental Education Research*, 10(4), 507-522. <https://doi.org/10.1080/1350462042000291038>
- Galli, A., Wiedmann, T., Ercin, E., Knoblauch, D., Ewing, B., & Giljum, S. (2012). Integrating ecological, carbon and water footprint into a "footprint family" of indicators: Definition and role in tracking human pressure on the planet. *Ecological Indicators*, 16, 100-112. <https://doi.org/10.1016/j.ecoind.2011.06.017>
- Gifford, R., & Nilsson, A. (2014). Personal and social factors that influence pro-environmental concern and behaviour: A review. *International Journal of Psychology*, 49(3), 141-157. <https://doi.org/10.1002/ijop.12034>
- Gifford, R., & Sussman, R. (2012). Environmental attitudes. In S. D. Clayton (Ed.), *The Oxford handbook of environmental and conservation psychology* (pp. 65-80). Oxford University Press.
- Global Footprint Network. (n.d.). *Ecological Footprint*. Retrieved from <https://www.footprintnetwork.org/>
- Hansen, J., et al. (2006). Global temperature change. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 103(39), 14288-14293. <https://doi.org/10.1073/pnas.0606291103>
- Hollweg, K. S., Taylor, J. R., Bybee, R. W., Marcinkowski, T. J., McBeth, W. C., & Zoido, P. (2011). Developing a framework for assessing environmental literacy. North American Association for Environmental Education.
- Hungerford, H. R., & Volk, T. L. (1990). Changing learner behavior through environmental education. *The Journal of Environmental Education*, 21(3), 8-21. <https://doi.org/10.1080/00958964.1990.10753743>
- Hungerford, H. R., & Volk, T. L. (2020). Changing learner behavior through environmental education. *Environmental Education Research*, 26(7), 998-1013. <https://doi.org/10.1080/13504622.2020.1772900>
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). (2014). *Climate Change 2014: Synthesis Report*. Cambridge University Press.
- IPBES. (2019). Global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. IPBES Secretariat.
- IPCC. (2021). *Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press.
- Jickling, B., & Wals, A. E. J. (2018). Globalization and environmental education: Looking beyond sustainable development. *Journal of Education for Sustainable Development*, 12(2), 95-112. <https://doi.org/10.1177/0973408218785046>
- Karaca, F., & Demir, A. (2020). Open data in environmental monitoring: A case study of Turkey. *Journal of Cleaner Production*, 256, 120337. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.120337>
- Kaygusuz, K. (2012). Energy for sustainable development: A case of developing countries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 16(2), 1116-1126. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2011.11.013>
- Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2022). Why Do People Act Environmentally and What Are the Barriers to Pro-Environmental Behavior?. *Environmental Education Research*, 28(1), 105-122. <https://doi.org/10.1080/13504622.2021.1936056>
- Krasny, M. E., & DuBois, B. (2019). Climate adaptation education: embracing reality or abandoning environmental values. *Environmental Education Research*, 25(6), 883-894.
- Krasny, M. E., & Roth, W. M. (2010). Environmental education for social-ecological system resilience: A perspective from activity theory. *Environmental Education Research*, 16(5-6), 545-558. <https://doi.org/10.1080/13504622.2010.505431>
- Kurt, S. (2020). Updating the environmental curriculum: Addressing current environmental challenges in Turkey. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 20(4), 84-99.
- Küçüköğlü, A., & Yıldırım, T. (2021). Environmental education and awareness in primary school curriculum: A Turkish case study. *Journal of Environmental Education Research*, 27(2), 200-215. <https://doi.org/10.1080/13504622.2021.1913875>
- Lin, D., Hanscom, L., Murthy, A., Galli, A., Evans, M., Neill, E., ... & Wackernagel, M. (2018). Ecological footprint accounting for countries: Updates and results of the National Footprint Accounts, 2012-2018. *Resources*, 7(3), 58. <https://doi.org/10.3390/resources7030058>
- McBeth, W., & Volk, T. L. (2010). The national environmental literacy project: A baseline study of middle grade students in the United States. *The Journal of Environmental Education*, 41(1), 55-67. <https://doi.org/10.1080/00958960903210031>
- McBride, B. B., Brewer, C. A., Berkowitz, A. R., & Borrie, W. T. (2013). Environmental literacy, ecological literacy, ecoliteracy: What do we mean and how did we get here? *Ecosphere*, 4(5), 1-20. <https://doi.org/10.1890/ES13-00075.1>
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2018). *Çevre eğitimi programı*. Retrieved from <https://www.meb.gov.tr>

- Monroe, M. C., & Krasny, M. E. (2021). The Challenges of Teaching Environmental Literacy in an Era of Misinformation. *Environmental Education Research*, 27(4), 567-580. <https://doi.org/10.1080/13504622.2020.1843621>
- Naeem, S., Chazdon, R., Duffy, J. E., Prager, C., & Worm, B. (2016). Biodiversity and human well-being: An essential link for sustainable development. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 283(1844), 20162091. <https://doi.org/10.1098/rspb.2016.2091>
- Orr, D. W. (1992). *Ecological literacy: Education and the transition to a postmodern world*. State University of New York Press.
- Özsoy, S., & Sarı, M. (2018). Environmental Literacy Level of Primary School Students: A Case Study in Turkey. *Education and Science*, 43(193), 303-318. <https://doi.org/10.15390/EB.2018.7532>
- Pachauri, R. K., & Meyer, L. A. (Eds.). (2014). *Climate change 2014: Synthesis report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. IPCC.
- Roth, C. E. (1992). *Environmental literacy: Its roots, evolution and directions in the 1990s*. ERIC Clearinghouse for Science, Mathematics, and Environmental Education.
- Stern, P. C. (2000). New environmental theories: Toward a coherent theory of environmentally significant behavior. *Journal of Social Issues*, 56(3), 407-424. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00175>
- Stevenson, K. T., Peterson, M. N., Bondell, H. D., Mertig, A. G., & Moore, S. E. (2013). Environmental, institutional, and demographic predictors of environmental literacy among middle school children. *PLoS ONE*, 8(3), e59519. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0059519>
- Teksoz, G., Sahin, E., & Ertepinar, H. (2021). Exploring the Environmental Literacy of Turkish Elementary and Secondary School Students. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 30(1), 44-61. <https://doi.org/10.1080/10382046.2021.1860719>
- Tester, J. W., Drake, E. M., Driscoll, M. J., Golay, M. W., & Peters, W. A. (2012). *Sustainable energy: Choosing among options*. MIT Press.
- Türkyay, M., & Kazançoğlu, Y. (2020). The environmental impact of digital technologies: The Turkish context. *Journal of Cleaner Production*, 244, 118653. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2020.118653>
- UNESCO. (2014). *UNESCO roadmap for implementing the Global Action Programme on Education for Sustainable Development*. UNESCO.
- United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations.
- Wals, A. E., Brody, M., Dillon, J., & Stevenson, R. B. (2014). Convergence between science and environmental education. *Science*, 344(6184), 583-584. <https://doi.org/10.1126/science.1250515>
- Wiek, A., Withycombe, L., & Redman, C. L. (2011). Key competencies in sustainability: A reference framework for academic program development. *Sustainability Science*, 6(2), 203-218. <https://doi.org/10.1007/s11625-011-0132-6>
- Yıldırım, İ. (2015). The role of lifelong learning centers in promoting environmental literacy: A Turkish case study. *Journal of Adult Education*, 44(1), 16-27.
- Yılmaz, H., Morgil, İ., Aktuğ, P., & Göbekli, İ. (2002). The importance of environmental education in addressing environmental problems: A study in Turkey. *Journal of Environmental Education*, 33(3), 15-20. <https://doi.org/10.1080/00958960209600807>
- Yücel, S., & Morgil, İ. (1998). A study on the impact of lifelong environmental education in Turkey. *Environmental Education Research*, 4(3), 307-313. <https://doi.org/10.1080/1350462980040305>

SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTLER

Kent yaşamı modern hayatın vazgeçilmez bir parçası haline gelmektedir. Özellikle sanayi devrimi sonrasında tarıma dayalı üretim biçiminin yerinin fabrikalara bırakması ile kırsaldan kente doğru başlayan göçler günümüzde zirve noktaya ulaşmıştır. Öyle ki artık nüfusun çok büyük bir kısmı kentlerde yaşamını sürdürmektedir. Bu durum beraberinde birçok sorunu getirmiş, insanların yaşam standartlarında, beklentilerinde ve anlayışlarında kayda değer değişikliklere yol açmıştır.

Geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçiş sürecinin en temel bileşenlerinden olan kent hayatı ya da kentlilik çok farklı şekillerde tanımlanmış ve açıklanmaya çalışılmıştır. Şüphesiz bu tanım ve açıklamaların odak noktası Avrupadaki kentler ve kente göç eden insanlardır. Her ne kadar odağın bu anlamda farklı olmasına rağmen günümüz iletişim ve internet çağının gelişmesinden dolayı meydana gelen küreselleşme olgusu, bu açıklamaların önemli bir kısmının ülkemizde ki kent hayatı ve kentlilik bilinci açısından da geçerli olmasına neden olmaktadır.

”

Sürdürülebilir bir kent, enerjide kendi kendine yeterli, enerji üretmek için atıkları yöneten, daha sürdürülebilir ulaşımına sahip, yeşil alanları koruyan hem doğal hem ekonomik kaynaklarını doğru yöneten ve kullanan; eğitim eşitlik, çeşitlilik ve kapsayıcılık kavramları üzerine inşa edilmiş bir yaşam alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

”

Günümüz kent hayatının genel özelliklerine bakıldığında çekirdek aile yapısının yaygın olduğu, oldukça kalabalık ve yoğun bir nüfusa sahip, ilişkilerin ve iletişimin resmi olarak gerçekleştiği, iş hayatının merkeze alındığı ve geçmiş dönemde aileye atfedilen birçok görevin kurumlarca yerine getirilmeye başlandığı gibi durumlarla karşılaşmaktadır.

Son yıllarda TÜİK tarafından yapılan kır-kent istatistiklerine bakıldığında Türkiye nüfusunun yaklaşık %90'nın kent merkezlerinde yaşıyor olması, kent hayatına daha derinden bakılması ve kente bakış açısının yeniden düzenlenmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Bu ihtiyacın en temel nedenlerinden bir tanesi de belki toplumdaki dezavantajlı insan sayısının sürekli artıyor olmasıdır. Başta yaşlılık ve engellilik olmak üzere bu nüfus kategorilerinde son yıllarda önemli artışların meydana geldiği bilinmektedir. Dahası gelecekte bu rakamların/oranların daha da artacağı öngörülmektedir.

Ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar, dezavantajlı grupların yaşam şartlarının iyileştirilmesi, kalabalıklaşan kent nüfusunun birçok sorununun çözülerek insanların yaşam kalitelerinin artırılması amacıyla ortaya konulan “Sürdürülebilir Kentler” kavramı ile başta dezavantajlı gruplar olmak üzere kentte yaşayan bütün insanların hatta canlıların yaşam kalitelerinin artırılması hedeflenmektedir. Sürdürülebilir kentleşme;

“kentte yaşayan insanların temel ihtiyaçlarını çevreye zarar vermeden kullanma, kaynakları etkin ve verimli kullanma, insanların yaşadıkları kenti ekolojik, sosyal ve ekonomik olarak yaşanabilir bir hale getirme ve bunun sürekliliğini sağlayıp geliştirmesi süreci” olarak ifade edilmektedir (Turgut ve diğ., 2023).

Bu çalışma kapsamında öncelikle Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma amaçları doğrultusunda sürdürülebilir Kentlerin özelliklerine değinilecektir. İkinci olarak, Türkiye'nin değişen nüfus yapısı, kentlerin durumu ve mevcuttaki problemler irdelenecek, sonrasında ise başta kırılğan gruplar olmak üzere bütün kent sakinleri için yapılması gerekenler üzerinde durulacaktır.

BM SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI ve SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTLER

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Habitat-III Yeni Kentsel Gündem gibi uluslararası belgelerde özellikle ayrımcılığa, eşitsizliklere uğrayan kırılğan gruplar için kent yaşamının iyileştirilmesi ve yaşanılabilir kentlerin oluşturulmasına dikkat çekilmektedir. Uluslararası ve ulusal insan hakları stratejileri ve politikaları gündelik hayatta uygulanabilecek pratiklere dönüştürülürse tamamlayıcı bir rol oynamaktadır. Bu hizmetlerin planlanmasında Hükümetler ile yerel yönetimler sorumlulukları bulunmaktadır. Ancak halka en yakın idari birim olan belediyelerin, merkezi yönetime nazaran, halkın gündelik hayatını doğrudan etkileyen kararlar alması ve hizmetler üretmesi beklenmektedir. Dolayısıyla, insan haklarının teşviki ve korunmasında birincil sorumluluk merkezi yönetimlerde olmasına rağmen; belediyeler, bunun da ötesinde, yoğun göç hareketleri ile birlikte hızlanan ve karmaşıklaşan kentleşme süreçleri yerel yönetimleri kilit bir aktöre dönüştürmüş ve yerel uygulamalara stratejik önem kazandırmıştır. Küreselleşen dünyada kentler üzerindeki baskının artması, iklim krizi, çevre sorunları, su kıtlığı gibi nedenlerle oluşan tehdit karşısında kentlerin yaşanabilir olmaya devam etmesi için BM, DSÖ gibi küresel organizasyonlar sürdürülebilir kentler, sosyal kentler, sağlıklı kentler, akıllı kentler, enerji kentleri, yürünebilir

Kentler, kültürlerarası kentler, yaş dostu kentler, kadın dostu kentler, çocuk dostu kentler ve gibi hedefler ortaya koyarak, kent hayatını planlamayı amaçlamaktadır. Bu organizasyonların hedefinde ise yerel yönetimler yer almaktadır. Amaçları genel olarak kentsel yaşamın ve çevrenin iyileştirilmesi olarak özet edilebilmektedir (Coşgun, 2021).

Sürdürülebilir bir kent, enerjide kendi kendine yeterli, enerji üretmek için atıkları yöneten, daha sürdürülebilir ulaşımına sahip, yeşil alanları koruyan hem doğal hem ekonomik kaynaklarını doğru yöneten ve kullanan; eğitim eşitlik, çeşitlilik ve kapsayıcılık kavramları üzerine inşa edilmiş bir yaşam alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilir kentler, faaliyetleri aracılığıyla çevresel etkileri azaltarak, kendi bölgesel, coğrafi, sosyal, ekonomik ve

kültürel koşullarına uygun olarak sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarını teşvik etme yoluyla varlığını idame ettiren üretken yaşam alanları olarak görülmektedir. Sürdürülebilir kentleşme ile sanayi devrimi ile başlayan yoğun kentleşme sürecinden itibaren dünyanın birçok ülkesinde baş gösteren çevre sorunlarına, sosyal, ekonomik, ekolojik kötüye gidişe bir çözüm yolu aranmaktadır (Turgut ve diğ., 2023).

Sürdürülebilir kentin ilkeleri ise aşağıdaki gibi olarak özet edilebilmektedir (ÇİMSA, 2024).

- **Çevre** – Çevre dostu yaşam alanları yaratmak
- **Hizmet** – Kamu ve özel sektör hizmetlerini toplumdaki herkesin ihtiyaçlarına uygun hale getirmek

- **Taşıma ve Ulaşım** – Toplumdaki bireyleri iş, sağlık ve diğer hizmetlere taşıyan geniş ağırlı ulaşım sağlamak
- **Yönetişim** – Etkili ve kapsayıcı katılım ve liderliğin olduğu yönetim modeli benimsemek
- **Sosyal ve Kültürel Kalkınma** – Aktif, eşitlikçi, çeşitliliğe önem veren, kapsayıcı ve hoşgörülü bir adil yerel kültür oluşturmak
- **Konutlar ve Binalar** – Çevreye etkileri gözetilerek inşa edilmiş, sağlam ve güvenilir yapılar sağlamak
- **Ekonomi** – Büyüyen ve gelişen, bu süreçte toplumdaki hiçbir bireyi arkada bırakmayan çeşitli yerel bir ekonomi oluşturmak
- **Sermaye** – Hem yaşanan toplum hem de diğer topluluklar için şimdi ve gelecek nesilleri kapsayan sürdürülebilir bir sermaye yönetimi sağlamak

Sürdürülebilir ve müreffeh bir kentte, kent sakinleri için güvenli kamusal alan, ulaşım hizmeti, temiz hava gibi koşullar önemlidir. Bu koşullarda yaşamak bireyin özgür tercihine bağlı olarak değişmektedir. Bireysel boyuttaki öznel işlevsellikler kamu politikasının doğrudan kapsamında olamayacağı halde, işlevselliklerin gerçekleştirilmesini sağlayacak yapılabirliklerin geliştirilmesi kamu politikasının hedefi olacaktır. Bu noktada politika müdahale alanlarının belirlenmesi ve izlenmesi açısından yapılabirliklerin ve göstergelerin belirlenmesi gerekmektedir(-Günlük-Senesen, 2021).

Gelişmiş ülkelerde yerel yönetimler; vatandaşların beklentileri konusunda oylama ve anketler yaparak, halkın katılımı ve temsilini arttırma, yapılan hizmet ve uygulamalardan memnuniyet durumlarını tespit etme ve memnuniyetleri her zaman arttırmaya çalışmaktadırlar. Kent yönetimleri, çabalarını yurtaşların yalnızca bir kesimini değil, tüm kesimlerin beklenti, istek ve gereksinimlerinin karşılanmasına yöneltilmelidirler. Tüm bunlar sağlandığında nihayet bireysel mutluluk ve buna bağlı olarak toplum hu-

zuru ve mutlu kentlerden bahsedilebilir (Bircan ve Gelişen, 2019).

DEĞİŞEN NÜFUS YAPISI ve SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTLER ve PROBLEMLERİ

Son yüzyılda toplumların nüfus yapısında üç önemli dönüşümün meydana geldiği görülmektedir. Bu değişimler doğum oranları düşmesi, her yaş grubunda ölüm oranları azalması ve kırdan kente doğru hızlı bir göç sürecinin ortaya çıkmasıdır. Bu dönüşümler kentlerde yeni bir yaşam anlayışının ortaya çıkmasına neden olduğu/olmaya devam ettiği söylenebilir.. Nüfus yapısında yaşanan dönüşümün en önemli ögesi ise toplumların kırsal alanlardan daha hızlı biçimde kentlerde yaşlanmaya başlamaları şeklinde kendini göstermesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Arun,2021). Yaşanan bu değişimler birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Nüfusun artışı, kentlerin plansız, aşırı ve bilinçsiz bir şekilde yapılandırılması, aşırı ve bilinçsiz olarak yapılan tüketimler, küreselleşme olgusu ile oluşan iklim krizi, doğal kaynak kıtlığı, doğanın dengesinin bozulması kent yaşamını zor hale getirmektedir.

Yaşanan bu çevresel problemlerin yanında sosyal, ekonomik, kent planı, kentsel yönetim yetersizliği gibi problemlerde kent hayatını olumsuz etkileyen problemlerin başında gelmektedir. Bu nedenle kentlerde sürdürülebilir bir yaşam tarzının ortaya konulması, çevre bilincinin ortaya çıkması, toplumun bilinçlendirilmesi ve kentin sürdürülebilir hale getirilmesi önemlidir.

Sürdürülebilir kentleşme, çevreyle ilgili ve ekonomik boyutlarıyla düzenli ve planlı bir şekilde kentin bütün sakinleri için yaşanabilir hale gelmesini amaçlayan bir yaklaşımdır. Türkiye'deki şehirleşmeye bakıldığında İstanbul başta olmak üzere, büyükşehirler, iller ve ilçeler bazında kentleşmenin bir problem olarak ortaya çıktığı görülmektedir (Tuncer, 2016). Daha da kötüsü sürdürülebilir kentleşmenin ne yöneticilerin ne de kent sakinlerinin gündeminde yeterli bir şekilde yer almamasıdır.

Sanayileşmiş ülkelerde nüfusun büyük bir bölümü kentlerde yaşar hale gelmiştir. Ülkemizde de ikinci

dünya savaşından sonra kırsal alanlardan kentlere göç hızlanmış ve bu süreç pek çok sorunun ortaya çıkmasına yol açmıştır. Kentleşme, küresel bağlamda düşünüldüğünde de benzer sorunlara neden olmuştur. Sanayileşmenin doğurduğu hızlı kentleşme bu olgunun sürdürülebilirliğini de gündeme getirmiştir (Tuncer, 2016; ADNKS, 2023). Zira kentleşmeyle birlikte çevre kirliliği kentli toplumun yaşantısını ve kentsel ekonomiyi, dolayısıyla sürdürülebilir kentleşme olgusunu tehdit etmeye başlamıştır.

Türkiye’de yaşam alanlarının çoğunluğunu kentler oluşturmaktadır. Ancak söz konusu kentlerin yüzölçümü toplamı Türkiye’nin yüzölçümü ile karşılaştırıldığında %7-10 gibi bir orana tekabül etmektedir. Bu oran nüfusun yoğun bir şekilde yaşadığını göstermektedir. Buda kentleşme açısından sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır (Baş, 2018). Kırsal alanlardan gelişmiş kentlere yönelen göç hare-

ketliliği ve nüfus artışı, yaşam alanlarının yetersiz olmasına neden olmaktadır (Öztopçu ve Salman, 2019). Aşırı nüfus artışı, ekonomik ve toplumsal sorunlar, doğal varlıkların aşırı ve yanlış kullanımı, taşıma kapasitesini aşan kullanımlar gibi, birçok etken kentlerin dengesini bozmuş ve bozmaktadır (Altuntaş, 2012). Hızlı kentleşme ve aşırı nüfus artışının yol açtığı çevre bozulması kent yaşamının sürdürülebilirliğini ciddi ölçüde tehdit etmektedir (Dikmentepe, 2018).

Günümüz kent yaşamının insanlar üzerindeki olumsuzluklarının artması, daha iyi bir çevre ve sosyal yaşam için yeni kent alternatiflerinin geliştirilmesini sağlamıştır. En fazla üzerinde durulan alternatif ise “sürdürülebilir kentler”dir (Altuntaş, 2012). Kent yaşamını sürdürülebilir hale getirmeye yönelik dünyanın çeşitli yerlerinde sürdürülebilir kent politikaları geliştirilmekte ve hayata geçiril-

mektedir. Bu politikaların arkasında kent yaşamını, sürdürülebilir pratiklerin doğaya uygunluk, yeterlik, verimlilik, katılım ilkelerine uygun şekilde tasarlama fikri yatmaktadır. Kent yaşamında gıda, giyim, ısınma, barınma, enerji ve elektrik, temizlik, kozmetik, sağlık, eğlence, dinlenme, eğitim, kültür, spor, ulaşım, tarım, çiftçilik gibi gündelik tüketim ihtiyaçları ile ortaya çıkan sürdürülebilir pratikler, sürdürülebilir kent dönüşümünün gerçekleşmesinde etkili rol oynamaktadır (Dikmentepe, 2018).

Bir kentteki sürdürülebilir kentleşmenin hedefleri ise şu şekilde tespit edilebilir (Tosun, 2013; Tuncer, 2016).

- Yaşam kalitesini geliştirmek,
- Gelişmede seçenekler oluşturmak,
- Yoksulluğa karşı önlem almak,
- İstihdam ve beslenme sorunlarını çözmek,
- Sağlıkla ilgili temel ihtiyaçları karşılamak,
- Biyolojik çeşitliliği korumak ve geliştirmek,
- Teknolojik yenilikleri takip etmek,
- Nüfus artışını denetim altına almak,
- Yenilenebilir enerji kaynakları kullanmak
- Temiz ve güvenilir su kaynakları bulmak,
- Riskleri ortadan kaldırmak

SÜRDÜRÜLEBİLİR KENT HİZMETLERİNDE YEREL YÖNETİMLER

Dünya Sağlık Örgütü'nün sürdürülebilir kentler ile ilgili ortaya koyduğu göstergeler temel olarak sekiz ana alanda düzenlemeler, iyileştirmeler ve/veya geliştirmeler yapılmasını öngörmektedir. Ana alanlardan ilk üçü dış mekânlar ile yapıları, ulaşım ve konutları kapsamaktadır. Bu üç alandaki temel vurgu; hareketlilik, kazalardan ve suçtan korunma, kişisel sağlık ve kişisel güvenliğin korunması ve sosyal katılımın sağlanması üzerinedir. Ana alanlardan diğer üçü ise topluma katılımı ve refahı belirleyen sosyal ve kültürel çevreyle ilgilidir. Toplumsal yaşama ka-

tılım, sosyal içermeye ile diğerlerine saygı, yönetime katılım ve istihdam temel hak alanları olarak vurgulanmaktadır. Son iki alan ise bilgi ve iletişim ile sağlık hizmetlerini kapsamaktadır (Arun, 2021).

Küresel düzeyde yerel yönetimler, başta kırılgan gruplar olmak üzere kent sakinlerinin ihtiyaçlarına ve beklentilerine karşılık verme konusundaki sorunlarla karşılaşmaktadır. Kent hayatının ortak noktaları olsa da, kentler arasında üretim tarzı, yerleşim yeri, kültürel öğeler gibi birçok sebeple farklılıklar bulunmaktadır. Dolayısıyla aynı hizmetin bütün illere eşit oranda verilmesi bazı eşitsizlikleri ortaya çıkabilmektedir. Yetkilerin merkezi hükümetlerden yerele doğru devri eşitsizlikleri çözmek üzere geliştirilen önemli bir strateji olarak ortaya konulmuştur. Ancak yerel yönetimlerin yeterli hazırlığı bulunmaması, hukuki, teknik, teknolojik ve insan kaynağı açısından alt yapısının eksik olması yer elde bu yetkilerin ve hizmetlerin parçalanmasına neden olmuştur. Bu süreç hızlı yoğun bir nüfusu sahip olmaya devam eden kentlerin ortaya çıkan yeni sorunlarını çözmek ve yaşam seyri içinde sürdürülebilir kılmak için çözümler üretilmesi noktasında daha fazla çalışmasını ve çözümleri ortaya koymasını gerekli kılmaktadır (Arun,2021). Bununla beraber Kalkınma bakanlığı tarafından hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarında sürdürülebilir kentler ile ilgili hedeflerin olduğu, ortaya konulan birçok sorunun görülebildiği ve bazı çözüm önerilerinin ve planların ortaya konulduğu görülmektedir. Sürdürülebilir bir kentleşme için, kalkınma planlarında yer alan hedeflerin gerçekleştirilmesi gerekir. Ancak bu planların uygulanmasında sorunlar bulunmaktadır (Tuncer, 2016). Bu planların sadece kalkınma planlarında kaldığı ifade edilebilir. Dahası yerel yönetimlerde görev alan idarecilerin bu önerilerin varlığından haberleri olup olmadığı sorusunu sormak yanlış olmayacaktır.

Her ne kadar kalkınma planlarında kentleşme politikaları ile ilgili öneriler ve görüşler yer alsada da bir kentte sürdürülebilir kentleşme politikaları belirleme sürecinde, kentte yer alan özel sektör ve kamu kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve yerel halk birlikte hareket edip birlikte karar vermesi önem arz

etmektedir. Ancak bu şekilde kentin özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre kararlar alınabilir ve kentte alınan kararlar tüm kesimler tarafından kabul edilip daha çabuk hayata geçirilir. Bu bakımdan sürdürülebilir kentleri hayata geçirmenin birincil önceliği, ekonomik, sosyal, çevresel ve kültürel boyutları ile kent sakinlerinin ihtiyaç ve beklentilerini dengelemektir (Bircan ve Gelişen, 2019).

KIRILGAN GRUPLAR AÇISINDAN KENT HİZMETLERİ

Kent hakkı terimini ilk kez kullanan Henri Lefebvre (1967)'ye göre kent hakkı temellük hakkı ve katılımcılık hakkını içermektedir. Kent hakkının vazgeçilemez ve devredilemez niteliği olarak Lefebvre, kapsayıcılığın altını çizmektedir. Kent hakkına kimin sahip olduğu ve kent hakkını kimin talep edebileceği tartışmasına da odaklanan Lefebvre, bu hakkın ulusal vatandaşlıktan bağımsız olarak tüm kent sakinlerini kapsadığı üzerinde durmaktadır. İkamet üstünden hak sahipliği belirlenmesi eşitsizliklere yol açabilmektedir. Öyle ki kâğıtsız/düzensiz göçmenler, geçici statüde veya güvensiz koşullarda kayıt dışı ekonomi içindeki işçiler yapılan planlara dâhil edilememektedir. Tam aksine kente yaşayan, kentte üretim de bulunan, katkıda bulunan bütün grupların kent hizmetleri planlanırken dikkate alın-

ması, hatta karar verme süreçlerinde katılımlarının sağlanması gerekmektedir.

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarından olan 11. madde “Sürdürülebilir şehir ve yaşam alanları” başlığı şehirlerin ve insan yerleşimlerinin kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir hale getirilmesini esas alırken, 10. madde ise “Eşitsizliklerin azaltılması” şeklinde düzenlenerek ülkeler içinde ve arasında eşitsizliklerin azaltılmasını hedef haline getirmiştir. Bu bakımdan bir kentin sürdürülebilirliğinde sosyal kapsayıcılığı önemli bir olgu olarak görülmektedir. Kent sakinlerinin, kentle ilgili verilere ulaşma bilirliliği, kapasite geliştirme çalışmalarının sürekliliği, finansal kaynak ve insan kaynağı temininin sağlanması insan haklarına uygun bir kent hayatı inşa edilmesinde anahtar kavramlar olarak görülmektedir (Sunata, 2021).

Kent mekânında her an karşımıza çıkan ve çeşitli ekonomik, sosyal ve mekânsal süreçler sonucunda yeniden üretilen eşitsizlik, dışlanmışlık, yoksulluk, sosyal adaletsizlik problemleri (Zeybekoğlu Sadri, 2013) kırılğan grupları çok daha fazla etkilediği bilinmektedir. Bu nedenle kent yönetiminde özellikle de yerel yönetim süreçlerinde kırılğan grupların temsil hakkının sağlanması son derece önemlidir. Bütün bunlarla beraber yerel yöneticilerin uluslara-

rası, ulusal ya da bölgesel düzeyde yapılan toplantı ve raporları takip etmeleri, buralarda ifade edilen politika önerileri ve uygulama örneklerini kent düzeyinde hayata geçirme çabası içinde olması gerekmektedir.

Kırılgan grupların kentte hiçbir eşitsizliğe uğramaksızın yaşam sürdürebilmeleri açısından oluşturulan Kentte İnsan Hakları Koruma Şartında belirtilen hakların korunması esas alınmıştır. Bu Hakların başlıcaları aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (MBB, 2023).

- Eşitlik ve Ayrımcılığa Uğramama Hakkı
- Barınma Hakkı
- Sağlık Hakkı
- Eğitim Hakkı
- Çalışma Hakkı
- Güvenlik Hakkı
- Katılım ve Demokratik Temsil Hakkı
- Uyumlu Gelişme Hakkı
- Çevre Hakkı
- Alt Yapı ve Kamusal Hizmetler Hakkı
- Ulaşım Hakkı
- Kültür Hakkı
- Dinlenme ve Spor Hakkı
- Bilgi Edinme Hakkı

Hızla küreselleşen dünyada yerel yönetimlerin özellikle teknolojik alt yapılarını güçlendirmesi, ortaya çıkan yeni durumlar karşısında çevreyle ilgili, ekonomik ve sosyal koşullara uyum sağlama çabası içinde olması önemlidir. Özellikle bu durum kırılgan gruplar açısından ele alınması gereken başlıklardan birini oluşturmaktadır. Dolayısıyla ortaya konulan yeni kent anlayışının yerel yönetimler tarafından benimsenmesi ve hayata geçirilmesi sürdürülebilir ve yönetilebilir bir kentin oluşumunda önemli görülmektedir.

Her ne kadar yerel yönetimlerin kentin sürdürülebilirliği ile ilgili önemli görevleri bulursa da, artık günümüzde bu hizmetlerin koordinesi daha kapsamlı bir işbirliğini gerekli kılmaktadır. Başta merkezi hükümet ve yerel yönetimler olmak üzere sivil toplum kuruluşları, üniversiteler gibi aktörlerinde bu süreçte etkin rol alması gerekmektedir. Ancak bu şekilde kapsayıcı ve sürdürülebilir bir kentin inşası mümkün olacaktır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Modernleşme süreci ile beraber yoğunlaşan kent hayatında işsizlik, yoksulluk, sosyal izolasyon, bireysel ve kültürel farklılıklar gibi olumsuzluklarda artış göstermiştir. İç ve dış göçlerle karmaşık bir nüfus yapısı barındıran kentlerde engelli, yaşlı gibi kırılgan nüfusunda her geçen gün arttığı görülmektedir. Kentteki nüfus yoğunluğunun da sürekli arttığı ülkemizde kentsel tasarım, şehir planlaması ve şehirde görülmeye başlayan problemlerin ortaya çıkmadan önlenmesi gibi olguların tam olarak yerleşmediği gözlenmektedir. Bunun en temel örneği depremlerdir. 1999 yılında yaşanan acı tecrübeye rağmen aradan geçen onca yılda çok bir yol kat edilmediğini 6 Şubat depremlerinde acı bir şekilde izlemek durumunda kalmamız sürdürülebilir, yaşanabilir kentler ortaya koyma açısından Türkiye'nin durumunu ortaya koymaktadır.

Nüfusun hızla artması ve yeryüzündeki kaynakların hızla tüketilmesinin sebep olduğu geri dönüşü zor olabilecek durumların ortaya çıkmaması açısından önem arz etmektedir. Bir kentin sürdürülebilir olmasında ise en önemli faktörler yaşam kalitesinin artması, yoksulluğun ortadan kaldırılması, istihdam sorunlarının çözülmesi, sağlıkla ilgili temel ihtiyaçların kapsayıcı bir şekilde karşılanması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması, su kaynaklarının tasarruf edilmesi şeklinde sıralanmaktadır.

Sürdürülebilir kentleşme ile özellikle gelecek kuşakların sağlıklı yaşam sürmesinde kritik bir adımı oluşturmaktadır. Bu nedenle toplumda yaşayan bütün herkesin sorumluluk alması gerekmektedir. Başta politika yapıcılar, yöneticiler, sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere kent hayatının kalite

tesinin arttırılması, kentte yaşayan bütün grupların kapsayıcı bir şekilde hak temelli olarak hizmetlere erişiminin sağlanması, çevrenin ve doğal kaynakların planlı bir şekilde kullanılması, geri dönüşümün desteklenmesi hususları temel hedefler arasında yer almaktadır.

Sürdürülebilir kentleşme ilkelerinin ve bu hedef doğrultusunda okuryazarlığın artırılması için yapılacak birçok çalışma bulunmakla beraber, özellikle küçüklükten itibaren çocuklara verilecek eğitimler, kamu spotları, bu alanda örnek olacak toplumsal kişilerin ve kurumların ön plana çıkarılması ilk aklara gelenlerdir. Bunlarla beraber yapısal düzenlemelerin, uygulama örneklerinin ve yasal düzenlemelerin de yapılandırılması gerekmektedir.

Kent hayatının bu kadar yoğun olması da sürdürülebilirliği zora sokmaktadır. Dolayısıyla insanların yerleşim alanlarının daha geniş bir alana yayılması, eğitim, sağlık başta olmak üzere temel hizmetlere erişimin sağlanarak, kırsalda yaşamının teşvik edilmesi, yerinde yaşlanma, yavaş şehir gibi uygulamaların ön plana çıkarılması sürdürülebilir kentler oluşturulmasına katkı verecektir.

Kaynakça

- Öztopcu, A.; Salman, A. (2019). Sürdürülebilir Kalkınmada Akıllı Kentler. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi(41), 167-188. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.476335>
- <https://cimsa.com.tr/formulhane/beyaz-cimento/surdurulebilir-kent-nedir/> Erişim tarihi: 14/03/2024
- Altuntaş, A. (2013). Sürdürülebilir Toplumlar ve Metropollerin Basıklarından Kurtulmak İçin Alternatif Bir Yol: Sürdürülebilir Kentler/ SustainableCommunitiesAnd An AlternativeWayto Escape ThePressures of Metropolis: SustainableCities. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(17), 135-148.
- Gelişen, G.;Bircan, D. (2019). Kentsel Dönüşüm ile Sürdürülebilir Kent Önerileri ve Selamsız Örneği. Kent Akademisi, 12(3), 501-518. <https://doi.org/10.35674/kent.577398>
- Tunçer, P. (2016). SÜRDÜRÜLEBİLİR KENTLEŞME POLİTİKALARI VE TÜRKİYE. Electronic TurkishStudies, 11(2).
- Dikmentepe, E.;Özdemir, O. (2018). Yaygın Çevre Eğitimi Üzerine Bir Çalışma: Sürdürülebilir Kent Modeli Önerisi. Electronic TurkishStudies, 13(27).
- Çolakoğlu, E. (2019). İklim Değişikliği, Sürdürülebilir Kentler ve Kentsel PLANLAMA Etkileşimi, İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 11, <https://www.iklimin.org/moduller/kent-modulu-surdurulebilirKentler.pdf> Erişim tarihi:14/03/2024
- ADNKS, (2023).06.02.2023 tarih ve 49685 sayılı haber bülteni.<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685> adresinden alınmıştır. Erişim tarihi: 26.03.2024
- Turgut, A.,Demirezer, Ö.,Uşma, G. (2024). Yavaş Şehir (Cittaslow) Kavramının Sürdürülebilirlik Bağlamında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirmesi: Bra ve Seferihisar Örneği. İDEAL-KENT, 15(42), 1013-1041. <https://doi.org/10.31198/ideal-kent.1318628>
- Arun, Ö. (2021). Yaşlanma Göstergeleri, İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri. RaoulWallenbergInstitute-ResearchWorldwideIstanbul. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1565>)
- Günlük-Senesen, G. (2021). İnsan Hakları Kenti Göstergelerinin Ortak Çerçevesi, İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri. RaoulWallenbergInstitute-ResearchWorldwideIstanbul. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1565>)
- MBB, (2023). https://marmara.gov.tr/uploads/old-site/2020/11/maruf_raporu-10-final-web-2.pdf. Erişim tarihi: 03.04.2024
- Sunata, U. (2021). Mülteci Göstergeleri, İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri. RaoulWallenbergInstitute-ResearchWorldwideIstanbul. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1565>)
- Cosgun, B.Ö. (2021). İnsan Hakları Kentleri Göstergeleri. RaoulWallenbergInstitute-ResearchWorldwideIstanbul. (<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1565>)

AFETLER VE KRİZ YÖNETİMİ

”

Etkili bir afet yönetim organizasyonu sayesinde, afetlerden kaynaklı meydana gelebilecek zararların en aza indirilebilmesi, afet sonrasında ise etkili ve verimli organizasyonlar sayesinde, mümkün olan en kısa süre içerisinde krizlerin aşılarak toplumsal yaşamın normale dönmesi, afet yönetiminin varoluşu sebebini oluşturur.

”

GİRİŞ

Sürekli değişen dünyamız, devamlı bir şekilde doğal afetler ve öngörülemeyen felaketlerin yanı sıra; bazen de hırsları uğruna birbirine karşı amansız ve acımasız mücadeleler içine giren insanoğlunun kendi eliyle oluşturduğu felaketlerle karşıyadır. Depremlerin heyecan, korku, panik ve acı verici sarsıntıları, kasırgalar amansız öfkesi, kontrol edilemeyen ve hızla yayılan yangınlar, uğursuz bir şekilde patlayan yanardağlar, seller, insan eliyle yapılmış ve sonuçları bakımından birçok trajediyi barındıran savaşlar ve sonrasında yaşanan göç olayları...

Bu doğal ve doğal olmayan güçlerin her biri, tarihi imkansız acılara ve kayıplara, telafisi mümkün olmayan ya da yıllar boyu devam eden ekonomik

ve ekolojik zararlara yol açmaktadır. Bu afetler sırasında ve sonrasında, insan kayıplarının yanı sıra modern yaşam tarzımızı destekleyen karmaşık sistemler, yani kritik altyapılarımız için de benzersiz sorunlar ortaya çıkmaktadır. Kritik altyapı elemanlarında oluşan hasarlar, özellikle afet sırasında acil durum yönetimlerinde iletişim ve organizasyon ağlarının çökmesine ve krizlerin oluşmasına yol açmaktadır. Oluşan krizler nedeniyle arama kurtarma faaliyetleri başta olmak üzere, acil sağlık hizmetleri, temel insani ihtiyaçların giderilmesi vb. birçok alanda yaşanan aksaklıklar, sadece afetten direkt olarak etkilenen bireylerde değil; toplumun tüm kesimleri için kaos ortamına dönüşmektedir. Bu kaos ortamında kısır döngü halinde yaşanan aksaklıklar ve

eksiklikler, krizleri derinleştirerek toplumun, kamu hizmetlerini yürüten örgütlere olan güvenini ve bağlılığını derinden sarsmaktadır.

Doğa Ana'nın önlenemeyen öfkesi ve elbette aç gözlü insanoglunun sınır tanımayan vahşeti sonucunda oluşan durumlar nedeniyle günlük yaşantımız bozabilir, insani ve temel hizmetler ortadan kalkabilir ve toplumun temelleri derinden sarsabilir. Bu öngörülemez ortamda, sağlam afet direnci stratejileri oluşturma becerimiz, bu tür felaketselere uyum sağlama, koruma ve toparlanma konusundaki başarılarımızın anahtarını elinde tutuyor. Ülkemizde yakın dönemde yaşadığımız büyük depremler ve oluşturdukları etkiler bakımından afetlere/felaketselere dönüşen doğa olayları, afet yönetimindeki bu kritik

anahtarın önemini bir kez daha acı bir şekilde tecrübe etmemize neden oluyor.

Etkili bir afet yönetim organizasyonu sayesinde, afetlerden kaynaklı meydana gelebilecek zararların en aza indirilebilmesi, afet sonrasında ise etkili ve verimli organizasyonlar sayesinde, mümkün olan en kısa süre içerisinde krizlerin aşılarak toplumsal yaşamın normale dönmesi, afet yönetiminin varoluş sebebini oluşturur. Literatür taraması yöntemiyle hazırlanan bu makalede, afetler, afetlerin zararlarının ve sonrasında yaşanan krizlerin etkilerini minimize edebilecek bilimsel olarak hazırlanmış afet yönetim aşamalarının özetlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amacın yanı sıra, özellikle yaşadığımız coğrafya nedeniyle doğal afetlerle karşılaşma riskimizin yüksekliği düşünüldüğünde, afet yönetimi bilincinin

toplumumuzun her kesiminde oluşturulması ve afet sonrası ortaya çıkabilecek kriz durumlarında bilinçli ve organize hareket edebilme kabiliyetimizin arttırılması yönünde farkındalık oluşturmak hedeflenmektedir.

1. Afet, Yönetim ve Kriz Kavramları Üzerine...

Afet veya acil durum yönetiminin en büyük zorluklarından biri, çok çeşitli beklenmedik durumlara hazırlıklı olma ihtiyacıdır. Afet yönetimi tartışmasına başlamak için iyi bir yer, afetin ne olduğunu düşündürmektir.

Yeryüzünde, doğanın kanunlarından ya da zaman zaman insan kaynaklı nedenlerden ötürü birçok afet meydana gelmektedir. En genel tanımıyla **afet**, *toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun baş etme kapasitesinin yeterli olmadığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olayların sonuçlarıdır. Afet bir olayın kendisi değil, doğurduğu sonuçtur* (www.afad.gov.tr). Başkaca bir tanım ise afet, *bir toplumun kendi kaynaklarını kullanarak başa çıkma kapasitesini aşan, yaşamın rutin işleyişini ciddi şekilde bozulmasına neden olan doğal, insan yapımı ve teknolojik tehlikelerin yanı sıra bir topluluğun maruziyetini ve korunmasızlığını etkileyen çeşitli faktörlerdir* (www.ifrc.org).

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere; her ne kadar kavramsal çalışmalar bizleri, afet olgusunu **“doğal ve insan kaynaklı afetler”** olarak sınıflama yönelimine doğru götürse de afet kavramına farklı bir yaklaşımla bakılacak olursa bu sınıflamanın bazı eksik yönleri olduğundan söz etmek mümkündür. Çünkü bizim doğal afet olarak betimlemesini yaptığımız ve sık sık maruz kaldığımız deprem, sel, toprak kayması, tsunami, kasırga vb. olaylar, sadece doğa olaylarından ibaret durumlardır. Yani doğanın rutin işleyişi içerisinde gerçekleşirler. Ancak, bu doğa olaylarının yaşandığı bölgelerde insanoğlunun kendi yaşam rutini içerisinde bu olaylara ilişkin önlemler almaması/alamaması, yaşanan doğa olaylarının insanlar için büyük can kayıpları ve maddi hasarlar anlamına gelen afetlere, felaketlere dönüşmesine neden olmaktadır. Ceren’in (2021:294) de

ifade ettiği gibi, bu durumda **“doğal afet”** kavramı yerine; **“doğa olaylarından kaynaklı afet”** terimi daha ayırıcı ve kapsayıcı bir kavramsallaştırmayı mümkün kılmaktadır.

Meydana gelen olayın büyüklüğü, nüfus yoğunluğu ve yerleşim alanına olan uzaklık, az gelişmişlik afetin boyutunu ve etkilerini belirlemektedir. Aynı zamanda, nüfus artış hızı, afet riskinin yüksek olduğu alanlarda hızlı ve kontrolsüz yapılaşma, sanayileşme, ormanların tahribi, bilgisizlik ve eğitim eksikliği ve toplumun duyarsızlığı afetin şiddetini arttırmaktadır. Bu çerçevede afetlerin etkisi, çoğunlukla insan kaynaklı faaliyetlerin doğru veya yanlış yönde gelişmesine göre şekillenmektedir (Ergünay 1996, akt. Şahin 2019:182).

Afetlerin ortaya çıkış biçimlerine göre doğal ve insan kaynaklı afetler olarak tanımlanmasındaki temel amacın, doğa olayları ve doğrudan insan faktörünü barındıran unsurları birbirinden ayırabilmek için yapıldığını söylemek olasıdır. Çünkü İnsan faktörüne bağlı olarak ortaya çıkan afetler, doğa olaylarından bağımsızdır. Bu kavramsal ayırım içerisinde, insan eliyle meydana gelen ya da diğer bir tabiri ile **insan kaynaklı afetler** arasında savaşlar, kitlesel göçler, nükleer, biyolojik, kimyasal kazalar, taşımacılık kazaları, endüstriyel kazalar, aşırı kalabalıktan meydana gelen kazalar vb. sayılabilir (www.afad.gov.tr).

Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu’na göre: Birçok insanın aynı anda felaketlere karşı savunmasız hale gelmesi veya çoğu zaman hükümetlerinden yeterli destek alamadan şiddet eylemleri, mali krizler ve artan belirsizlikle baş etmek zorunda kalması afet olarak tanımlanır. Afetler doğal veya insan yapımı olaylar olabilir ve pandemileri, teknolojik felaketleri veya çevresel felaketleri içerebilir.

Birleşmiş Milletlere (BM) göre afet, bir topluluğun veya toplumun işleyişini ciddi şekilde bozan herhangi bir olaydır; Bir afetin etkisi insani, ekonomik veya ekolojik olabilir. Bu etkileri yakın zamanda yaşanan 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri ile tecrübe etmek zorunda kalan ülkemiz açısından ele

alırsak, afetin - düşündürücü derslerinden birisi de - herhangi bir zamanda herhangi bir kişinin başına gelebileceği gerçeğidir. Bu gerçek ülkemizi öylesine derinden etkilemiştir ki, insani açıdan büyük can kayıplarının yanında, milyarlarca dolarlık ekonomik zararla ve dolaylı ekolojik sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmışızdır.

Tablo 1. Doğal Afet Türleri

Afet Türü	Tanımı	Bilinen Örnekler
Jeofiziksel	Yer Kabuğu hareketlerinden kaynaklanan	Depremler, Volkanik Patlamalar, Kitle Hareketleri
Meteorolojik	Atmosferik olaylar (Genellikle şiddetli ancak kısa süren)	Fırtınalar
Hidrojeolojik	Suyun kütle çekimsel tepkileri ya da aşırı yağış	Seller, Gel- Git
İklimsel	Makro ölçekte mevsime bağlı aşırı-ani artış azalışlara bağlı olaylar	Yangın, kuraklık, ani ısı değişimleri
Biyolojik	Canlıların organizma ve toksik maddelere maruz kalmasından ortaya çıkan olaylar	Salgınlar, Enfeksiyonlar ve Hayvanlara bağlı olaylar

Kaynak: Annual Disaster Statistical Review (akt. Şipal,2023)

Afet kavramını açıkladıktan sonra, kavram kargaşasını gidermek amacıyla öncelikle “yönetim” kavramından başlayarak ilerlemenin daha uygun olacağı kanaatindeyim. Genel tanımıyla **Yönetim**, herhangi bir hizmeti ve üretim sürecini yürüten herkesin, mevcut kaynakları etkili ve verimli bir şekilde kullanarak hedeflere ulaşma çabalarını koordine eden işlevi ifade eder. Yönetim, uygun bir ortamda, bir gruba bağlı kişilerin davranışlarını etkileyerek, onların çabalarının ortak bir amaç doğrultusunda istenen sonuçları elde edebilecek biçimde yönlendirilmesi sürecidir (Bozkurt vd. 1998: 265: akt. Demirtaş, 2000). Belirli bir hedefe ulaşmak amacıyla olan herhangi bir organizasyonu planlamayı, organize etmeyi, yönetmeyi veya yönlendirmeyi ve en nihayetinde ise tüm bu işlevsel süreçleri kontrol etmeyi içerir. Çeşitli amaçlarla oluşturulmuş kamu ya da özel organizasyonların ve bu organizasyonlara ait yönetimlerin en temel işlevi, amaç ve hedeflere ulaşılabilmesi için çalışanların birlikte hareket edebilmelerini sağlamaktır. Aslında bu tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere, en büyük ve etkili yönetim organizasyonu “devlet”in ta kendisidir. Bir örgüt olarak devlet, ister demokratik olsun ister olmasın, toplum içerisinde var olan diğer

tüm alt örgüt ve bu örgütlerin yönetim organizasyonlarının üzerinde bir konuma sahiptir. Dolayısıyla toplumda meydana gelen neredeyse tüm etkinlikleri yönlendiren bir üst örgüt konumunda olacak şekilde faaliyetlerini yürütür (Demirtaş, 2000).

Başta devlet yönetimi olmak üzere tüm örgütsel yönetimlerin nihai amacı, toplumsal yaşamın devamını ve dengesini sağlamaya yönelik olarak oluşturulmuş organizasyonların her durumda işleyişlerini devam ettirebilmesidir. Bu işleyişin devamını sağlamak, örgütün ve organizasyonların var olma sebebi olduğu gibi başarı ya da başarısızlığının da temel ölçütü olarak görülmektedir. Bir örgüt yapısı ve yönetim organizasyonunun başarıya ulaşmasındaki temel unsurlardan birisi de değişen şartlardan kaynaklı olası tehlikelerdir. Herhangi birinin zarara veya kayba uğrama ihtimali olarak tanımlayabileceğimiz **tehlikeli durumlar** hayatımızın her alanında bulunmakla birlikte; yönetim sorumluluğunu elinde bulunduran örgütlerden en büyük beklentimiz, bu durumların önceden tespit edilerek bertaraf edilebilmesi için etkin önlemlerin alınması yönündedir.

Afetlerin ya da diğer bir ifade ile felaketlerin insanoğlunun yaşam rutinine etkisini belirleyen diğer bir önemli kavram ise, afet sonrası oluşan **yönetim krizleridir**. Meydana gelen doğa olayları ya da afetlerin etkisiyle birçok insan yaşamsal faaliyetlerini yerine getirmekte zorlanmakta ya da bu faaliyetlerinde önemli değişiklik yapmak zorunda kalmaktadır. Bu değişiklikten kasıt, genelde yaşamsal rutinin bozulması neticesinde ortaya çıkan bireysel ya da kitlesel olumsuzluklar olarak betimlenebilir. Çok sık tekrarlanan; ancak nerede ve ne zaman ortaya çıkacağı belli olmayan bu afetler, olumsuz etkileri bakımından, yaşam içerisindeki önemli riskleri oluşturmaktadır. Oluşması muhtemel olayların yani risklerin büyüklüğü ya da önceliği, insanoğlunu bir takım önlemler alarak yaşamak zorunda olma geçiği ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu önlemlerle, olası risklerin bertaraf edilmesi ya da asgari düzeye indirilmesi, modern devletler ve toplumlarda bir takım organizasyonların oluşturulmasını da zorunlu hale getirmektedir.

Genel anlamıyla, ortaya çıkma ihtimali yüksek risk olarak kabul edilen afetlerin meydana geldiği zaman zarfı içerisinde kayıpların önlenmesi ya da azaltılması amacıyla afet yönetimi çalışmalarını yürüten kurum ve kuruluşlar, afetlerin yıkıcı etkileri ile karşılaşıldığında, bu hedeflerine ulaşmalarını etkileyecek hatta kendi varlıklarını dahi tehdit edebi-

lecek durumlarla karşılaşabilirler. İş bu tehdit "**kriz durumu**" olarak adlandırılabilir. Bu tanım ve olasılıklar, afet yönetimi organizasyonu ile ilgili çalışmalar yürüten kurum ve kuruluşların afet yönetimi kavramı içerisinde, kriz yönetimini de ele almalarını bir zorunluluk olarak barındırmaktadır.

Özellikle "**afet yönetimi**", bir afetle başa çıkmak için kaynakları organize etmek ve yönlendirmek ve müdahale ekiplerinin, özel sektör kuruluşlarının, kamu sektörü kuruluşlarının, kar amacı gütmeyen ve inanç temelli kuruluşların, gönüllülerin, bağışların vb. rol ve sorumluluklarını koordine etmekle ilgilidir. Afet yönetimi liderinin görevi - hazırlık, müdahale, iyileştirme ve hafifletmeyi içeren - olayın etkisini en aza indirmektir (www.ucf.edu).

2. Örgütlerde Kriz ve Afet Yönetimi

Hepimiz hayatımız boyunca çok farklı stresler oluşturan olaylarla karşılaşır ve bunlarla başa çıkmak için çabalarız. Kriz, bir kişi, bir örgüt ya da bir toplumun yaşamında görülen zor bir anı, bir buhran dönemini anlatır (Demirtaş, 2000). Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere kriz, "**bireysel kriz ve örgütsel kriz**" olarak iki farklı durumda oluşturabilir.

Bireysel anlamda kriz bir duygu durumudur; içsel bir kafa karışıklığı ve kaygı deneyimidir. Eskiden başarılı olan başa çıkma mekanizmaları bizi ba-

şarısızlığa uğratar; etkisiz karar ve davranışlar, baş etmeye yönelik etkilerini kaybeder. Sonuç olarak krizdeki kişi kendini şaşkın, savunmasız, kaygılı, korkmuş, öfkeli, suçlu, umutsuz ve çaresiz hissedebilir. Algılar sıklıkla değişir ve hafıza bozulabilir. Kriz hem fırsat hem de tehlike zamanıdır. Kriz kişinin var olan durumunun ötesine geçmesine neden olduğunda ise faydalıdır.

Örgütsel anlamda kriz ise, örgütün amaçlarını ve varlığını tehdit eden durumların ortaya çıktığı anlarda kendini gösterir. Bozkurt vd. (1998)'e göre örgütsel kriz, alınan tedbirlerin yetersiz kalması, anlık tepkilerin ve hızlı değişikliklerin olduğu ve örgütün planlama ve karar mekanizmalarında olumsuzluklara neden olan gerilimli bir durumu ifade eder. Bunun yanı sıra krizler, zaman zaman örgütün yeni bilgiler ve tecrübeler edinmesine, bu tecrübelerden ve bilgilerden ders çıkarabilen örgütlerin ise kriz yaratan durumu bir fırsat haline dönüştürmesine de olanak sağlayarak örgütler için bir dönüm noktası olabilir (akt. Demirtaş, 2000).

Dinamik bir çevre içerisinde varlıklarını devam ettiren ve bir açık sistem olan örgütlerin başarısı, büyük ölçüde çevre kaynaklı meydana gelen /gelebilecek kısıtlılıkları ve olanakları zamanında görüp değerlendirmelerine bağlıdır. Örgütler varlıklarını devam ettirme sürecinde farklı krizlerle karşılaşabilirler. Karşılaştıkları kriz durumunun nedeni örgüt içi etmenler olabileceği gibi, örgüt dışı etmenler de olabilir. Deprem gibi çok sık yaşanan ve etkileri bakımından birçok olumsuzluğu aynı anda içerisinde barındırma büyüklüğüne ve etkisine sahip bir dış etken olan bir doğa olayı da örgütlerde çok sık krizlere neden olabilir (Demirtaş, 2000).

Örgütler, krizlere neden olan bir dış etken olarak değerlendirdikleri afetlerden etkilenmemek ya da olumsuz etkileri krize dönüşmeden çözebilmek amacıyla afetlerden önce planlama yaparlar. Bu planlar genel tanımı ile afet ve acil durum eylem planları olarak karşımıza çıkar. Afet ve acil durum planları; bir kurum veya yerleşme biriminin, karşı karşıya bulunduğu tehlikeleri, bu tehlikelerin gerçekleşmesi halinde uğranacak kayıp ve zararları gerçekçi bir biçimde ortaya koyan ve bu kayıp ve zarar-

ların en düşük düzeyde tutulabilmesi için kimlerin, ne zaman, hangi görev ve yetkiyle hangi kaynakları kullanarak görev üstleneceklerini açıkça tanımlayan belgelerdir. Afetlerin önlenmesi, mevcut risklerin azaltılması, olası bir afet meydana geldiğinde olaya hızlı ve zamanında etkin müdahale edebilmesi ve afet sonrasında hızlı iyileştirme çalışmalarının yapılabilmesi amacıyla afet planlaması yapılır.

3. Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri

Afetlerle mücadele konusundaki literatür incelendiğinde, 1990 yılı ve öncesi dönemde, afet olgusunun genel hatları itibarıyla süreç içerisinde afet sonrası müdahale ve iyileştirme aşamalarından ibaret olduğu göze çarpmaktadır. Ancak, afet sonrası müdahale yöntemlerinin yaşanan olumsuzlukları minimize etmekte yetersiz kaldığı yönünde oluşan fikir birliği, 1990 yılı ve sonrasında gelişen uluslararası afet politikalarının da yönünü afet öncesi kavramlara yoğunlaştırmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler sonrası afet politikaların yeni vizyonu, toplumların afetlere karşı kayıplarının azaltılması amacıyla; afet riskini anlamak, afet riskini yönetmek için afet riski yönetişimini güçlendirmek, dirençlilik için afet azaltmaya yatırım yapmak ve etkili müdahale için afete hazırlıklı olma ve kurtarma, yeniden yapılanma ile iyileştirme şeklinde revize edilmiştir (Karaman vd. 2021:8).

Karaman vd.(2021)'e göre, ülkemizin afet yönetim politikaları uluslararası ölçeğe paralel gelişmeler göstermekle birlikte; gerçek dönüşümün 1999 yılında meydana gelen Marmara Depremi sonrasında olduğu söylenebilir. Yaşanan bu büyük yıkımın ve trajedinin ardından eleştirilmeye başlanan afet yönetim sistemi, yeni bir takım yasal düzenlemelerin uygulamaya konulmasına neden olmuştur. Ancak bu mevzuatlar incelendiğinde görüleceği üzere, yenilik adına getirilen düzenleme ve yasal revizyonların afet öncesi tedbirler kapsamındaki değerlendirmelerden çok; afet sonrası yeniden yapım ve onarım, iyileştirme süreçlerini içeren hükümleri barındırdığını söylemek mümkündür. Son dönemlerde ise güncel uluslararası afet yönetim döngüsü ile bağlantılı gerçekliği bulunan bir politika benimsenmiştir (Karaman vd. 2021:8).

Türkiye’de afet yönetimi ve koordinasyonu alanında dönüm noktası olarak kabul edilen ve büyük can kayıplarının yanı sıra ciddi ekonomik zararlara ve travmalara neden olan 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi, ülkemizde afet yönetimi konusunun tekrar gözden geçirilme zorunluluğunu acı bir şekilde ortaya koymuştur. Eşgüdüm sağlaması gereken kurumların afetlerle ilgili yetki ve sorumluluklarının yeniden tanımlanması ihtiyacı afet ve acil durumlarda yetki ve koordinasyonun tek bir elde toplanmasını zaruri kılmıştır. Bu doğrultuda afetlerle ilgili olarak görev yapan İçişleri Bakanlığı’na bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskan Bakanlığına bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık’a bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü kapatılarak 2009 yılında çıkarılan 5902 sayılı yasa ile Başbakanlık’a bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı kurularak yetki ve sorumluluklar tek bir çatı altında toplanmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile ilgili yapılan düzenlemeler kapsamında, 15 Temmuz 2018 tarihinde yayınlanan 4 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı İçişleri Bakanlığına bağlanmıştır (www.afad.gov.tr).

Bu çerçevede; afet ve acil durumlara ilişkin müdahale çalışmalarında görev alacak afet grupları ve koordinasyon birimlerine ait rolleri ve sorumlulukları tanımlamak, afet öncesi, sırası ve sonrasındaki müdahale planlamasının temel prensiplerini belirlemek amacıyla, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığınca 2014 yılında Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP) hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. TAMP ile birlikte ülkemizde yeni bir afet yönetim modeli uygulamaya konulmuş olup, getirilen bu model ile öncelik “Kriz Yönetimi”nden “Risk Yönetimi”ne verilmiştir. Günümüzde “Bütünleşik Afet Yönetimi Sistemi”nin ülkemize uyarlanmasını sağlayan bu model, afet ve acil durumların sebep olduğu zararların önlenmesi için tehlike ve risklerin önceden tespitini, afet olmadan önce meydana gelebilecek zararları önleyecek veya en aza indirecek önlemlerin alınmasını, etkin müdahale ve koordinasyonun sağlanmasını ve afet sonrasında iyileştirme çalışmalarının bir bütünlük içerisinde yürütülmesini öngörmektedir (www.afad.gov.tr).

İleri teknoloji ve bilgi birikimine rağmen insanoğlunun, doğa kaynaklı birçok afetin önlenmesi açısından yapabilecekleri oldukça sınırlı kalmaktadır. Yapılan çalışmalar göstermiştir ki bugün ve yarın afetler karşısında yapılabilecek en etkili uygulama, bu afetlerin yıkıcı etkilerinden kurtulmak veya bunların toplum üzerindeki etkilerini en aza indirmek için araştırmalar yapmak, çeşitli planlar geliştirmek ve bunları uygulamaya koymaktır. Bu amaçlar doğrultusunda, ekosistem içerisinde meydana gelen ya da gelebilecek doğal olayların önceden bilinmesi, neden olan faktörlerin tanımlanması ve bu olayların tekrar yaşanması durumunda etkilerinin en aza indirilebilmesi olarak yapılan çalışmaların tamamına “Afet Yönetimi” denilmektedir (Erkal ve Değerliyurt, 2009:147-164.)

Modern afet yönetimi kavramı ise afet yönetimi olgusunu afet öncesinde yapılan çalışmalar için *Risk Yönetimi* (afetlere karşı hazırlık, tahmin ve erken uyarı, afetleri anlamak) ve afet sonrası yapılan çalışmalar için *Kriz Yönetimi* (etki analizi, müdahale, iyileştirme, yeniden yapılanma) olarak değerlendirmektedir (Kadioğlu, 2008, akt. Erkal ve Değerliyurt:2009:147).

4. Afete Yönetim Döngüsü ve Afet Yönetiminin Evreleri

Son yıllarda afet yönetimi konusunda oluşan ve bilimsel kabul gören döngülerin içerisine afet anında yapılacak çalışmalar da eklenmiştir. Bu bağlamda etkin bir afet yönetimi çalışması, afet öncesi, afet sırası ve afet sonrası ihtiyaç duyulan tüm çalışmalarını kapsamaktadır (Demirci ve Karakuyu, 2004).

Uluslararası nitelikte kabul gören afetlerde ana döngü afet öncesi, afet anında ve afet sonrası üç ana gruba ayrılarak tanımlanmaktadır. Buna göre;

- Afet öncesinde; “*risk ve zarar azaltma, hazırlık*”,
- Afet-anında “*acil durum müdahalesi*”,
- Afet sonrası “*müdahale, iyileştirme ve yeniden yapılanma*”dır.

Uluğ (2007)’a göre, afetlerin yıkıcı etkileriyle daha sık karşılaşarak büyük kayıplar veren bazı ülkeler,

bu kayıplarından çıkardıkları dersler sayesinde birçok afet yönetim modeli geliştirmişler ve uygulamalar sayesinde zararları da azaltabilmişlerdir. “Afet Yönetimi”, afetlerin önlenmesi ve zararların azaltılabilmesi için “afet öncesi”, “afet sırası” ve “afet sonrası”nda yapılması gereken teknik, yönetsel ve hukuki düzenlemeleri belirleyen ve bunları uygulayabilen; bir afet karşısında etkili bir uygulama yapabilmeyi sağlayan ve tecrübelerinden yola çıkarak yeni sistemler üretebilen bir yönetim yaklaşımıdır. Dünyada değişik ülkelerde kullanılan Afet Yönetim modelleri, aralarında bazı küçük farklılıklar olmasına rağmen birbirlerinin benzerleri şeklindedir (Uluğ, 2007:4).

Yukarıda verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, olası felakete karşı hazırlıklı olmak ve bunlara mümkün olduğunca hızlı, stratejik ve etkili bir şekilde müdahale etmek anlamına gelen afet yönetimi, uluslararası afet politikalarının güncel yaklaşımlarına göre, 4 temel döngü üzerine inşa edilmiştir.

Şekil 1. Afet Yönetim Döngüsü (www.medak.org.tr den alınmıştır.)

Farklı kaynaklardan elde edilen bilgilere göre bu dört temel döngü nicel olarak kabul görse de içerik açısından farklı yorumlamaların ve yaklaşımların var olduğunu belirtmek gerekir. Afet yönetimine dair genel kabul gören bu 4 temel döngü, araştırmacı tarafından sadeleştirme ve anlaşılır kılma niyetiyle yorumlanarak verilmiştir. Bunlar;

A. Risk ve Zarar Azaltma (Mitigation); Afet yönetiminin temel ilkeleri içerisinde yer alan ilk evre

“Zarar Azaltma Evresi” olarak tanımlanmıştır. Bu aşamada afet henüz gerçekleşmemiş olmakla birlikte; var olma potansiyeli tespit edilmiştir. Bazı afetlerin meydana gelmesini engellemek mümkün değildir; ancak ortaya çıkması durumunda kayıpların asgariye indirilmesi sağlanabilir. Risk ve Zarar Azaltma Evresinin temel amacı da bundan ibarettir. Zararı azaltmaya yönelik olarak riskin saptanması için yapılan çalışmalara örnek olarak riskin tespit edilmesi faaliyetleri, kentsel dönüşüm, riskli görülen yapı ve bölgelerin saptanması gibi uygulamalar söylenebilir (Şipal, 2023;823). Bir felakete müdahale etmenin en iyi yolu proaktif olmaktır. Proaktif kelimesi, “bir durumu etkileme veya kontrol etme amacıyla önceden belirlenmiş veya planlanmış eylemler” anlamına gelir (www.datamarket.com.tr). Bu, potansiyel tehlikelerin tanımlanması ve bunların etkilerini azaltmak için önlemlerin tasarlanması demektir. Döngünün bu aşaması, afet riskini en aza indirmeye yardımcı olabilecek kalıcı önlemlerin uygulamaya konulmasını içerse de, afetlerin her zaman önlenemeyeceğini kabul etmek de bir o kadar önemlidir. Daha açıklayıcı olmak amacıyla proaktif önlemlere şu örnekler verilebilir;

Bir okulda bir tahliye planı uygulamak; örneğin öğretmenlere, kasırga veya yangın durumunda öğrencileri güvenli bir yere nasıl yönlendireceklerini göstermek...

Bir şehri, su baskını riskini en aza indirecek şekilde planlamak ve tasarlamak; örneğin suyu kalabalık bölgelerden uzaklaştırmak için kilitler, barajlar veya kanallar kullanmak...

Kadıoğlu ve Özdamar (2008)’a göre risk ve zarar azaltma faaliyetleri, tehlikeli durumların ve bu durumların etkileri nedeni ile oluşabilecek can ve mal kaybı zararlarını azaltmayı veya ortadan kaldırmayı amaçlayan sürekliliği olan aktivite ve önlemleri içermektedir. Bununla birlikte zarar azaltma faaliyetlerinden kasıt, kamu kurumlarını ve bireyleri basit önlemler konusunda eğiterek kayıp ve yaralanmaların en aza indirilmesi amacını taşır.

Afet öncesi risk ve hazırlık aşamasında; Kadıoğlu (2008)’nin da belirttiği üzere, kurum ve kuruluş-

lardaki tehlikelerin ve mevcut kaynakların belirlenerek risk profillerinin çıkarılması, kısa, orta ve uzun vadeli zarar azaltma planlarını hazırlaması, daha gerçekçi afet senaryoları üreterek farklı çözüm yollarının geliştirilmesi ve zarar azaltma önlemlerini değerlendirilmesi, etki analizleri ekseninde olası hasarların belirlenmesine yönelik hazırlıklar yapılması, toplumu ve değişik kurum ve kuruluşu ilgilendiren hazırlık ve planlar ile ilgili koordinasyonu sağlanması, planlarda oluşturulan toplanma alanlarının sayısının artırılarak her bir toplanma alanı için görevlendirilen farklı kurum ve kuruluş yetkililerinden oluşan yöneticilerin belirlenmesi ve bu yöneticilerin koordineli çalışmasını kolaylaştıracak basitleştirilmiş bilgi ağlarının oluşturulması, halkı korumaya yönelik afet öncesi erken uyarı sistemleri geliştirilmesi, tehlikeli bölgelerin yeri, meydana gelebilecek zararlardan korunmak için alınması gereken önlemler konusunda toplumun sürekli ve doğru bir şekilde bilgilendirilmesi ve afet bilincini yükseltmeye yönelik çalışmalar yapılması, risk altındaki yapıların acil olarak tespiti ve yapı dönüşüm çalışmalarının hızlandırılması için mevzuatların yeniden hazırlanması, risk altındaki ve kritik öneme sahip yapı ve alt yapı unsurlarını güçlendirmesi, planların güncel tutulması ve geliştirilmesi ile bunların takibinin yapılması, ekolojik yaşamı ve tarihi, kültürel kaynak ve eserleri korumaya yönelik çalışmaların yapılması, sürdürülebilir kalkınma için iş yerlerinin afetlere dirençli hale getirilmesi çalışmalarının yapılması vb. büyük önem taşımaktadır.

Risk ve Zarar Azaltma aşamasında hem yapısal hem de yapısal olmayan önlemler alınabilir. Burada yapısal önlemden kasıt, afetin etkilerini azaltmak amacıyla bir binanın veya ortamın fiziksel özelliklerinin değiştirilmesi anlamına gelebilir. Örneğin, ağaçların bir evden uzaklaştırılması, tehlikeli fırtınaların ağaçları devirip evlere ve kamu binalarına çarpmasını önleyebilir. Yapısal olmayan önlemler ise, gelecekteki tüm bina inşaatlarında güvenliği optimize etmek amacıyla bina imalat kurallarının benimsenmesini veya değiştirilmesini içerir.

B. Hazırlık (Preparedness); Bireylerin, toplulukların, işletmelerin ve kuruluşların bir afet durumunda

ne yapacaklarını planlayıp eğitebilecekleri sürekli bir süreç olarak betimlenen bu aşamada, hazırlıklı olmak, en yüksek düzeyde hazırlığın sağlanmasını kolaylaştıran sürekli eğitim, değerlendirme ve düzeltici eylemlerle ifade edilebilir. Deprem ve yangın tatbikatları, aktif atış tatbikatları ve tahliye provalarının tümü bu aşamanın en etkili ve güzel örnekleri arasında yer alır.

Risk ve tehlikenin önlenemediği durumlarda önceden hazırlıklı olmak kayıpların azaltılması için oldukça büyük öneme sahiptir. Hazırlık aşamasındaki temel amaç, tehlike ve afet anında ve sonrasında yaşanabilecek olan kayıpların en aza indirilmesidir. Bunun için; afet yönetim koordinasyonunu yürüten kurumların ve yöneticilerinin acil durum planlaması, acil durumlar için personel ve gönüllü tedariki, karşılıklı yardım anlaşmaları ve mutabakat metinlerinin geliştirilmesi, hem müdahale personeli hem de ilgili vatandaşlar için eğitim, tehdit/tehlike temelli toplum eğitimi, araç ve ekipman için bütçeleme ve satın alma, acil durum ekipmanlarının düzenli bakımı, alternatif ve kesintisiz iletişim sistemlerinin geliştirilmesi, personeli eğitilmesi ve yeteneklerini test etmek için farklı afet senaryolarıyla tatbikatlar yapılması gereklidir.

C. Müdahale (Response); Felaket meydana geldikten sonra yapılan şeydir. Afet sonrası bölgedeki zararın tespit edilmesi ve hasarın en aza indirilmesi için çalışmaların yapılmasını içerir. Hem kısa hem de uzun vadeli yanıtları içerir. İdeal durumda, afet yönetimi lideri, kişisel ve çevresel güvenliğin yeniden sağlanmasına yardımcı olmanın yanı sıra herhangi bir ek maddi hasar riskini en aza indirmek

için kaynakların (personel, malzeme ve ekipman dahil) kullanımını koordine edecektir. Müdahale aşamasında, devam eden tehlikeler bölgeden uzaklaştırılır; Örneğin bir orman yangını sonrasında, devam eden yangınlar söndürülecek ve yüksek yangıncılık riski taşıyan alanlar stabilize edilecektir.

Afetin meydana gelmesinden hemen sonra başlayarak afetin neden olduğu kayıp ve zararların büyüklüğüne bağlı şekilde afet sonrası yaklaşık 2 aylık periyot içinde gerçekleştirilen çalışmaları kapsar. Bu kapsamda, afetten etkilenen bölgelerde arama - kurtarma çalışmalarının tatbiki, yaralıların tedavisi, geçici barınma alanlarının oluşturularak; beslenme, güvenlik ve moral desteği gibi yaşamsal ihtiyaçların karşılanmasına yönelik yapılan tüm faaliyetlere müdahale çalışması denilmektedir (Erkan, 2010, akt. Çoban, 2019:240).

Müdahale aşamasındaki temel amaç, olaya anında ya da mümkün olan en kısa süre içerisinde var olan afet durumuna müdahale ederek; mümkün olan en çok sayıda insan, canlı hayatı ve malı kurtarmaktır.

Bu kapsamda afetten zarar gören yaralıların acil sağlık hizmetlerine sevki, halkın temel ihtiyaçların tespiti ve bu ihtiyaçların karşılanması için gerekli hazırlıkların bir an önce tamamlanması, aynı zamanda hayatını kaybeden bireylere de insan onuruna yakışır şekilde yapılacak müdahaleler oldukça önemlidir. Afetlere müdahale aşamasında bu krizi aşabilmek için; iletişim ve ulaşım ağları aksamadan işletilmeli, barınma ihtiyacı bir an önce karşılanmalı, ilkyardım ve tedavi hizmetleri yerine getirilmeli, kamu-sivil –özel tüm imkanlar seferber edilmeli ve öncelikli olarak en yakın yerel birim müdahale etmelidir.

D.İyileştirme (Preparation); Afet yönetimi döngüsünün son aşaması iyileştirme değildir. Bu uzun zaman alabilir, bazen yıllar veya on yıllar alabilir. Gökçe ve Tetik (2012:47)'e göre, afetlerin ardından ortaya çıkan acil duruma ilişkin arama ve kurtarma çalışmaları, geçici barınma, sağlık ve günlük ihtiyaçların karşılanması gibi görevlerin tamamlanmasından sonra, afetten zarara uğramış olan bireylerin müm-

kün olduğunca acil bir biçimde afet öncesi yaşam koşullarına döndürülmeleri oldukça önemlidir. Bu sürece ve afet yönetim aşamasına iyileştirme aşaması ya da diğer bir tabirle normale dönüş denebilir. İyileştirme aşamasının temel hedefi, aşamalı bir sorumluluklar zinciri ile tanımlanmalıdır. Bu aşamada öncelikli olan hedef, afet mağdurlarının karşı karşıya kaldıkları zararların azaltılması olarak görülse de modern anlamda iyileştirme kavramının; bölgede ekonomik canlılığın yeniden kazanılmasına yönelik sanayinin ve ticaretin desteklenmesi, altyapının iyileştirilmesi ya da yeniden inşası, halkın eğitimi, sosyal ve psikolojik destek hizmetlerinin sağlanarak toplumun olası bir yeni afet karşısında daha dirençli kılınması şeklinde ele alınması daha kapsayıcı bir

tanımlamayı içermektedir (Gülkan vd. 2003, akt. Gökçe ve Tetik, 2012:47).

Afetler sonrasında müdahale çalışmasının tamamlanmasının ardından (bazen devam ettiği zamanlarda da) afetten etkilenen bireylerin beslenme güvenlik, barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması, gündelikyaşama ait rutinelere ulaşılabilmesi amacıyla; afet bölgesinde dayanıklı konutların inşaa edilmesi, zarar göre alt ve üstyapı unsurlarının iyileştirilmesi; ekonomik ve toplumsal yaşamı harekete geçirecek olan tarım, hayvancılık, sanayi, ticaret, eğitim, sağlık gibi alanlarda halka destek sağlanması; toplumun olası afetlere ve tehlikelere karşı dayanıklılığının artırılması; afet bölgesinin yeniden

kalkındırılması ve bu amaca yönelik tüm çalışmalar “iyileştirme aşaması” kapsamında değerlendirilmektedir (Erkan, 2010, akt. Çoban:241). Günlük ve toplumsal hayatın normale çevrilmesi, asgari ihtiyaçların giderilmesi, ekonomiye, eğitim ve sağlık hizmetlerine yeniden işlerlik kazandırılması, geçici iskan programlarının tamamlanması, afetzedelerin psikolojik rehabilitasyonu, kentsel mekanın yeniden imarı vb. tüm hususlar, iyileştirme aşamasındaki afet yönetim sistemlerini kapsamaktadır. Bu alanlardaki iyileştirme faaliyetleri; afetten geriye kalan yığınların temizlenmesi, afetzedelere maddi yardımlar yapılması, yol, köprü ve önemli tesislerin yeniden inşası, afetzedelere sürekli destek verilmesi, müdahale servislerinin tüm bakımının yeniden

yapılması, geçici ya da konutların tasarımı gibi çalışmalarını içine almaktadır.

Sonuç

Afetler, genel itibariyle yerel olanaklarla müdahalenin yetersiz kaldığı, uluslara ait kaynakların topyekün seferber edilmesini zorunlu kılan, büyük can ve mal kayıplarına yol açan beklenmedik ve istenmedik olayları ifade etmek için kullanılan tanımlamalardır. Birçok ülkede büyük kayıplara neden olan, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik gelişme sürecinin de uzun yıllar sekteye uğramasına neden olan bu olayların nerede ve ne zaman, hangi büyüklükte, nasıl ve ne türde meydana geleceği genellikle bilinmemekte ve tahmin edilememektedir (Gökçe ve Tetik, 2012:10).

Ülkemiz bulunduğu coğrafi konum dolayısıyla başta deprem olmak üzere; orman yangınları, sel ve heyelan gibi doğal kaynaklı afet riski altındadır. Gökçe ve Tetik (2012)'nin de belirttiği üzere, yaşadığımız toprakların neredeyse tamamı farklı afet riskleri barındırmakta olup, büyük çaplı afetlerin meydana gelme sıklığı açısından dünya ülkeleri içerisinde ilk sıralarda yer almaktadır. Ülkemiz coğrafyasının afetler açısından taşıdığı riskler nedeniyle afet öncesi ve afet sonrasında gerçekleştirilmesi gereken faaliyetlerin bir bütün olarak yürütülmesi, koordine edilmesi ve yönetilmesini kapsayan afet yönetimi yaşamsal önem taşımaktadır.

Olası bir afetin ardından can ve mal kaybı yaşanması ya da yaşanan kayıpların en aza indirilebilmesi amacıyla afet öncesinde; risk ve zarar azaltma ve afetlere hazırlık çalışmaları; afet sonrasında acil müdahale ve iyileştirme çalışmalarını kapsayacak şekilde etkin bir afet yönetiminin uygulanması gerekmektedir. Ülkemiz açısından afet yönetimi ile ilgili olarak gelen noktada, ilgili kurumlar tarafından hazırlanan Türkiye Afet Müdahale Planı (TAMP), farkındalık eğitimleri, afet tehlike haritaları hazırlanması, konut ve yapı stoklarında dönüşüm ve iyileştirme gibi afetlere hazırlık ve afet sonrası acil müdahale çalışmaları yapılmış olmakla birlikte risk azaltma ve afet sonrası iyileştirme konularında kapsamlı bir çalışma maalesef yapılamamıştır (Çoban, 2019:240). Bu

eksikliklere ilişkin gerçeği en yakın zamanda acı bir şekilde tecrübe ettiğimiz 6 Şubat Depremleri ile yeniden hatırlamak zorunda ülkemiz açısından, oluşturulan planlama ve yönetim stratejilerinin kağıt üzerinde değil; uygulamaya geçirilmesi noktasında acil kararlar alınması gerekliliği yeniden kendini göstermiştir.

Afetler konusunda mevcut ve potansiyel tehlikesi yüksek, ortaya çıkabilecek sonuçlar açısından düşünüldüğünde ise çok riskli olarak görülen coğrafi konuma sahip ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de Modern afet yönetim yaklaşımları açısından en öncelikli konu, afet henüz meydana gelmeden alınacak önlemleri içeren zarar ve risk azaltma aşamalarıdır. Bu aşama her ne kadar Türkiye’nin Afet Müdahale Planı (TAMP) içerisinde ayrıntıları ile yer alsada, bu planda öngörülen risklerin çok daha yüksek risk taşıdığı 6 Şubat Kahramanmaraş Depremleri sırasında ve sonrasında görülmüştür. Bu açıdan TAMP’ın gerçekçi risk ve zarar azaltma konusundaki çalışmaları ivedi şekilde hayata geçirilmelidir. Acı tecrübelerimiz bize risk azaltma konusundaki en hayati unsurun yapı stoklarının kontrollerini bir an evvel tamamlamak ve kentsel dönüşüm çalışmaları için vakit kaybetmemek gerektiğini söylemektedir.

Doğal afetler özelinde ise afetin bir felakete ve yönetim krizine dönüşmemesi için; arama-kurtarma faaliyetleri, kurtarma araç ve gereçlerinin bölgeye intikalindeki ulaşım altyapısı, acil toplanma alanları, temel ihtiyaçların karşılanabilmesi, iletişim ve haberleşmeye dair konular ve geçici barınma alanlarının yeniden belirlenmesi vb. durumlar, TAMP özelinde afet öncesindeki planlamalarda daha gerçekçi ve stratejik acil durum eylem planları oluşturmamız gerektiğini gözler önüne sermektedir.

Proaktif önlemler seviyesinde diğer bir önemli konu, afet eğitimi ve bilincinin, sadece afet anında değil; afet öncesini ve sonrasındaki iyileştirme çalışmalarını da kapsayacak şekilde yeniden değerlendirilmesidir. Çünkü afetlerin olumsuz etkilerini en aza indirebilmek için tek başına kamu kurum ve kuruluşlarının ya da sivil toplum kuruluşlarının çabasının yeterli olamayacağı artık yeteri kadar tecrü-

be edilmiştir. Bu nedenle, afetlerin olumsuz etkilerinin üstesinden gelebilmek, mücadele ve müdahale kapasitemizi arttırmak için ülkemizde yaşayan her bir ferdin bu bilince sahip olması sağlamak oldukça önemlidir. Bu amaçla, halkın tamamının yüksek afet bilinci ile eğitilmesi bu eğitimlerin ise proaktif önlemleri de içermesi gereklidir. Bu eğitimlerde ve genel olarak eğitim sistemi bütününde “bilinçli vatandaş” kavramı sadece ideolojilerde değil, gerçek yaşamda da hayata geçirilmesi gereken önemli bir diğer konudur. Afet öncesinde, bireylerin yaşadıkları coğrafyayı sadece turistik güzellikleri ve doğal çekicilikleri açısından değil; afetler özelinde sahip oldukları potansiyel tehlikeler açısından da bilmeleri zorunluluk boyutuyla ele alınmalıdır. Yani bilinçli vatandaşlar ve yüksek afet bilincine sahip bireyler için afet eğitimi, “çok-kapan-tutun” stratejilerinin çok ötesinde; yaşanan bölge açısından potansiyel tehlikeler ve mevzuatlar, yerel yönetimlerin aldıkları önlemler ve uygulamalar, yapı stokları, toplanma alanları, afetlerin hemen sonrasındaki kaos ortamlarında kolaylaştırıcı davranışların insan hayatı açısından önemi, doğru iletişim, dezenformasyonla mücadele, stresle başa çıkma, öfke kontrolü ve sabır vb. çok yönlü eğitimler şeklinde temel eğitim müfredatlarında yer bulmak zorundadır.

Afet sırasında etkili ve verimli bir yönetim stratejisinin yürütülebilmesi ve kriz durumunun çözülebilmesi için; afet bölgesine ulaşım ve iletişim altyapısına alternatif sistemler geliştirilmesi, bu sistemler sayesinde afetin ilk anından itibaren afet bölgesindeki hasarın etkilerinin ve ihtiyaç duyulan personel ve ekipmanın bölgeye ihtiyacı karşılamaya yeterli, güvenli ve hızlı bir şekilde ulaşmasının sağlanması, müdahale ekiplerinin çalışma sahalarının afet öncesindeki planlara uygun şekilde organize edilmesini ve bu sahaların güvenliğini sağlayacak ekiplerin mümkün olan en hızlı rotayla müdahale alanına sevk edilmesi, dezenformasyonu engellemeye ve doğru bilgi almaya yönelik iletişim kanallarının ve “yetkili ağızlar”ın belirlenerek afet bölgelerinde öncesinde belirlenmiş toplanma alanları ve koordinasyon merkezlerinde faaliyet göstermeleri hayati öneme sahiptir.

Gelişen ve değişen dünyada, olgu ya da olaylarla ilgili insanogluna ait düşüncelerin şekillenmesinde elbette bilimsel çalışmaların sonuçlarıyla hazırlanmış eğitim - öğretim sistemleri oldukça önemlidir. İnsan davranışlarını değiştirmek önemli; fakat bu değişimi kalıcı hale getirmek daha önemlidir. Çünkü ülkemizde çok sık olarak karşılaşılan ve sık sık dillendirilen bir durum olan toplumsal hafızanın “unutkanlık hastalığı”, felaketlerin yaşanmasından kısa bir süre sonra tekerrür etmekte ve eğitim ya da acı tecrübeyle öğrendiklerimizi çabucak unutmamıza neden olmaktadır. Bu gerçeklerden hareketle duygu, düşünce, tutum ve davranışlarda değişimi gerçekleştirmek için farklı yöntemlerin de var olduğu gerçeğini unutmamak gerekir. Gelişmiş toplumlarda kalıcı değişim stratejisinin önemli bir ayanı da “sanat ve sanat eserleridir. Oysa ki ülkemizde entelektüellerin ve sanatçıların afet sonrasına yönelik eleştirel yaklaşım içeren paylaşımları dışında herhangi bir aktivite de bulunmamaları dikkat çekicidir. Bu nedenle sosyal sorumluluk bilincine sahip sanatçıların da proaktif önlemlere katkıda bulunabilecek ve kalıcı değişim ve toplumsal hafıza oluşturabilecek edebi metinler, sinema filmleri, tiyatrolar vb. sanat dallarında eserler üretmesi; devletin ise bu sanatsal faaliyetlere maddi destek sağlayarak, Afet Yönetim Sistemleri bilincine sahip, “bilinçli vatandaş ideolojisi” ve afet bilinci kavramını oluşturmak amacıyla etkili kültürel inşa süreçlerini desteklemesinin etkili olacağı kanaatini taşımaktayım.

Kaynakça

- Bozkurt, Ömer; Turgay Ergun ve Seriy Sezen (1998). Kamu Yönetimi Sözlüğü. Ankara: TODAiE. Yayın No: 283.
- Ceren, A. (2021). Afetler ve insani yardım faaliyetleri üzerine bir değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2), 289-312.
- Çoban, H. (2019). Afet Sonrası İyileştirme Planı Hazırlanması. *Resilience*, 3(2), 239-246.
- Demirtaş, A. G. H., & Ünivrsitesi, E. F. İ. (2000). Kriz yönetimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 23(23), 353-373.
- Erkal, T. ve Değerliyurt, M., 2009. Türkiye'de Afet Yönetimi (Disaster Management of Turkey), *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22), 147-164.

- Ergünay, O., Özmen, B. (2012). Okul Afet ve Acil Durum Yönetimi Planlama Kılavuzu, Milli Eğitim Bakanlığı ve Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı “Okul Tabanlı Afet Eğitim Projesi”, Kitap 3, Baskı 1, 98. sayfa.
- ERKAN A. (2010), Afet Yönetiminde Risk Azaltma ve Türkiye'de Yaşanan Sorunlar (DPT, Uzmanlık Tezi), Ankara: Mülga DPT yayınları.
- Gökçe O, Tetik Ç. (2012), Teoride ve Pratikte Afet Sonrası İyileştirme Çalışmaları, Ankara: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Yayınları.
- Gülkan, P., Balamir, M., & Yakut, A. (2003). Afet yönetiminin stratejik ilkeleri: Türkiye ve dünyadaki politikalara genel bakış. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Afet Yönetimi Uygulama ve Araştırma Merkezi*, 30, 32.
- <https://www.afad.gov.tr> (erişim tarihi: 30.03.2024, 21:45).
- https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/3479/xfiles/afet_sonrası_ıyilestirme_calismalari-1.pdf (Erişim tarihi:02.04.2024, 23:17)
- <https://icf.org>. (Erişim Tarihi: 03.04.2023, 22:11)
- <https://ucf.edu>. (Erişim Tarihi: 30.03.2024, 21:02).
- Kadioğlu, M., 2008. Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri. Mikdat Kadioğlu, Emin Özdamar (Ed.), *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*, Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları, pp. 1-34.
- Kahraman, S., Polat, E., & Korkmazıyürek, B. (2021). Afet yönetim döngüsündeki ana terimler. *Avrasya Terim Dergisi*, 9(3), 7-14. <https://medak.org.tr>(erişim tarihi: 02.04.2024, 16:22).
- Şahin, Ş. (2019). Türkiye'de afet yönetimi ve 2023 hedefleri. *Türk Deprem Araştırma Dergisi*, 1(2), 180-196.
- Şipal, Y. Z. (2023). 6 Şubat 2023 Depreminin Afet Yönetim ve Deprem Lojistiği Açısından Değerlendirilmesi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 8(2), 821-825.
- Uluğ, A. (ed.), *Doğal Afetler ve İzmir, İzmir YG-21 Doğal Afet Kaynaklı Bütünleşik Kriz Yönetimi Çalışma Grubu yayını*, ISBN: 978-975-18-0100-5, 26 Aralık 2007, İzmir.

Sağlıkta Hizmetlerinde **Dijitalleşme ve Yapay Zekâ (AI)**

Öğr. Gör. Mustafa DEMİR
Kayseri Üniversitesi Öğretim Elemanı

”

Yapay zekâ (AI) ve büyük veri analizi gibi ileri teknolojilerin sağlık sektörüne entegrasyonu özellikle son on yılda, hastalıkların teşhis ve tedavisinde çığır açıcı yenilikler sunmuştur. Bu teknolojiler, kişiselleştirilmiş tıbbın geliştirilmesine olanak tanıyarak, hastalar için daha iyi sağlık sonuçlarına ulaşılmasını sağlamaktadır. Bu teknolojiler, veri toplama, analiz ve yorumlama süreçlerini dönüştürerek, hastalar için daha hızlı, daha doğru ve daha erişilebilir tedavi seçenekleri sunmaktadır.

”

1. GİRİŞ

Dijitalleşme, bilgi ve işlem süreçlerinin dijital teknolojiler aracılığıyla dönüştürülmesi sürecini ifade eder ve geniş bir etki yelpazesi sunar. Bilgilerin dijital formata dönüştürülmesi, iş süreçlerinin otomasyonu ve hizmetlerin dijital ortamlara taşınması bu sürecin temel unsurlarıdır (Brennen&Kreiss, 2016).

Dijitalleşme verinin dijital formata dönüştürülmesini, erişilebilirliğini ve işlenebilirliğini artırır (Kitchin, 2014). Süreçlerin dijitalleştirilmesi, iş verimliliğini olumlu yönde etkiler ve hızını önemli ölçüde artırır (Spath&Demuß, 2003). İşlevleri desteklemek üzere kullanılan teknolojiler, iş süreçlerini iyileştirir ve bu süreçlerde inovasyona olanak tanır (Legner et al., 2017).

Dijitalleşme, sağlık, eğitim ve perakende gibi farklı sektörlerde benzersiz fırsatlar sunar. Örneğin, pe-

rakende sektöründe çevrimiçi alışverişin yükselişi (Verhoef et al., 2015), sağlık hizmetlerinde elektronik sağlık kayıtlarının kullanımı (Menachemi&Collum, 2011) ve eğitim alanında çevrimiçi öğrenme platformlarının genişlemesi (Means et al., 2013) bu dönüşümün örneklerindedir.

Dijitalleşme, bu devrimsel değişim ile birlikte siber güvenlik, veri gizliliği ve iş gücü dönüşümü gibi çeşitli zorlukları da beraberinde getirmiştir (Romanosky, 2016).

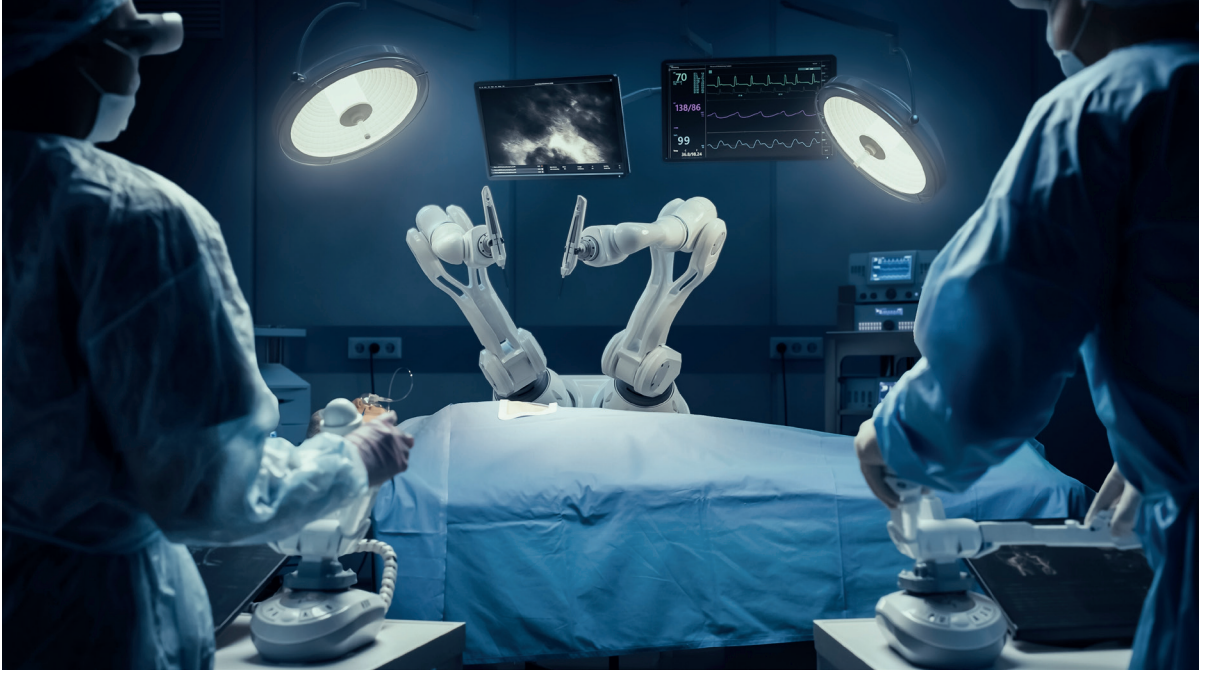
Yapay zekâ (AI), bilgisayar sistemlerinin insan zekâsını taklit etme yeteneği olarak tanımlanabilir ve bu sistemler öğrenme, mantık yürütme, problem çözme, algılama gibi insan zekâsına özgü süreçleri içerir, teknolojileri, belirli görevleri insan müdahalesi olmaksızın gerçekleştirebilen algoritmalar geliştirilmesini sağlar (Russell&Norvig, 2016).

Yapay zekâ, sağlık hizmetlerinden otomotiv endüstrisine, finanstan eğitime kadar pek çok alanda kullanılmaktadır ve bu teknolojiler iş süreçlerini optimize ederek verimliliği artırmaktadır (Jordan & Mitchell, 2015).

Son yıllarda ise sağlık sektörü, dijital teknolojilerin benimsenmesiyle birlikte büyük bir dönüşüm geçirmektedir. Bu süreç, 1960'ların başlarında bilgisayar teknolojilerinin kullanımı ile birlikte tıbbi kayıt tutma ve hasta yönetimi gibi temel işlevlerde kullanılmaya başlamasıyla ivme kazanmıştır. Bu erken dönemdeki dijitalleşme çabaları, daha etkin bir sağlık hizmetleri sunumuna zemin hazırlamıştır (Smith et al., 2020).

1980'lerde ve 1990'larda, elektronik sağlık kayıtlarının (EHR) geliştirilmesi ve yaygınlaşması, veriye dayalı karar verme süreçlerini önemli ölçüde iyileştirmiştir. EHR sistemleri, hastaların tıbbi geçmişlerinin daha iyi yönetilmesini sağlayarak, tedavi sürekliliği ve hasta güvenliği açısından sektöre köklü değişiklikler getirmiştir (Menachemi&Collum, 2011).

2000'lerin başından itibaren, internet ve mobil teknolojilerin yükselişi ile birlikte Tele-tıp ve uzaktan sağlık hizmetleri hızla popüler hale gelmeye başla-

mıştır. Bu teknolojiler, özellikle ulaşımı zor bölgelerde yaşayan hastalar için sağlık hizmetlerine erişimi büyük ölçüde artırmıştır (Wootton, 2001).

Teknolojinin hızla ilerlemesi ve bilgi çağının getirdiği yenilikler, sağlık hizmetlerinde köklü değişimlere yol açmış, sağlık hizmetlerinin her alanında devrim yaratma potansiyeline sahip olmuştur (Smith, 2021).

Yapay zekâ (AI) ve büyük veri analizi gibi ileri teknolojilerin sağlık sektörüne entegrasyonu ise özellikle son on yılda, hastalıkların teşhis ve tedavisinde çığır açıcı yenilikler sunmuştur. Bu teknolojiler, kişiselleştirilmiş tıbbın geliştirilmesine olanak tanıyarak, hastalar için daha iyi sağlık sonuçlarına ulaşılmasını sağlamaktadır. Bu teknolojiler, veri toplama, analiz ve yorumlama süreçlerini dönüştürerek, hastalar için daha hızlı, daha doğru ve daha erişilebilir tedavi seçenekleri sunmaktadır (Kasula, 2024).

Yapay zekâ (AI), sağlık hizmetlerinin sunumu ve sağlık kurumları yönetiminde de dönüştürücü bir etkiye sahip olmuştur. AI uygulamaları, geniş veri setleri üzerinden karmaşık analizler yaparak, teşhis koyma, tedavi planlama ve hasta izleme süreçlerinde yenilikler getirmiştir. Bu teknolojilerin entegrasyonu, özellikle radyoloji, onkoloji ve genetik gibi

alanlarda etkili olmuştur (Esteva et al., 2021; Topol, 2019). Ancak, bu ilerlemeler devam ederken bir yandan da etik, yasal ve operasyonel zorlukları da beraberinde getirmiştir. (Güvercin, 2023).

Veri güvenliği, algoritmik önyargı ve karar verme süreçlerinde şeffaflık, bu teknolojinin geniş çapta benimsenmesinde önemli engeller arasındadır (Mijwıl, M. M. et al., 2022). Ayrıca, AI uygulamalarının klinik ortamlarda nasıl etkili bir şekilde entegre edileceği, hala aktif olarak araştırılan bir konudur (Jiang et al., 2017).

2. SAĞLIKTA YAPAY ZEKÂ(AI) UYGULAMALARI VE ETKİLERİ

Yapay zekâ (AI), sağlık sektöründe giderek daha fazla kullanılmakta olup, teşhis, tedavi ve hasta yönetimi süreçlerini dönüştürmektedir (Jiang et al., 2017). AI, büyük veri setlerini, tıbbi görüntüleri ve EHR verilerini işleyerek, teşhislerin doğruluğunu artırmakta ve tedavi süreçlerini kişiselleştirmekte büyük rol oynamıştır (Rajkomar et al., 2018). Örneğin, derin öğrenme algoritmaları, deri kanserinin teşhisinde dermatologların performansını eşitleyecek veya geçecek düzeyde başarılar göstermiştir (Esteva et al., 2017).

- 2.1. Teşhis ve Tarama:** Yapay zekâ algoritmaları, tıbbi görüntü tanıma alanında özellikle etkilidir. Örneğin, Esteva et al. (2021) tarafından yapılan çalışmada, derin öğrenme modellerinin cilt kanseri teşhisinde dermatologlarla rekabet edebilecek düzeyde başarı gösterdiği belirtilmektedir. Bu tür sistemler, erken teşhis koymada kritik rol oynar ve tedavi başarısını artırır.
- 2.2. Kişiselleştirilmiş Tedavi:** Hastaların kişisel verilerini kullanarak, yapay zekâ destekli sistemler, bireyselleştirilmiş tedavi yöntemlerini önermektedir (Alaa&van der Schaar, 2018). Bu sistemler, hastanın genetik bilgilerini ve sağlık geçmişini analiz ederek, en uygun tedavi seçeneklerini belirleyebilir.
- 2.3. İlaç Geliştirme:** Yapay zekâ, ilaç keşfi süreçlerini hızlandırmada da önemli bir araçtır. (Hughes et al. 2016) tarafından yapılan bir çalışmada, yapay zekânın potansiyel ilaç bileşenlerini tespit etmede ve ilaç geliştirme maliyetlerini azaltmada etkili olduğu gösterilmiştir.
- 2.4. Operasyonel Verimlilik:** Hastanelerde operasyonel verimliliği artırmak için yapay zekâ teknolojileri kullanılmaktadır. Meskó et al. (2017) tarafından yapılan analizde, yapay zekânın hasta akışını iyileştirme, kaynak kullanımını optimize etme ve idari işlemleri otomatikleştirme gibi alanlarda katkıda bulunduğu belirtilmiştir.
- 2.5. Uzaktan İzleme ve Sanal Asistanlar:** Yapay zekâ destekli sanal asistanlar ve giyilebilir tek-

nolojiler, hasta sağlığını sürekli olarak izlemek ve olası sağlık sorunlarına karşı erken uyarılar sağlamaktadır (Kvedar et al., 2014).

2.6. Epidemiyoloji ve Hastalık Yayılım Modelleri:

Yapay zekâ, epidemiyoloji çalışmalarında hastalık yayılım modellerini analiz ederken kullanılmaktadır (Salathé et al., 2018). Bu salgınların yönetilmesi ve önlenmesi açısından değerli bilgiler sunar.

3. YAPAY ZEKA (AI) VE KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR

Yapay zekâ (AI) ve dijital araçların sağlık hizmetlerindeki kullanımı, bir dizi zorlukla karşı karşıya kalmaktadır. Bu zorluklar genellikle teknolojik, etik ve operasyonel alanlarda yoğunlaşmaktadır. Aşağıda, bilimsel literatürden elde edilen bulgularla bu zorlukların bazıları detaylandırılmıştır:

- 3.1. Veri Erişimi ve Kalitesi:** Sağlık sektöründe yapay zekâ uygulamalarının etkinliği, kullanılan verilerin kalitesine ve erişilebilirliğine bağlıdır. Ancak, yüksek kaliteli verilere erişim sıklıkla zordur ve veri setlerindeki eksiklikler veya önyargılar AI araçlarının güvenliğini ve etkinliğini azaltabilir (GAO, 2021).
- 3.2. Şeffaflık ve Güven:** AI araçlarının çalışma mekanizmalarının karmaşıklığı, bu araçların nasıl karar verdiklerini anlamayı zorlaştırabilir. Bu durum, sağlık hizmeti sağlayıcıları arasında bu araçlara olan güveni azaltabilir ve geniş çapta benimsenmelerini engelleyebilir (GAO, 2021).
- 3.3. Entegrasyon ve Ölçeklendirme Zorlukları:** AI çözümlerinin mevcut sağlık sistemlerine entegrasyonu ve yeni ortamlara ölçeklendirilmesi, teknik ve operasyonel zorluklar oluşturabilir. Bu zorluklar, farklı kurumlar ve hasta popülasyonları arasındaki farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda, AI'nin geniş çapta uygulanmasını zorlaştırabilir (McKinsey&Company, 2021).
- 3.4. Hukuki Sorumluluklar:** AI araçları tarafından verilen kararlar sonucunda ortaya çıkan huku-

ki sorumluluklar belirsiz olabilir. Bu durum, AI'nin sağlık hizmetlerine entegrasyonunu yavaşlatabilir ve yenilikçi çözümlerin benimsenmesini engelleyebilir (GAO, 2021).

3.5. Eğitim ve Yetenek Gelişimi: Sağlık çalışanlarının AI araçlarını etkili bir şekilde kullanabilmeleri için gerekli eğitim ve kaynakların sağlanması önemlidir. Bu, sağlık hizmetlerinde AI'nin potansiyelinden tam olarak yararlanılmasını sağlayacak ve sağlık çalışanlarının bu yeni teknolojilerle uyumlu hale gelmelerine yardımcı olacaktır (McKinsey&Company, 2021). Bu süreçte zorlukların üstesinden gelmek için, politika yapımcıların ve sağlık hizmeti sağlayıcıların iş birliği içinde çalışması, daha şeffaf ve adil AI uygulamaları geliştirmesi, ve sürekli eğitim ile kapasite inşası sağlaması önerilmektedir.

4. YAPAY ZEKA (AI) VE ETİK

Sağlık hizmetlerinde yapay zekâ (AI) kullanımının etik boyutları üzerine yapılan bilimsel çalışmalar, özellikle gizlilik, algoritmik önyargılar ve teknolojinin toplumsal etkileri gibi konulara odaklanmaktadır. Bu konular üzerine derinlemesine tartışmalar yürütülmüştür:

4.1. Gizlilik ve Veri Koruma: AI, geniş sağlık verilerini işleyebilme kapasitesine sahiptir, ancak bu durum, uygun şekilde yönetilmezse hasta mahremiyetinin ihlaline yol açabilir. Özellikle Avrupa Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) gibi sıkı veri gizliliği yönetmelikleri bu bağlamda önem taşımaktadır. Diyelim ki bir hastane, hasta verilerini analiz etmek için AI sistemleri kullanıyor. Bu sistemler, hastalıkların erken teşhisi için büyük potansiyele sahip olabilir. Ancak, eğer bu veriler yeterince korunmazsa veya izinsiz paylaşırsa, hasta mahremiyeti tehlikeye girebilir. GDPR gibi düzenlemeler, bu tür verilerin nasıl işleneceğini sıkı bir şekilde kontrol etmeyi amaçlamaktadır. Bu konuda yapılan bir çalışmada, AI projelerinin GDPR

kapsamında nasıl etik bir şekilde yürütülebileceği üzerinde durulmuştur (Amini ve ark., 2023).

4.2. Önyargı ve Adalet: Eğer AI sistemleri temsil edici olmayan verilerle eğitilirse, var olan önyargıları kazara devam ettirebilirler. Bu durum, azınlık gruplarına orantısız bir şekilde zarar verebilir ve adil olmayan sağlık sonuçlarına neden olabilir. Şeffaf ve hesap verebilir AI teknolojileri geliştirilmesi, sağlık hizmetlerinde adil ve eşit bir yaklaşımın sağlanması açısından zorunludur. (Rigby, 2019).

4.3. Etik ve Hukuki Çerçeve: AI teknolojilerinin sağlık alanındaki kullanımı için güçlü bir etik ve hukuki çerçeve gereklidir. Örneğin, bir AI uygulamasının hasta verilerini nasıl işleyeceği, nasıl saklayacağı ve bu verilerin kimlerle paylaşılacağı açıkça belirlenmelidir. Bu tür düzenlemeler, hem teknolojinin potansiyel kötüye kullanımını önler hem de hastaların haklarını korur (Amini ve ark., 2023).

4.4. Tıp Eğitiminde AI'nin Rolü: Gelecekteki doktorların AI ile donatılmış tıbbi cihazlarla çalışmaya hazır olmaları için eğitim programlarının güncellenmesi gerekir. Örneğin, tıp öğrencilerine, AI tarafından sağlanan teşhis, tedavi önerilerini nasıl değerlendirecekleri ve bu önerilerle nasıl etkileşime girecekleri öğretilmelidir. Bu tür bir eğitim, öğrencilerin etik düşünme becerilerini ve AI ile çalışma yeteneklerini geliştirebilir (Amini ve ark., 2023).

4.5. Global Sağlık ve AI: Dünya Sağlık Örgütü (2021) tarafından yayımlanan rapor, AI'nin küresel sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi için büyük bir potansiyel taşıdığını vurgulamakta, ancak AI tasarımı ve kullanımının etik ve insan haklarına odaklanarak gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu yaklaşım, faydaları maksimize ederken, etik olmayan veri kullanımı veya sağlık eşitsizliklerinin artması gibi riskleri minimize etmeye yardımcı olur. AI'nin tıp eğitimindeki bu kullanımları, gelecekteki sağlık profesyonellerinin daha donanımlı ve

etkili bir şekilde eğitilmesine imkan tanırken, etik ve veri gizliliği konularında da dikkatli olunması gerektiğini vurgular. Öğrencilerin ve hastaların haklarına saygılı bir şekilde teknolojiyi entegre etmek, bu sürecin başarısı için kritik önem taşımaktadır.

5. DİJİTALLEŞME VE YAPAY ZEKA (AI) ÖRNEKLERİ

Sağlık hizmetlerinde yapay zekâ (AI) ve dijitalleşme kullanımı, tanıdan tedaviye, operasyonel verimlilikten hasta bakımına kadar birçok alanda köklü değişim getirmektedir. İşte yapay zekânın sağlık sektöründe kullanımına dair bazı örnekler:

- 5.1. Hastalık Tanı ve Tedavisi:** IBM Watson gibi yapay zekâ sistemleri, kanser gibi ciddi hastalıkların tanısında kullanılarak, hastalara özel tedavi planları geliştirmekte kullanılmaktadır. Bu sistemler, tıbbi görüntüleri, klinik verileri ve genetik bilgileri analiz eder (Jiang et al., 2017).
- 5.2. Kişiselleştirilmiş Tıp:** Coursera (2024) makalesine göre, hastaların tıbbi geçmişi, genetik bilgileri ve yaşam tarzlarından elde edilen veriler kullanılarak kişiselleştirilmiş tedavi yöntemleri geliştirilmektedir. Bu yöntemler, bireysel farklılıkları göz önünde bulundurarak tedavi planlarının etkinliğini artırmaktadır.
- 5.3. Operasyonel Verimlilik:** AI, sağlık hizmetlerinde randevuların planlanmasından, hasta verilerinin yönetimine kadar birçok rutin işlemi otomatikleştirerek, sağlık hizmet sağlayıcılarının idari yükünü azaltmaktadır (Coursera, 2024).
- 5.4. Prediktif Sağlık Analitikleri:** Çeşitli sağlık kayıtlarından elde edilen büyük miktarda verinin analiz edilmesiyle, yapay zekâ hastalık salgınlarını, hasta kötüleşme risklerini ve hastane yeniden yatış risklerini öngörebilmektedir. Bu sayede sağlık hizmet sağlayıcıları, olası olumsuz sonuçları önleyebilmek için proaktif müdahalelerde bulunabilmektedir (Philips, 2022).

5.5. Uzaktan İzleme ve Bakım: Sürekli sağlık verileri toplayan cihazlarla desteklenen uzaktan hasta izleme sistemleri, yapay zekâ algoritmaları tarafından analiz edilerek, anormallikler tespit edildiğinde sağlık hizmet sağlayıcılarına gerçek zamanlı olarak uyarı göndermektedir (Philips, 2022).

5.6. Robot Destekli Cerrahi: Yapay zekâ destekli robotlar, cerrahilere yardımcı olarak işlemleri daha az invaziv ve daha hassas hale getirerek, özellikle ortopedi ve nöroşirurji gibi alanlarda önemli gelişmeler sağlamaktadır (Coursera, 2024).

5.7. Araştırma ve İlaç Keşfi: AI, bilimsel literatür ve klinik verileri hızlı bir şekilde analiz ederek yeni ilaç adaylarını belirlemede ve tıbbi araştırmaların hızını artırmada önemli bir rol oynamaktadır (Coursera, 2024).

5.8. Klinik Karar Destek Sistemleri: Çoklu sağlık alanlarından bilgileri entegre ederek analiz eden yapay zekâ sistemleri, özellikle karmaşık kanser bakımı gibi durumlarda klinik karar verme süreçlerini desteklemektedir (Philips, 2022).

Bu bilgiler, yapay zekânın sağlık alanında nasıl köklü değişimler oluşturduğunu ve hem hasta bakımını hem de hizmet verimliliğini nasıl iyileştirdiğini göstermektedir. AI'nın sağlık alanındaki kullanımı, gelecekte daha da genişleyerek yeni tedavi yöntemleri ve iyileştirme yolları sunmaya devam edecektir. Spesifik olarak örnek çalışmalara detaylı bir şekilde göz attığımızda sağlık hizmetlerinde yapay zekâda hasta konumlandırma ve CT görüntüsünün yeniden yapılandırılmasında hassasiyetin artırılması, MR'da görüntü alımının hızlandırılması, ultrason ölçümlerinin karmaşıklığının ortadan kaldırılması, radyologların görüntüleri daha hızlı ve daha doğru okumasına yardımcı olması, minimal invaziv cerrahi işlemlerde hekimlere rehber olması, servislerde yatan hastaların kötüleşmesine dair erken belirtilerin tespit edilmesi, hastane operasyonlarını kolaylaştırmak için hasta akışını tahmin etmek ve yönetmek, teşhis ve bakım için kalp hastalarının uzaktan

izlenmesi gibi yardımlar sunarak sağlık sistemine ve hastaların iyileşmesine katkıda bulunmaktadır. (Philips, 2022).

6. SAĞLIK HİZMETLERİNDE YAPAY ZEKANIN (AI) FAYDALARI

Yapay zekâ (AI), sağlık hizmetlerinde, bu alanda çalışan sağlık profesyonellerine ve her gün onunla iletişime giren hastalara çeşitli yararlar sağlamaktadır ve bu yararlar bilimsel çalışmalarla da desteklenmektedir (Kitsios et al., 2023). Özellikle, AI'nin teşhis, tedavi seçimi ve hasta izleme süreçlerinde etkin bir rol oynadığı belirtilmektedir. AI, tıbbi görüntüleme ve analiz gibi alanlarda kullanılarak, hastalıkların erken tespitinde ve daha doğru teşhisler konmasında önemli faydalar sunar. Ayrıca, YZ, tedavi süreçlerinin kişiselleştirilmesine olanak tanıyarak, bireysel hasta ihtiyaçlarına daha uygun çözümler geliştirilmesine yardımcı olur. (Secinaro et al., 2021). Mukherjee, Patil ve Iv'in (2021) çalışması, yapay zekânın, aynı zamanda ilaç geliştirme süreçlerini hızlandırma ve sağlık hizmetlerinin genel verimliliğini artırma potansiyeline de sahip olduğu-

nu ortaya koymuş. Bu teknoloji, karmaşık verileri işleyerek sağlık profesyonellerinin karar verme süreçlerini destekler ve böylece hasta bakım kalitesini artırır.

7. SAĞLIK HİZMETLERİNDE YAPAY ZEKANIN GELECEĞİ

Yapay zekâ (AI), sağlık hizmetlerini birçok açıdan dönüştürerek, hem hasta bakımını hem de sistem verimliliğini artırmayı vaat etmektedir. AI teknolojileri, klinik ortamlarda tanı doğruluğunu artırmış ve maliyetleri düşürmüştür ve bu süreci artırmayı hedeflemektedir. Makine öğrenimi (ML), tıbbi görüntüleme ve analizde kullanılarak, radyoloji ve patolojide doğruluğu artırmakta ve tanı süreçlerini hızlandırmaktadır (Alowais et al., 2023) Örneğin, AI destekli sistemler, görsel tarama yöntemlerini kullanarak, kanser gibi hastalıkları daha erken evrelerde tespit edebilmekte ve tedavi süreçlerini kişiselleştirmekte. AI, sağlık kurumlarında operasyonel işlemleri otomatize ederek verimliliği artırabilir. Sağlık bilgi sistemleri, hasta verilerini daha etkin bir şekilde yönetmek ve analiz etmek için AI'den

yararlanmaktadır (Akalin & Veranyurt, 2021). Sağlık kuruluşları, AI sistemlerini kullanarak iş akışlarını otomatikleştirebilir ve böylece personel zamanını daha kritik görevlere yönlendirebilir. Bu sistemler, kayıt tutma ve hastane içi lojistik gibi zaman alıcı işlemleri otomatize ederek, operasyonel verimliliği artırabilir (Hulsen, 2023). Sağlık bilimleri öğrencileri arasında yapılan bir çalışmada, yapay zekâ konusunda farkındalık ve bilgi düzeyleri incelenmiş ve öğrencilerin büyük çoğunluğunun yapay zekâ destekli sağlık uygulamaları hakkında bilgi sahibi olduğu ve bu teknolojilere pozitif yaklaştığı gözlemlenmiştir. Bu bilgiler, yapay zekânın sağlık sektöründe nasıl bir dönüşüm yaratabileceğini ve karşılaşılabilecek zorlukları daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır (Yılmaz et al., 2021).

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sağlık hizmetleri, ekonomi için vazgeçilmez bir yapı taşıdır ve bilim ile teknolojiye dayalı ilerlemeler, sağlık sektörünü üretim ve hizmet gibi diğer alanlarla birlikte dönüştürmüştür. Bilgi teknolojilerindeki gelişmeler, sağlık alanında dijital bir değişim gerçekleştirmiş ve yönetimden klinik işlemlere kadar pek çok sürecin dijitalleşmesini sağlamıştır. Otomasyon, bu süreçlerde her gün yeni ilerlemelerle kendini göstermektedir. Yapay zekâ teknolojileri, sağlık sektörüne hızla entegre olmuş ve hem yönetsel hem de klinik süreçlerde çeşitli uygulamalar sunmuştur.

IoMT (Internet of Medical Things) cihazlarının artan kullanımı ile birlikte giyilebilir teknolojiler,

bireylerin kendi sağlık durumlarını izlemelerine ve kişiselleştirilmiş sağlık uygulamalarına olanak tanımıştır. Bu cihazlar, topladıkları verileri doktorlarla paylaşarak sağlık durumlarının sürekli olarak takip edilmesini sağlamaktadır. Yapay zekâ destekli sistemler, bu verilerin analizinde giderek daha fazla kullanılmaya başlamıştır. Ayrıca, TeleSağlık gibi sanal sağlık hizmetleri, fiziksel temasın sınırlı olduğu dönemlerde uzaktan tedavi ve tanı gibi çözümler sunarak önem kazanmıştır. Bu teknolojiler, sağlık çalışanları ve hastalar arasındaki iletişimi şekillendirirken, gelecekte sağlık hizmetlerinin kalitesini artıracak yeni yaklaşımları beraberinde getirecektir.

Yapay zekâ ve dijital teknolojilerin sağlık sektörüne entegrasyonu, hastaların tedavi süreçlerine katılımını artırmış ve sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini genişletmiştir. Bu teknolojiler, sağlık hizmetlerinin verimliliğini artırırken, maliyetleri de düşürmektedir. Ancak, dijitalleşme ile birlikte veri güvenliği ve gizliliği konuları daha fazla önem kazanmaktadır.

Sağlık hizmetlerinde yapay zekâ (AI) ve dijitalleşmenin entegrasyonu, teşhis, tedavi yöntemleri ve hasta yönetimi alanlarında önemli gelişmelere yol açmıştır. Bu teknolojilerin sağlık sektörüne adaptasyonu sayesinde, veri analizi daha hızlı ve doğru bir şekilde yapılabilmekte, hastalıklar daha erken evrelerde tespit edilebilmekte ve kişiselleştirilmiş tedavi planları daha etkin bir şekilde oluşturulabilmektedir. Ancak bu yeniliklerin sağlık sektöründe tam anlamıyla fayda sağlaması ve sürdürülebilir olması için bazı stratejik önerilere ihtiyaç vardır.

Sağlık hizmetlerinde AI kullanımını için açık ve kapsamlı yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu düzenlemeler, hem hastaların gizlilik haklarını korumak hem de AI uygulamalarının etik standartlara uygunluğunu sağlamak için olmalıdır. Sağlık çalışanlarının dijital araçlar ve AI uygulamaları konusunda eğitilmesi, bu teknolojilerin etkili bir şekilde kullanılmasını sağlayacaktır. Ayrıca, hastaların bu teknolojiler hakkında bilgilendirilmesi, tedavi süreçlerine olan güvenlerini ve katılımlarını artıracaktır. Dijital sağlık sistemlerinde toplanan verilerin korunması için güçlü siber güvenlik önlemleri alınmalıdır. Bu, hem hastaların mahremiyetini koruyacak hem de sistemlere olan güveni artıracaktır. Sağlık hizmetlerinde dijital teknolojilerin daha geniş bir kitleye ulaşması için, kırsal ve az gelişmiş bölgelerdeki altyapı geliştirmelerine öncelik verilmelidir. Bu, sosyo-ekonomik durumu ne olursa olsun herkesin yüksek kalitede sağlık hizmetlerine erişimini sağlayacaktır.

Yapay zekâ ve dijitalleşme, sağlık sektörünün geleceği için büyük fırsatlar sunmaktadır. Ancak bu teknolojilerin etkin, adil ve güvenli bir şekilde kullanılabilmesi için kapsamlı düzenlemeler, eğitimler ve altyapı yatırımlarına ihtiyaç vardır. Bu yönde atılacak adımlar, sağlık hizmetlerinin kalitesini artırarak toplum sağlığını iyileştirecektir.

Kaynakça:

- Brennen, J. S., & Kreiss, D. (2016). Digitalization. The international encyclopedia of communication theory and philosophy, 1-11.
- Kitchin, R. (2014). The data revolution: Big data, open data, data infrastructures and their consequences. Sage.
- Spath, D., & Demuß, L. (2003). Development of continuous improvement processes for the digital factory as a permanent and self-optimising process. *Production Engineering*, 10(2), 145-148.
- Legner, C., Eymann, T., Hess, T., Matt, C., Böhm, T., Drews, P., ... & Ahlemann, F. (2017). Digitalization: opportunity and challenge for the business and information systems engineering community. *Business & information systems engineering*, 59, 301-308.
- Verhoef, P. C., Kannan, P. K., & Inman, J. J. (2015). From multi-channel retailing to omni-channel retailing: introduction to the special issue on multi-channel retailing. *Journal of retailing*, 91(2), 174-181.
- Menachemi, N., & Collum, T. H. (2011). Benefits and drawbacks of electronic health records systems. *Risk management and health care policy*, 47-55.
- Means, B., Toyama, Y., Murphy, R., Bakia, M., & Jones, K. (2009). Evaluation of evidence-based practices in online learning: A meta-analysis and review of online learning studies.
- Romanosky, S. (2016). Examining the costs and causes of cyber incidents. *Journal of Cybersecurity*, 2(2), 121-135.
- Russell, S. J., & Norvig, P. (2016). *Artificial intelligence: a modern approach*. Pearson.
- Jordan, M. I., & Mitchell, T. M. (2015). Machine learning: Trends, perspectives, and prospects. *Science*, 349(6245), 255-260.
- Smith, A. C., Thomas, E., Snoswell, C. L., Haydon, H., Mehrotra, A., Clemensen, J., & Caffery, L. J. (2020). Telehealth for global emergencies: Implications for coronavirus disease 2019 (COVID-19). *Journal of Telemedicine and Telecare*, 26(5), 309-313.
- Menachemi, N., & Collum, T. H. (2011). Benefits and drawbacks of electronic health records systems. *Risk Management and Health Care Policy*, 4, 47-55.
- Wootton, R. (2001). Telemedicine. *BMJ*, 323(7312), 557-560.
- Kasula, B. Y. (2024). Advancements in AI-driven Healthcare: A Comprehensive Review of Diagnostics, Treatment, and Patient Care Integration. *International Journal of Machine Learning for Sustainable Development*, 1(1), 1-5.
- Topol, E. J. (2019). AI-driven personalized medicine: A transformative approach. *New England Journal of Medicine*, 376(22), 2187-2199.
- Esteve, A., et al. (2021). Machine learning for personalized treatment plans in oncology. *Journal of Clinical Oncology*, 39(8), 842-851.
- Güvercin, C. H. (2020). Tıpta yapay zeka ve etik. *Yapay zeka ve etiği*, 1, 7-13.
- Jiang, F., Jiang, Y., Zhi, H., Dong, Y., Li, H., Ma, S., ... & Wang, Y. (2017). Artificial intelligence in healthcare: past, present and future. *Stroke and vascular neurology*, 2(4).
- MIJWIL, M. M., SADIKOĞLU, E., CENGİZ, E., & CANDAN, H. (2022). Siber Güvenlikte Yapay Zekanın Rolü ve Önemi: Bir Derleme. *Veri Bilimi*, 5(2), 97-105.

- Rajkomar, A., Oren, E., Chen, K., Dai, A. M., Hajaj, N., Hardt, M., ... & Dean, J. (2018). Scalable and accurate deep learning with electronic health records. *NPJ digital medicine*, 1(1), 1-10.
- Alaa, A., & Schaar, M. (2018, July). Autoprognosis: Automated clinical prognostic modeling via bayesian optimization with structured kernel learning. In *International conference on machine learning* (pp. 139-148). PMLR.
- Esteva, A., Kuprel, B., Novoa, R. A., Ko, J., Swetter, S. M., Blau, H. M., & Thrun, S. (2017). Dermatologist-level classification of skin cancer with deep neural networks. *nature*, 542(7639), 115-118.
- Hughes, J. P., Rees, S., Kalindjian, S. B., & Philpott, K. L. (2011). Principles of early drug discovery. *British journal of pharmacology*, 162(6), 1239-1249.
- Meskó, B., Hetényi, G., & Gyórfy, Z. (2018). Will artificial intelligence solve the human resource crisis in healthcare?. *BMC health services research*, 18, 1-4.
- Kvedar, J., Coye, M. J., & Everett, W. (2014). Connected health: a review of technologies and strategies to improve patient care with telemedicine and telehealth. *Health affairs*, 33(2), 194-199.
- Salathe, M., Bengtsson, L., Bodnar, T. J., Brewer, D. D., Brownstein, J. S., Buckee, C., ... & Vespignani, A. (2012). Digital epidemiology. *United States Government Accountability Office*. (2021). Technology Assessment: AI and the Future of Work. <https://www.gao.gov/products/gao-21-7sp>
- McKinsey & Company. (2020). Transforming healthcare with AI: The impact on the workforce and organizations. Retrieved from <https://www.mckinsey.com/industries/healthcare/our-insights/transforming-healthcare-with-ai>
- Mohammad Amini, M., Jesus, M., Fanaei Sheikholeslami, D., Alves, P., Hassanzadeh Benam, A., & Hariri, F. (2023). Artificial Intelligence Ethics and Challenges in Healthcare Applications: A Comprehensive Review in the Context of the European GDPR Mandate. *Machine Learning and Knowledge Extraction*, 5(3), 1023-1035.
- Rigby, M. J. (2019). Ethical dimensions of using artificial intelligence in healthcare. *AMA Journal of Ethics*, 21(2), 121-124.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2021, Haziran 28). Sağlıkta yapay zeka üzerine ilk global raporunu yayımladı ve tasarımı ve kullanımı için altı rehber ilke sıraladı. WHO. <https://www.who.int/news/item/28-06-2021-who-issues-first-global-report-on-ai-in-health-and-six-guiding-principles-for-its-design-and-use>
- Coursera Staff. (2024, March 19). AI in healthcare: Applications, benefits, and examples. Coursera. <https://www.coursera.org/articles/ai-in-health-care>
- Philips. (2022, November 24). 10 real-world examples of AI in healthcare. <https://www.philips.com/a-w/about/news/archive/features/2022/20221124-10-real-world-examples-of-ai-in-healthcare.html>
- Stoumpos, A. I., Kitsios, F., & Talias, M. A. (2023). Digital transformation in healthcare: technology acceptance and its applications. *International journal of environmental research and public health*, 20(4), 3407.
- Secinaro, S., Calandra, D., Secinaro, A., Muthurangu, V., & Bianco, P. (2021). The role of artificial intelligence in healthcare: a structured literature review. *BMC medical informatics and decision making*, 21, 1-23.
- Miah, S., & Omar, M. I. (2021). Artificial intelligence in healthcare: Past, present and future. *British Medical Bulletin*, 139(1), 4-13.
- Alowais, S. A., Alghamdi, S. S., Alsuhebany, N., Alqahtani, T., Alshaya, A. I., Almohareb, S. N., ... & Albekairy, A. M. (2023). Revolutionizing healthcare: the role of artificial intelligence in clinical practice. *BMC medical education*, 23(1), 689.
- AKALIN, B., & Veranyurt, Ü. (2021). Sağlık hizmetleri ve yönetimde yapay zekâ. *Acta Infologica*, 5(1), 231-240.
- Hulsen, T. (2023). Explainable Artificial Intelligence (XAI): Concept and challenges in healthcare. *AI*, 4(3), 652-666.
- Yılmaz, Y., Yılmaz, D. U., Yıldırım, D., Korhan, E. A., & Kaya, D. Ö. (2021). Yapay zeka ve sağlıkta yapay zekanın kullanımına yönelik sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin görüşleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 12(3), 297-308.

Mehmet Akif İnan ile **Necip Fazıl Dostluğu** Üzerine

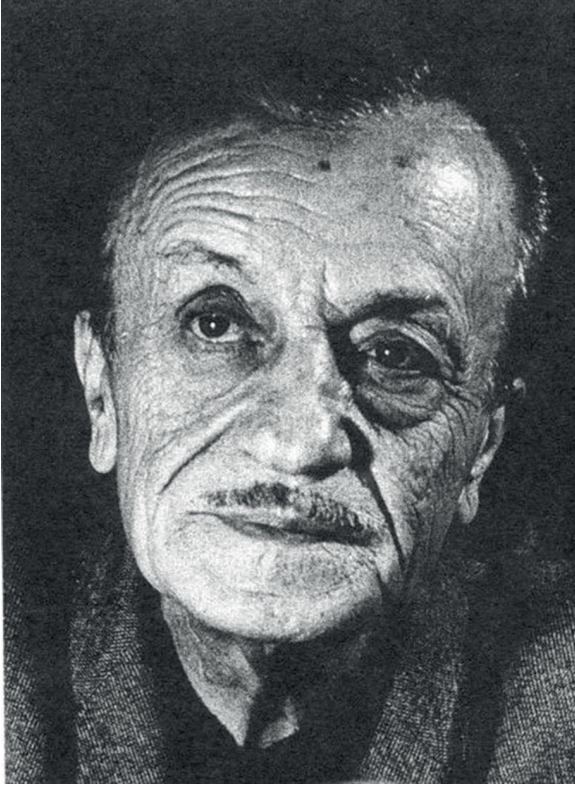
Hıdır YILDIRIM
Mehmet Akif İnan Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

”

Mehmet Akif İnan ve onun gibi 1940'lı yıllarda doğanlar, 1960'lı yılların başlarından itibaren Üstad Necip Fazıl'la tanışmışlar, ilk gençlik yıllarında Büyük Doğu dergisi üzerinden gerçekleşen etkilenme bilahare birebir ilişki şeklinde devam etmiş, hemen hepsi Büyük Doğu'yu ve Üstad Necip Fazıl'ı bir okul olarak kabul etmişlerdir.

”

“Akif Urfalı değil, Urfa Akiflidir!”
Necip Fazıl Kısakürek

Giriş

Üstad Necip Fazıl, *Büyük Doğu* dergisinin yayın hayatına başlayışı (1943) milat olarak kabul edilirse, kırk yıl boyunca Türk düşünce hayatında tesir oluşturmuş, aksiyonerliğiyle Tanzimat’tan itibaren örselenen İslamî düşüncenin cemiyet hayatında çeşitli şekillerde kendisini göstermesine vesile olmuş, onun düşünce ve aksiyonu izleğinde yetişen nesiller düşünce dünyasında izler bırakmış, siyasi alanda varlık göstermiş ve onun *Büyük Doğu*’da dile getirdiği, kavgasını verdiği pek çok konuyu çözüme kavuşturmuşlardır. Mehmet Akif İnan, bu hususa, 1978 yılında *Büyük Doğu*’da yayımladığı bir yazısında şöyle işaret eder: “Bugün görünürlerde kim varsa; eli kalem tutan, dili lâf edebilen kimler varsa aramızda eğer bunların eylemlerinde bir seviye görülüyorsa, mutlaka *Büyük Doğu* ocağından yetişmeleridir. Her kim dâvaya hizmet zannıyla boşuna

1 Alaeddin Özdenören, *Şiirin Geçitleri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 13

kürek sallıyorsa, onlar da *Büyük Doğu*’dan hisse ve nasip almamış olanlardır.”²

Mehmet Akif İnan ve onun gibi 1940’lı yıllarda doğanlar, 1960’lı yılların başlarından itibaren Üstad Necip Fazıl’la tanışmışlar, ilk gençlik yıllarında *Büyük Doğu* dergisi üzerinden gerçekleşen etkilenme bilahare birebir ilişki şeklinde devam etmiş, hemen hepsi *Büyük Doğu*’yu ve Üstad Necip Fazıl’ı bir okul olarak kabul etmişlerdir. Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*’nda “Yeni İslamcı Akım” başlığı altında değerlendirdiği Mehmet Akif İnan ve arkadaşlarının Üstad Necip Fazıl’la olan ilişkilerini “Yeni İslamcılık’ın temsilcilerine bir öncü ve üstat aranıyorsa, bu şüphesiz ki Necip Fazıl Kısakürek’tir. Kademe kademe önce Sezai Karakoç, sonra da Cahit Zarifoğlu, Erdem Bayazıt, Nuri Pakdil, Rasim Özdenören yıllar yılı Kısakürek’in telkinleri, etkisi ve havası içine yetişmişlerdir... Necip Fazıl’ın ... *Büyük Doğu* dergisinde belki kırk yıl sürdürdüğü toplum, sanat, edebiyat görüşleri de, bu yeni akımı besleyen başlıca kaynaklardır.”³ şeklinde değerlendirir.

Üstad Necip Fazıl’ın kendi üzerlerindeki tesirlerine ilişkin Nuri Pakdil: “Üstad Necip Fazıl’ın kitaplarının ve *Büyük Doğu* dergisinin ideolojik bağlamda ufkumun açılmasına ve yazarlık oluşumuma büyük etkisi olmuştur. (...) Tarih bilinci içinde düşünmeye onunla ulaştık. Getirdiği eleştirel ölçülerle yabancılaşmaya yığıtçe karşı koymuş, uygarlığımızı savunmuştur.”⁴ derken, Cahit Zarifoğlu, “Tek başına bir okuldu Necip Fazıl. Beş on kişiyi değil, nesilleri okutmuştu. İki-üç nesil sürdü onun öğretmenliği. Bugünkü anlamda İslâmî duyarlılığın temelini, tohumunu o attı. Kuruyan çeşmeler onunla yeniden gür sularını akıtmaya başladı.”⁵ der. Erdem Bayazıt, “Fikriyatımızın oluşmasında hiç şüphesiz en büyük pay Necip Fazıl’ındır”⁶ der. Rasim Özdenören

2 Mehmet Akif İnan, “Selamlama” *Büyük Doğu*, 16. Devre, 34. Yıl, 15 Mayıs 1978, sayı: 2, s.3.

3 Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Yayınları, İstanbul 1991, C. IV., s. 599-600.

4 Nuri Pakdil, *Tüm Karanlığa Yigit Direniş Konuşmalar 2*, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara 2016, s. 103.

5 Cahit Zarifoğlu, *Zengin Hayaller Peşinde*, Beyan Yayınları, 21. Baskı, İstanbul 2017, s. 40.

6 Erdem Bayazıt, *Erdem Bayazıt’la Sana Bana Vatanıma Dair Konuşmalar*, Hazırlayan Hüseyin Yorulmaz, Ketebe Yayınları: İstanbul 2018, s. 59.

Oturan Nuri Pakdil; arkada soldan sağa: Alaeddin Özdenören, Erdem Bayazıt, Akif İnan ve Rasim Özdenören

ise, “Yeni rejimle birlikte, dinin hayattan çekilmeye başladığı sırada Necip Fazıl ortaya çıktı. Bu, cesur da bir çıkıştı. Yalnız bir birey olarak, sürekli İslâm fikrini terennüm etmiştir. O; dinin hayattan çekilmesi nedeniyle milletin yaşadığı sıkıntılar için sürekli kefarete ödemiş bir isimdir. Bu çerçevede, biz millet olarak ona borçluyuz, o bizden alacaktır.”⁷ der. Alaeddin Özdenören ise Necip Fazıl’ın kendisinin ve kendi neslinin üzerindeki tesirini, “O dini, ferdi hayat hamlesinin ve başlangıçtaki saf kalbin bir ifadesi olarak gördü ve bunu şiirleştirdi. Böylece mevcut düzeni yıkmakta kendine düşen yenilikçi rolü oynadı. Olaylarla, kavgalar ve savaş çağrısıyla, yabancı fikirlerle dolu olan sert ve kesif yıllar içinde yerli ses ve yerli güzelliği dile getirdi. Ve onun açmış olduğu yoldan yürüyen, onu geliştiren gür-

büzleştiren ve o kaynaktan Anadolu içlerine yayılan şiir ırmakları doğdu.”⁸ şeklinde açıklar. Özdenören, “Üstat Necip Fazıl Kısakürek, bir yeniliktir. İlk kez onunladır ki İslâm düşüncesi yüksek bir plana çıkıyor, entelektüel bir seviye kazanıyor. Ve büyük bir gençlik kitlesi doğuruyor ardından, sükün eden bir gençlik kitlesi.”⁹ der.

Mehmet Akif İnan ise Üstad Necip Fazıl’ı çok net ifadelerle betimler, adeta “Anamı sorarsan büyük doğudur” mısrasını açılar: “Şimdi, hepimiz aslında onun çocuklarıyız. Yeri belli bir idrak noktasına gelmiş olan her aydın ondan, tabiri caizse, süt emmiştir. Bir şey daha söyleyeyim: Üstad Necip Fazıl’ı okuyarak, tanıyarak sürüklenmiştir aydınımız. Ancak bir de şu var, ondan hiçbir şey okumamış olsa günümüzün Müslüman aydını, yazarı, düşünürü, siyasetçisi, ben yine diyorum ki o bile Üstad Necip Fazıl’ın çocuğudur. Bu nasıl oluyor? Bu şöyle oluyor, Üstad’ın geliştirmiş olduğu iklimde, ortamda

7 <https://zeytinburnu.istanbul/haberler/ustadturkiyenin-kurucuruhu-temel-diregidir/>

Rasim Özdenören bir söyleşisinde ilk gençlik çağlarında Büyük Doğu’nun beslenme kaynakları arasında yer almadığını ifade eder: “Bizim beslenme kaynaklarımızın arkasında şahsen en azından kendim için ifade edebilirim, Büyük Doğu yoktur. Biz Büyük Doğu’yu sonradan tanıdık. Sonradan benimsedik, halbuki Akif, yetiştiği dönemden itibaren Büyük Doğu’dan süt emmiştir.” Bkz: Rasim Özdenören, Portre Söyleşileri, İz Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 191.

8 Alaeddin Özdenören, Unutulmuşluklar, İz Yayıncılık: İstanbul 1999, s. 167.

9 Akif İnan ile Sohbet, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara: 2020, C. 2, s. 694.

soluyarak yetişmiştir en azından.”¹⁰ “*Büyük Doğu* şüphesiz bir okul oldu. Okul oluşu şuradan bellidir ki bugün herkesin bildiği yazarlar sanatçılar grubu nasibini *Büyük Doğu*’dan aldılar sütü ordan içtiler ama bu şüphesiz Avrupalı manada ekol niteliğinde değildir. Türkiye’de çağdaş anlamda modem bir fikir manzumesi oluşturmak ve bunu İslam estetiği ile güçlendirerek oluşturmak hareketi Üstad’la başladı ve onun izinde birçok arkadaş vardır. Bu yanı ile nev-i şahsına münhasır bir okul demek zannediyorum münasip düşebilir.”¹¹

Maraşlı Gençlerin Üstad Necip Fazıl’ı Tanıma ve Tanışması

Maraş’ta bugün var olan edebiyat damarının yol açıcıların en başında gelen Erdem Bayazıt’ın amcasının oğlu Mehmet Bayazıt’tır. 1931 yılında Maraş’ta doğan Mehmet Bayazıt’ın ortaokul arkadaşlarından birisi Sezai Karakoç’tur. Sezai Karakoç’la beraberlikleri ortaokul ve lise yıllarından sonra Ankara Siyasal Bilgilerde (Mülkiye) de devam eder. Mehmet Bayazıt, babasının isteği üzerine birinci yılın sonunda Siyasal Bilgileri bırakıp Hukuk Fakültesine kaydını yaptırır. Okulları ayrılmıştır ama dostlukları bir ömür sürecektir. Hukuk Fakültesi yıllarında *Büyük Doğu* ve Necip Fazıl Kısakürek’le tanışır. Bu tanışıklık ona yepyeni bir dünya sunar. Necip Fazıl’ın tüm konferanslarını takip etmeye ve fikrini yaymaya çalışır. Maraş Lisesinde öğrenci olan teyzesinin oğlu Nuri Pakdil’le ve amcasının oğlu Erdem Bayazıt’a *Büyük Doğu*’yu, Necip Fazıl Kısakürek’i, Sezai Karakoç’u o anlatır.¹²

Nuri Pakdil, “*Büyük Doğu*’yu okumaya başladığımda orta birdeydim. Teyzemin, o yıl lise sona gitmekte olan oğlu vermişti okumam için”¹³ diyerek Mehmet Bayazıt’ın Üstad Necip Fazıl’la ve *Büyük Doğu* ile tanışmasına vesile olduğunu ifade eder. Pakdil,

orta üçüncü sınıfta iken Maraş Lisesi Konferans Salonunda bir konuşma yapan Necip Fazıl’ın konuşmasını dinleme fırsatı bulamaz. Pakdil, “Unutulmaz anılarımdan bir tanesi de, Maraş’ın kurtuluş bayramında Maraş’a gelmiş olan rahmetli Üstad Necip Fazıl’ın bizim lisenin konferans salonunda bir konuşma yapması ve ‘Kaldırımlar’ şiirini okuması sırasında benim ortaokul üçüncü sınıfta olmam nedeni ile salona alınmayışımıdır”¹⁴ der. Nuri Pakdil’in Üstad Necip Fazıl’la tanışması 1955 yılında Maraş Lisesinden mezuniyetinin ardından başladığı İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesindeki yükseköğrenimi sırasında gerçekleşir. Pakdil, “İstanbul’da otururken Üstad’ı Erenköy’deki evinde sık sık ziyarete giderdik. Sonra çok sıkı bir Necip Fazıl okuyucusu ve muhibbi olduk. Üstad’ın vefatına kadar, Üstad’la bağlantımız hep sürmüştür. Maraş’a gelişlerinin birinde Üstad’ı bizim evde misafir etmek onurunu yaşamışımıdır. Üstad’ın bütün kitaplarını okuduğum için övünç duyuyorum.”¹⁵ der.

Mehmet Akif İnan, Erdem Bayazıt, Cahit Zarifoğlu, Rasim ve Alaeddin Özdenören ile Maraş’ta edebiyat heveslisi gençler grubunu oluşturan diğer gençler, 1950’li yıllarda Üstad Necip Fazıl’dan haberdar olduktan sonra *Büyük Doğu*’yu takip etmeye Necip Fazıl’ın düşünce dünyasını tanımaya başlarlar. Erdem Bayazıt, Necip Fazıl ve *Büyük Doğu*’yu tanıyışını, “Üstad Necip Fazıl’ın *Büyük Doğu*’sunu bilincinde olmasam da henüz ilkokul yıllarında tanıdım. Amcamın oğlu Mehmet Bayazıt okurdu. (...) Mehmet ağabey için, Maraş’a gelen üç beş *Büyük Doğu*’dan birini tükenmeden satın almak maksadıyla sabahın

10 Mehmet Akif İnan, Necip Fazıl Günümüz Şiirinin Temel Koyucusu, Eğitim-Bir-Sen Yayınları: Ankara 2019, s. 161.

11 Gurbet Edebiyat Dergisi, Sayı: 1, Temmuz 1983.

12 Serdar Yakar, Yedi Güzel Adam ve Gençlikte Yaşanmışlıklar, Oniki Şubat Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş 2023, Kahramanmaraş, 2023, s. 166.

13 Nuri Pakdil, Tüm Karanlığa Yiğit Direniş Konuşmalar 2, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara 2016, s. 103.

14 Nuri Pakdil, Su Gibi Akan Gençlik Yılları (İçinde), T.C. Gençlik Ve Spor Bakanlığı Yayınları, Ankara 2016, s. 29

15 Nuri Pakdil, Su Gibi Akan Gençlik Yılları (İçinde), T.C. Gençlik Ve Spor Bakanlığı Yayınları, Ankara 2016, s. 33

köründe posta arabasını beklediğimizi hatırlıyorum amcamın diğer oğlu Muhittin'le. *Büyük Doğu*'yu kapıp eve dönerken yolda resimlerine bakardık. Üstad ilginç kapak resimleri koyardı. (...) *Büyük Doğu* milletimizi öz benliğine dönmeye çağırıyordu, bize kimliğimizi ve kişiliğimizi hatırlatıyordu. Mensubu bulunduğumuz medeniyetin değerlerini savunuyordu.”¹⁶ cümleleriyle ifade eder. Rasim Özdenören ve Alaeddin Özdenören, Üstad Necip Fazıl'la anne tarafından akrabadırlar. Özdenörenlerin annesi Ayşe Nezahat Hanım, Maraş'ın Kısakürek ailesine mensuptur. Rasim Özdenören bu akrabalığı, 10-12 yaşlarında bir aile sohbeti sırasında tesadüfen öğrenir. Üstad Necip Fazıl'la bu akrabalığa istinaden bir tanışma olmamıştır. Necip Fazıl'la tanıştıktan sonra 1962 veya 1963 yılında, onun soy kütüğüne olan merakı dolayısıyla konu gündeme gelmiş ve soy kütüğünü inceleyen Necip Fazıl tarafından da akrabalık teyit edilmiştir.¹⁷ Rasim Özdenören, liseye başladığı 1955-56 eğitim-öğretim yılında ders kitaplarından Üstad Necip Fazıl'ın çıkarılmış olmasına karşın kendisinin geçmiş ortaokul ve lise kitaplarından Üstad Necip Fazıl'ın hayatını ve kimi şiirlerini okuduğunu, Necip Fazıl'ı tanımasının 1952-55 yılları arasına dayandığını ifade etmektedir.¹⁸

Mehmet Akif İnan, Erdem Bayazıt, Cahit Zarifoğlu, Rasim ve Alaeddin Özdenören'in Üstad Necip Fazıl'la vicahi tanışmaları ise, Nuri Pakdil ve Sezai Karakoç üzerinden gerçekleşir. Nuri Pakdil'in bu isimler üzerinde yönlendirici bir etkisi vardır. İstanbul'da bulunmalarına rağmen Karakoç'la tanışmamış olmalarını anlayamamaktadır ve onlara o sıralar askerlik yaptığı Bitlis'ten yazdığı mektuplarda sürekli 'gidip Karakoç'la tanışın', demektedir. Rasim Özdenören, Alaeddin Özdenören ve Cahit Zarifoğlu, Karakoç'la tanışmaya böyle bir mektup sonrası gider. 1958 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde yükseköğrenime başlayan Rasim Özdenören, 3,5-4 yıllık bir zaman dilimi içerisinde Sezai Karakoç'la ve Necip Fazıl'la tanışmamış

olmasını çekingenliğine bağlamaktadır. Özdenören, “Necip Fazıl, o tarihte İstanbul'da yaşıyor olmasına rağmen İstanbul'un bir yakasında o, bir yakasında biz yaşamamıza rağmen çekingenliğimiz nedeniyle onunla da tanışmak aklıma gelmiyor.”¹⁹ demektedir. 1962 yılının Mart ayında, o sırada askerde olan Nuri Pakdil'in ısrarıyla ve selamını iletmek üzere önce Sezai Karakoç'la tanışılır²⁰, hemen ardından da Sezai Karakoç'un teklifi ve tavassutuyla Necip Fazıl'la tanışılır.

Rasim Özdenören, lise yıllarında büyük bir heyecanla şiirlerini okudukları Üstad Necip Fazıl ile Sezai Karakoç sayesinde tanıştığını söyler. Bu tanışma Necip Fazıl'ın 1,5 yıllık cezaevi sürecinin ardından, 18 Aralık 1961 tarihinde tahliye edilmesini takip eden zaman diliminde, 1962 yılı içerisinde gerçekleşmiştir. Özdenören Necip Fazıl'la tanışmalarına ilişkin bir söyleşisinde, “1962 yılının Mart ayı, bugünden dönüp baktığımda gerçekten o gün çok

19 Rasim Özdenören, Portre Söyleşileri, İz Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 40.

20 Rasim Özdenören çeşitli söyleşilerinde Sezai Karakoç'la, Mart 1962'de, o sırada Bitlis'te askerde olan Nuri Pakdil'in gönderdiği mektuplardaki ısrarı üzerine, çalışmakta olduğu Karaköy Vergi Dairesine giderek tanıştıklarını, hemen ardından da onun teklifiyle Üstad Necip Fazıl'la tanıştıklarını ifade etmektedir. Nuri Pakdil, Rasim Özdenören'e yazdığı 8.4.1962 tarihli mektupta, askerlik görevi için Bitlis'e geleli bir hafta olduğunu söylemektedir. Bu ifadeden askerlik görevine 1962 yılının Nisan ayının başında başladığı anlaşılmaktadır. Mektupta Sezai Karakoç'la tanışmalarına ilişkin bir ifade yoktur. Ancak, İstanbul'a yazarak Üstad Necip Fazıl'ın yazılarını istediğini ifade etmektedir. Ki bu husus, Rasim ve Alaeddin Özdenören'in Sezai Karakoç'la tanışmaları sırasında konuşulmuştur. Rasim ve Alaeddin Özdenören'in Sezai Karakoç ve Necip Fazıl'la Nisan 1962 veya daha sonraki bir zamanda tanışmış olabilecekleri anlaşılmaktadır. (Bkz. Nuri Pakdil, Mektuplar I, Edebiyat Dergisi Yayınları, Ankara 2014, s. 97; Rasim Özdenören, Portre Söyleşileri, İz Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 98.)

16 Erdem Bayazıt, Kelimenin Dirilişi, İz Yayıncılık: İstanbul 2021, s. 216.

17 Rasim Özdenören, Portre Söyleşileri, İz Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 33.

18 Rasim Özdenören, Portre Söyleşileri, İz Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 36.

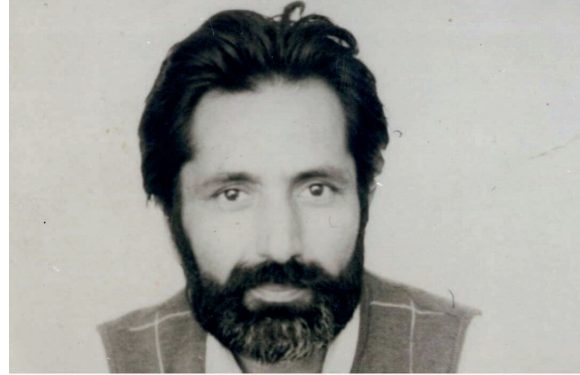
farkında değildim, bugün daha çok farkına ve bilincine varıyorum ki önemli biz tarih. Şu yönüyle önemli: Sezai Bey, Karaköse'de askerliğini yaptıktan sonra terhis olmuş. Askerden geleli birkaç ay olmuş. Henüz sivil hayata alışır bir pozisyonda. Ama aynı günlerde, Sezai Bey'in askerden terhisine yakın bir dönemde, Necip Fazıl 27 Mayıs Darbesi ikliminde içeriye alınıyor, hapse giriyor. Herhangi bir sebebi yok aslında. Tutuklu olarak, iki yıla yakın bir süre hapisanede gün dolduruyor, Gene 1961 yılının sonlarında hemen hemen Sezai Bey'in askerliği bitirmesine yakın bir zamanlarda da tahliye ediliyor. (...) Sezai Bey'e gittiğimizde Nuri Pakdil'in selamını ilettiğimizi, kendisini bu amaçla ziyaret ettiğimizi söylemişik az önce. Sezai Bey, o ziyarette, bu tanışma esnasında bize Necip Fazıl ile tanışıp tanışmadığımızı sordu. Biz tabii tanımıyoruz dedik. Necip Fazıl, Kızıltoprak'ta oturuyordu. Bizi oraya götürdü. (...) Eve gittik, orada Necip Fazıl ile tanıştık. Benim için beklenmedik, çok ilginç bir tanışmaydı bu. (...) Alaeddin, ben ve Sezai Bey üçümüz beraber gittik.”²¹ der. Buluşmada, Rasim Özdenören ve Alaeddin Özdenören'in anne tarafından Necip Fazıl'la akrabalıkları sohbet konusu edilir. Daha sonra da bu ziyaretler sık aralarla tekrarlanır.

Alaeddin Özdenören ise Necip Fazıl'la tanışma hikâyesini şöyle anlatır: “Nuri Pakdil, Bitlis'te askerde iken bize mektup gönderiyor ve İstanbul'a gittiğimizde Sezai Karakoç'u bulmamızı istiyordu. Biz de Cahit'le İstanbul'da ilk iş olarak Sezai Karakoç'un yanına gittik. Sezai abi de bizi bir gün Necip Fazıl Kısakürek ile tanıştıracığını söyledi. Cahit gelmedi.

21 Rasim Özdenören, Portre Söyleşileri, İz Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 40.

Sezai Karakoç ve ben, Üstad'ın Kızıltoprak'taki evine gittik. Necip Fazıl da o günler cezaevinden yeni çıkmıştı. Karşımda üstadı görünce çok heyecanlanmışım.”²² der. O gün bir süre sohbet ettikten sonra Üstad Necip Fazıl'ın eline bir zarf sıkıştırdığını söyleyen Özdenören, sözlerine şöyle devam eder: “Zarfın içindeki yazıyı Cağaloğlu'na götürüp Son Posta Gazetesinin yazı işlerine teslim etmemi istedi. Ben de onlarla vedalaşıp dışarı çıktım, arkamdan Sezai Karakoç gelip, 'Alaeddin, vapurda yazıyı aç oku' dedi. Evden ayrılınca cebimdeki paranın karşıya geçmem için kâfi gelmediğini fark ettim. Geri dönüp onlardan para istemeye de utandım ve Kızıltoprak'tan yürüyerek Kadıköy'e geldim. Cebimdeki bütün para ile vapura bindim. Vapurda yazıyı açıp okudum ve hayretler içinde kaldım. Çünkü yazı, Anadolu'dan İstanbul'a okumak için yeni gelen ve üzerinde - aynen bende olduğu gibi- lacivert takım elbisesi bulunan bir gencin ruh halini tasvir ediyordu.”²³

Cahit Zarifoğlu da ifade edildiği üzere Necip Fazıl'la 1962 yılında İstanbul'da tanışır. Alaeddin Özdenören Cahit Zarifoğlu'nun Necip Fazıl'la tanışmasının hikâyesini ihtiva eden yukarıdaki anekdota şöyle devam eder: “Birkaç gün sonra tekrar Necip Fazıl'ın yanına gittiğimde bana Zarifoğlu'nu sordu, 'Sizin oradan tuhaf bir genç ziyaretime geldi, tanıyor musun?' dedi. Ben hemen Cahit olduğunu anlayıp, 'Evet, tanıyorum' dedim. Necip Fazıl, 'O genç gelip bana, siz Necip Fazıl Kısakürek misiniz?' dedi. Ben de, 'evet' dedim. 'Maraşlı'yım. Şairim' deyip kendini tanıttikten sonra, benimle ilgilenmeyip, kitaplarımla ilgilendi. Ne tuhaf biri' demişti. Bu tanışmadan

22 Yeni Şafak gazetesi, 25.05.2000.

23 Yeni Şafak gazetesi, 25.05.2000.

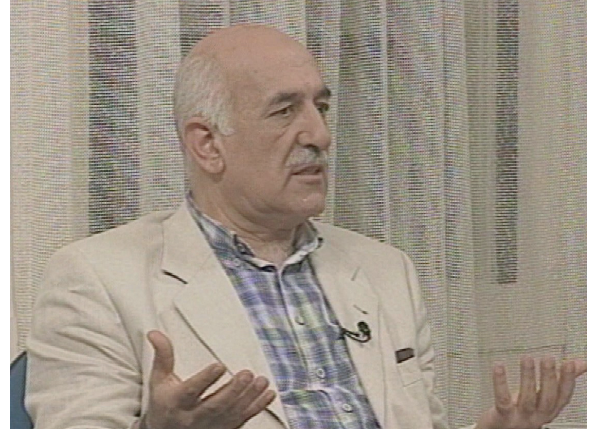
çok etkilenen Necip Fazıl Kısakürek daha sonra Cahit'le çok samimi oldu"²⁴. Üstad Necip Fazıl, "Ne tuhaf biri!" diyerek garipsediği Zarifoğlu'nu zamanla çok sever. Necip Fazıl, ona "artist" diye hitap eder. Rasim Özdenören ise Cahit Zarifoğlu'nun Üstad Necip Fazıl'la tanışmasına ilişkin bir söyleşisinde şu bilgileri verir: "Üstad'a ikinci veya üçüncü gidişimizde Cahit de bizimle geldi. O gidişimizde birkaç arkadaş daha vardı bizim yanımızda. Onlarla beraber ziyarete gittik. Üstad bizi salona kabul etti. Bizden önce başkaları da gelmiş, 20 civarında salon da ziyaretçisi vardı Üstad'ın. Cahit'i tanıttık, Üstad'a şiir de yazdığını söyledik. Dediğim gibi bu ziyaretler Üstad'ın tahliyesinden kısa bir süre sonra 1962 yılı Mart ayının ikinci yarısında oluyor. Salonun köşesinde kitaplar plaklar falan var, bunlar doğru dürüst düzenlenmemiş. Bir raf var, onda işte yirmi-otuz tane kitap ve bir o kadar plak vardı, Cahit onları görünce, 'Üstad kitaplarınıza bakabilir miyim?' dedi. 'Bak, hepsi orda ama kitaplarımız dağıldı, kayboldu' dedi. Cahit şimdi kitapları karıştırmaya başladı, daha çok da plaklarla ilgileniyor. (...) Soruları da bir türlü bitmiyor Cahit'in, bir şeyler sorup duruyor. Neticede Üstad patladı: 'Artist' diye hitap etti Cahit'e. 'Artist, burada bir virtüöz konser veriyor, sen orada notalarla meşgul oluyorsun. Gel burada sohbeti dinle.' dedi. Fakat Cahit aldırış etmedi."²⁵ Cahit Zarifoğlu ise, ilk görüşmede Necip Fazıl'ın kendilerinin Maraşlı olduğunu anladığını ifade eder, Zarifoğlu: "Necip Fazıl, bizi ilk kez gördüğünde, içimizden birkaç kişiyi işaret edip, 'Siz Maraşlısınız değil mi?' demişti. Tasdik ederek başımızı sallamıştık"²⁶ der.

Erdem Bayazıt da Necip Fazıl'la yüz yüze cezaevinden tahliye olduğu günlerde tanışır. 1959 yılında Maraş Lisesi'ni bitirerek İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesine kayıt yaptıran Erdem Bayazıt, Seyhan Yurdu'nda kalmaya başlar. Necip Fazıl Kısakürek, 1960 yılının ilk aylarında şairin bulunduğu Seyhan Yurdu'na öğrencilerle bayramlaşmak ve onları ziyaret etmek amacıyla gelir. Fakat bu karşılaşma, bir tanışma değildir. Erdem Bayazıt, Necip Fazıl'la

24 Yeni Şafak gazetesi, 25.05.2000.

25 Rasim Özdenören, Portre Söyleşileri, İz Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 45-46.

26 Cahit Zarifoğlu, Konuşmalar, Beyan Yayınları: İstanbul. 6. Baskı, s. 84.

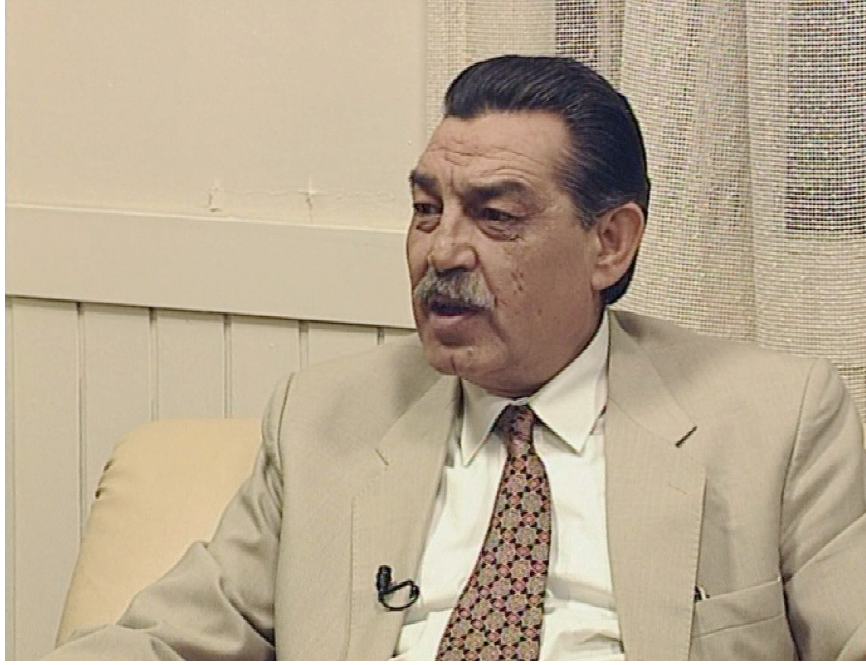
Nuri Pakdil aracılığıyla tanışır. Pakdil, Kısakürek'le samimi ilişki içerisindeydi. Yazdığı bir yazı sebebiyle 6 Haziran 1960 tarihinde tevkif edilen ve 4,5 ay Balmumcu Garnizonunda tutulan, ardından Toptaşı Hapishanesine nakledilen Necip Fazıl'ın tahliyesini bekleyen Pakdil, Bayazıt'ı tahliye günü için tasarladığı karşılama merasimine çağırır. Nuri Pakdil ve Erdem Bayazıt, önceden kararlaştırdıkları biçimde Meserret Oteli'nde, hapishane çıkışı 'Üstad'ı karşılamak üzere yer alırlar. Oraya gayet bitkin ve soluk bir yüzle gelen Necip Fazıl, Bayazıt'ı duygulandırır. Buruk bir tanışma ve dertli bir ilk sohbet gerçekleştirilir. Bayazıt o ilk karşılaşmaya ve takip eden günlerin atmosferine ilişkin, "Üstad'ı karşıdan gördüğümüzde hemen otelden çıkıp kendisini karşıladık. Üstad'ı hep giyimine özen göstermesi ile hatırlarım. Ama oradaki karşılaşmamızda bitkin bir hali vardı. Tabii o günleri hatırlıyorum, çocuklarının sütsüz kaldığı, evlerinin elektriklerinin kesildiği ve yardım etmek için arkadaşların kendi imkânları nispetinde faaliyet yaptıklarını hatırlıyorum. Tabii hapishaneden çıktığı ilk günlerde beraber yaşadığımız günleri hiç unutamıyorum. Zaman zaman Erenköy'deki evine gider, sohbetlerine katılırdık."²⁷ değerlendirmesinde bulunur.

Mehmet Akif İnan'ın Necip Fazıl'ı Tanıması ve Tanışması

Mehmet Akif İnan, kitaba, dergiye, gazeteye aşına bir aile ocağında dünyaya gelmiş ve Mehmet Akif, Necip Fazıl gibi isimlere çocukluk çağından itibaren aşına olma imkânını bulmuştur. Zaten ona Mehmet

27 Erdem Bayazıt, Erdem Bayazıt'la Sana Bana Vatanıma Dair Konuşmalar, Hazırlayan Hüseyin Yorulmaz, Ketebe Yayınları: İstanbul 2018, s. 58.

Akif adının verilmesi de bilinçli bir tercihtir. İnan, *Söyleşiler*'inde aile ocağının aynı zamanda nasıl bir kültür ocağı olduğunu şu cümlelerle ortaya koyar: "Evce okumayı severdik. Babam her çeşitten kitap okurdu. Doğu ve Batı klasiklerinin önemli eserlerini bitirmiş biriydi babam. Ayrıca çağdaş yazarları da tanırdu. Şeyh Sa'dî'den Shakespeare'e, Geotheden Hâmid'e, Âkif'e, Necip Fazıl'a, Nur risalelerine varıncaya değin geniş ve zengin bir okuma alanına sahipti babam. *Sebilür-reşşâd*'dan *Büyük Doğu*'ya, oradan magazin dergilerine kadar eve birçok dergi taşırdı. Evimize gazete gelmedik gün olmazdı."²⁸

Mehmet Akif İnan, Sivas'ta yayımlanan bir taşra edebiyat dergisi olan *Gurbet Edebiyat Dergisi*'nde Üstad Necip Fazıl'ın vefatının ardından 1983 yılında yaptığı bir söyleşide²⁹, Necip Fazıl'la tanışmasına ilişkin çok özel bilgiler verir. Üstad Necip Fazıl'ı tanımmasının çocukluk yıllarına dayandığını ifade eden İnan, "Diyebilirim ki okumayı yazmayı sökmeye başladığım yıllarda tanıdım. Şöyle ki babam rahmetli Büyük Doğu dergisinin okuyucusuydu. Dolayısıyla gerek dergi münasebetiyle olsun, gerek Üstad'ın öteki telif eserleri dolayısıyla olsun Üstad'ın ismi evimizde geçen bir isimdi. Bu sebeple Üstad'ın ismini duymam tâ çocukluk yıllanma dayanır ve eserlerine ilgimin başlaması bende..."³⁰ der.

Lise döneminde Üstad Necip Fazıl'la birkaç defa mektuplaştığını belirten Mehmet Akif İnan, bu mektuplaşmaları ve cezaevinde bulunan Üstad Necip Fazıl'a "Mehmet'ten Zindana" başlıklı bir şiir yazışını şu şekilde anlatır: "O dönemlerde Üstad,

gerek mektupla gerekse *Büyük Doğu*'nun 'Okuyucularla Başbaşa' sütununda benim mektuplarıma cevap vermişti. Şunu ekleyeyim Üstad 1960'ta malum olduğu üzere hapiste idi. Hapiste iken ben İstanbul'da idim. Ünlü 'Zindandan Mehmet'e Mektup' isimli şiirine rastladım. Bu şiiri o dönemlerde Üstad'ımızın çok yakın bir dostu olan genç arkadaşımız hapishaneden almış getirmişti. Ve ilk defa o, ikinci defa olarak ben okudum. Bilindiği gibi şiir olağanüstü bir güzellikteydi. Ve hemen oracıkta ezberime geçtim. Ben 'Mehmet'ten Zindana' isimli bir şiir yazdım. Bilahare Üstad hapisten çıktı o zaman *Son Posta* gazetesinde günlük yazılar yazıyordu. Yazılarının birinde dipnot olarak bana hitaben, 'Mehmet'ten Zindana'³¹ adlı şiiriniz elime geçti. Bana biçtiğiniz değerler eğer beni utandırmamış olsaydı, kendi sütunumda bu şiiri neşredecektim.' Böyle bir iltifat ifadesine rastladım. Bu da Üstad'la tanışmamamızdan fiilen görüşmemizden önceki bir hatıramdır."³²

28 Mehmet Akif İnan, *Söyleşiler*, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara: 2020, s. 146.

29 Söyleşiyi Ahmet Kaleli müstear ismiyle gerçekleştiren Prof. Dr. Turan Karataş'tır.

30 *Gurbet Edebiyat Dergisi*, Sayı: 1, Temmuz 1983

31 Mehmet Akif İnan, "Mehmet'ten Zindana" adlı şiirine ilişkin soruya, "O şiiri arasam belki evraklarım arasında bulurum. Fakat maalesef hatırlayamıyorum. Üstadın şiiri ile aynı vezin aynı kafiyede idi, bir bakıma bir nazire mahiyetinde bir şiir idi. Öyle sanat yanının güçlü olduğunu sanmıyorum. Misali yayınlanmadı, kitabımda da mevcut değildir. Ama bir gün tarihi yayını bakımından ola ki yayımlayayım." diye cevap verir. Ancak şiir hiçbir zaman yayımlanmamış, Mehmet Akif İnan'ın vefatının ardından da evraklarının arasından çıkmamıştır.

32 *Gurbet Edebiyat Dergisi*, Sayı: 1, Temmuz 1983

Mehmet Akif İnan'ın Üstad Necip Fazıl'la tanışma ve fiilen görüşmesine ilişkin ayrıntılı bilgi mevcut değildir. İnan, *Gurbet* dergisindeki söyleşide tanışma ve fiilen görüşme öncesine ilişkin bilgiler verdikten sonra tam sıra vicahi görüşme ve tanışmaya gelince araya -ortaya çıkan sıra dışı bilginin heyecanı-yla- 'Mehmet'ten Zindan'a başlıklı şiirle ilgili bir soru girmekte, bilahare de konu Necip Fazıl'ın sanatı, hayatı ve aksiyonuna ilişkin başka bir soruyla bağlam değiştirmektedir.

Mehmet Akif İnan'ın Üstad Necip Fazıl'a ilişkin, yazı, söyleşi ve konuşmalarının bir araya getirildiği "*Türk Şiirinin Temel Koyucusu Necip Fazıl*" kitabında da Mehmet Akif İnan'ın Üstad Necip Fazıl'la vicahi tanışmasının ne zaman ve ne şekilde gerçekleştiğine ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Mehmet Akif İnan'ın "1960'ta konferans için Maraş'a gelen Necip Fazıl'la ilk defa karşılaş"³³tiğine ilişkin birbirinden kopyalanan çeşitli biyografik yazılarda kaynağı belirsiz bir bilgi bulunuyorsa da bu bilgiyi ilk elden tevsik edecek bir kaynak bulunmamaktadır. Mehmet Akif İnan, *Gurbet* dergisindeki söyleşisinde, "Üstad Necip Fazıl ile tanışmamız 1961 yılına rastlar. (...) 1961 sonrası fiili tanışmaya döndü." demektedir, 1960 yılında Maraş'ta tanıştığına ilişkin herhangi bir şey söylememektedir.

Üstad Necip Fazıl, 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin ardından, 6.6.1960 - 15.10.1960 tarihleri arasında 4 ay, 4 gün bir müddet Davutpaşa Kışlasının koşullarında ve ardından Balmumcu'da gerekçesiz olarak tutulmuş; 15.10.1960 tarihinde Basın Affı ile salıverilmiş olmasına karşın serbest bırakılmamış; 5816 sayılı kanun maddesi sadece onun aleyhine Af Kanunu'nun kapsamı dışında tutularak, Toptaşı Cezaevi'ne konulmuş ve 15.10.1960 - 18.12.1961 tarihleri arasında da 1 sene, 65 gün Toptaşı Cezaevinde kalmıştır.³⁴

33 Duran Boz, Hece dergisi, Akif İnan Özel Sayısı, S. 277, s. 26.

34 Suat Ak, *Sistem Karşısında Gerçek Muhalefet*, Rasyo Yayınları, 2009, s.129-136; Hakkı Karatekeli, Necip Fazıl Kısakürek, s.104-107

Mehmet Akif İnan, 1958-59 eğitim-öğretim yılının ikinci döneminde³⁵ Urfa Lisesi'nden Maraş Lisesi'ne zorunlu bir geçiş yapmış ve 1961 yılında da Maraş Lisesi'nden mezun olmuştur.³⁶ İnan, 1961 yılının yaz aylarında da birkaç ay İstanbul'da kalır. Üniversite bakmak, yaşama şartlarını öğrenmek için bir zemin araştırması yapmak üzere geldiği İstanbul'da Rasim Özdenören'le bir araya gelir.³⁷ Birlikte dolaşır, şiirden, sanattan edebiyattan söz ederler. Bu süreçte Necip Fazıl cezaevindedir. İnan, 1961-1962 eğitim-öğretim yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne kaydolar. İnan'ın Necip Fazıl'la vicahi tanışması, diğer arkadaşlarının tanışması sıralarında olmuştur denilebilir. Bu da 1961 yılının sonları veya 1962 yılının başlarında olmalıdır.

Türk Ocağı'nda Necip Fazıl'lı Zamanlar

Mehmet Akif İnan, Ankara'da yükseköğrenime başladıktan sonra hemşehrîsî Salih Özcan'ın çıkarttığı *Hilal* dergisinde çalışmaya başlar. İlk sayısı Kasım 1958'de çıkan *Hilal* dergisindeki ilk yazısı Aralık 1961 tarihli 22. sayısındaki "Önder Akif" başlıklı yazıdır.³⁸ Derginin Ocak 1962 tarihli 23. sayısında "Halkın İradesi" başlıklı bir yazısı bulunan Mehmet Akif İnan, aynı sayıdan itibaren derginin künyesinde "Müesseses Müdürü" olarak gözükmektedir.³⁹ Mehmet Akif İnan'ın *Hilal*'de en son Ocak 1964 tarihli 44. sayıda "Müesseses Müdürü" olarak gözüktüğü, bu sayıda "Kıbrıs ve Ötesi" başlıklı bir yazısının bulunduğu görülmektedir.

Mehmet Akif İnan, Sezai Karakoç'la da *Hilal* dergisinde çalıştığı günlerde tanışır. İnan, Sezai Kara-

35 Duran Boz, Hece dergisi, Akif İnan Özel Sayısı, S. 277, s. 24. (... 19 Şubat 1959 tarih ve 2410 sayılı tasdikname ile Maraş Lisesine naklini aldırır) Rasim Özdenören ise, Yedi İklim dergisindeki "Akif İnan Üzerine Bir Oturum"da Akif İnan'ın 1957-58 eğitim-öğretim yılının ikinci döneminde Maraş Lisesi'nde tanıdığını söyler (Yedi İklim, Mart 2000, S. 120, s. 51.). Rasim Özdenören ile ilgili biyografik bilgilerde onun liseyi 1958 yılında bitirdiği belirtilmektedir. Duran Boz'un ifadesi vesikali olduğuna göre burada problem ortaya çıkmaktadır.

36 01.07.1961. Diploma No: 495. Duran Boz, Hece dergisi, Akif İnan Özel Sayısı, S. 277, s. 26.

37 Yedi İklim, Mehmet Akif İnan Özel Sayısı, Mart 2000, Sayı: 120, s: 55.

38 Hilal, Aralık 1961, S. 22, s. 12.

39 Hilal, Ocak 1962, S. 23.

koç'la tanışmasını şöyle anlatır: “1961’de üniversiteye başladım. Bu arada da Hilâl Yayınları’nı yönetiyordum. Günlerden bir gün Karakoç dergiye geldi. Tanıştık, konuştuk. Son yıllarda Karakoç’un bazı yazılarını da okumuştum. O yazılar beni hayrete düşürmüştü. Karşımda gayet seviyeli ve derinlikli bir fikir ve sanat adamı belirmişti. Düşünüyordum: Bu denli tutarlı bir adam nasıl olur da *Körfez*’deki o şiirleri yazmış bulunur. Bu düşüncelerimi Karakoç’a da anlattım. Bir de nasihat çektim kendisine: ‘Yazıların iyi. Yazmaya devam et. Dergimize de gönder. Ama şiirden vazgeç ya da otur vezinli, kafiyeli, dengeli, tutarlı şiirler yaz.’ dedim. Karakoç’sa sükûnetle tebessüm ederek dinlemişti beni. Hatta yer yer de bana hak vererek, ‘Benim vezinli şiirlerim de var.’ demişti. Bu karşılaşmamız Karakoç’u bana sevdirmişti. O sevgiyle yazdıklarını daha da önemseyerek okumaya başlamıştım. Okudukça ayıbım ve mahcupiyetim çoğaldı gözümde.”⁴⁰

Mehmet Akif İnan, 1964 yılından itibaren Türk Ocağı’nda çalışmaya başlamıştır (Sigorta girişi 30.11.1964). İnan’ın Türk Ocağı’nda çalışmasına Hasan Aksay vesile olmuştur.⁴¹ Türk Ocakları Genel Sekreterliği görevine getirilen Hasan Aksay, Anadolu ve Trakya’da 22 adet şube açarak Türk Ocaklarını İslami bir kisveye büründürmek ister. Hasan Aksay bir söyleşisinde, “Ben o zaman 22 tane şube kurdum. Bir Ankara, bir de İstanbul vardı. (...) Hepsini beş vakit namazlı arkadaşlar ile kurdum (...) Türk Ocaklarında bütün Müslümanların konferans vermelerine kapı açtık.”⁴² demektedir. Erdem Bayazıt ise o döneme ilişkin, “Akif İnan’ın Merkez Müdürlüğü döneminde, Türk Ocağı’nın faaliyetlerinde öteden beri sürüp gelen milliyetçi çizginin yanında İslamî ton da ağırlık kazanmaya başlamıştı. Gerek oraya uğrayanların İslami kimlikleri, gerek Necip Fazıl Kısakürek’in konferansları bazı mahfillerin dikkatini çekmiş olacak ki, ilk önce dernek yönetimini ele geçirme mücadelesi başlatıldı, arkasından

da o güne kadar Türk Ocakları Derneği’nin faaliyetlerine tahsis edilmiş bulunan tarihi bina, Süleyman Demirel’in Başbakanlığı sırasında tabiri caizse devletleştirildi.”⁴³ der.

Türk Ocağı’ndaki çalışma sürecinde Mehmet Akif İnan’ın Necip Fazıl’la olan tanışıklığının dostluğa evrildiği görülmektedir. Erdem Bayazıt, Mehmet Akif İnan’ın Türk Ocağı’ndaki misyonuna ilişkin, “Büyük Doğu düşüncesi ve hareketi etrafında buluşanlar Ankara’ya geldiklerinde ilk uğradıkları yer Türk Ocağı’nda bulunan Akif İnan’ın yanındır. Üstat Necip Fazıl’ın Ankara programları burada düzenlenir. Bunun öncüsü de Akif İnan’dır. Üstat genelde Akif İnan’ın evinde kalır her Ankara’ya gelişinde.”⁴⁴ demektedir.

Necip Fazıl, Mehmet Akif İnan’ın Türk Ocağı’nda çalıştığı yıllarda Ankara’ya gelişlerinde Türk Ocağı’nın üst katında misafirlerin dinlenmesi için oluşturulan üç dinlenme odasından birisinde dinlenir, oraya gelen sevenleriyle Mehmet Akif İnan’ın odasında sohbet eder ve konferanslarını Türk Ocağı salonunda verir.⁴⁵ Bu konferanslarda Mehmet Akif İnan’ın takdimcilik yaptığı da ifade edilmektedir.⁴⁶

Necip Fazıl’ın Mehmet Akif İnan’ın Şiirine İlişkin Değerlendirmeleri

1969 yılında, Nuri Pakdil’in öncülüğünde Mehmet Akif İnan, Erdem Bayazıt ve Rasim Özdenören’in de kurucuları arasında yer aldığı *Edebiyat* dergisi yayın hayatına başlar. Mehmet Akif İnan, bu dergide yayımladığı yazılar çerçevesinde edebi anlayışında bir yeniliğe gider. Bu anlayışa uygun olarak yazdığı şiirlerini de *Edebiyat*’ta yayımlamaya başlar. İnan, *Edebiyat*’ta yayımladığı şiirlerinin Necip Fazıl tarafından beğenildiğini söyler. İnan, “1969’dan sonraki şiirlerim Necip Fazıl tarafından da beğenildi. Bu

43 Erdem Bayazıt, Mehmet Akif İnan Kitabı, Türkiye Yazarlar Birliği Yayını, İstanbul 2000, s: 73.

44 Ali Haydar Haksal, Bir Medeniyet Şairi Mehmet Akif İnan, Eğitim-Bir-Sen Yayınları: Ankara 2020, s.

45 Erdem Bayazıt, Necip Fazıl’ın Türk Ocağı’na geldiği günlere ilişkin çok renkli anekdotlar anlatır. Bkz: Erdem Bayazıt, Mehmet Akif İnan Kitabı, Türkiye Yazarlar Birliği Yayını, İstanbul 2000, s: 70-74

46 Mehmet Fatih Uğurlu, Sendikacı Mehmet Fatih Uğurlu, Hıdır Yıldırım, Memur-Sen Yayınları, Ankara 2023, s. 71.

40 Mehmet Akif İnan, Söyleşiler, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara 2020, s. 157-158.

41 Abdurrahman Dilipak, “Yedi Güzel Adamdan Biri”, Medeniyetin Burçları, M. Akif İnan’ın Hatırasına, Memur-Sen Kayseri Şubesi Yayını, Kayseri 2004, s. 225.

42 Yeni Akit Gazetesi, 17.04.2017. Söyleşiyi yapan: Fatma Gülşen Koçak.

tarzı geliştirmem için bir hayli iltifatlarda bulundu bana. Yakın arkadaşlarımla bu konudaki uyarıları da etkili oldu.”⁴⁷ der. Necip Fazıl, Mehmet Akif İnan’ın özellikle *Kaside* başlıklı şiirini beğenir ve bu şiirinden bir beyti ezberler. Mehmet Akif İnan buna ilişkin bir söyleşisinde şunları söyler: “Nuri Pakdil Paris’te. Dergimiz *Edebiyat*’a ‘Kaside’ adlı şiirimi koyuyorum. Bu şiir benim sanattaki zıplayışımın ilk örneği. Pakdil’den hemen bir mektup geliyor. ‘O ne şiir öyle. Güzel, yer yer olağanüstü!’ diye yazıyor. Aynı şiiri evde teybe okumuştum. Açıp Üstad Necip Fazıl’la dinlettim bir gün. Üstad merak ve hayretle dinledi. Sonra şöyle konuştu: ‘Senin bazı şiirlerini görmüştüm, bu öyle değil. Müşahhasan kalkarak şiiri mücerrede çekiyor, kelimelere ustaca perendeler attırıyorsun. Buna devam etmeni istiyorum.’ Daha başka şeyler de söyledi ama izin verin, bende kalsın. O dinleyişte iki mısraımı ezberlemişti: ‘Bulutlara gömülü sedeften yüzün / Dünyanı kuşatmış destansı hüznü.’”⁴⁸

Üstad Necip Fazıl, Mehmet Akif İnan’ın *Mavera*⁴⁹’nın 3. sayısında 10 adet şiirini (Yokluk, Kül, Geçitresmi, Burç I, II, III, Akşamın Kılıçları, Şafak, Zaman, İzler) toplu halde yayımlamasını ise eleştirir. Bu şiirlerin kısa bir zaman diliminde yazıldığını düşünen Necip Fazıl, “Şiir bedel bir hâldir, böyle kolon kolon yazılmaz” der. Mehmet Akif İnan, bu hususu *Söyleşiler*’inde şöyle açıklar: “İlk yıllarda bazı şairlerden, ilk sayfalara onların şiirlerinden bir haylisini koyuyorduk. Mesela benim on kadar şiirim *Mavera*’nın bir sayısında bir arada çıktı. Okuyucuların âdeta bazı şairler hakkında daha derli toplu fikir sahibi olmalarına yol açsın diye böyle bir demet şiiri bir defada koyuyorduk. Bunu Üstad Necip Fazıl gördü. İfadesi şu oldu: ‘Nasil bu kadar şiiri bir adam yazabilir. Şiir bedel bir hâldir, böyle kolon kolon yazılmaz.’ Üstadın dediği doğrudu, ama şu var: Benim orada on kadar şiirim yayımlandığında ben birkaç yıl şiir yayınlamamıştım. Elimde birikmiş olan şiirleri bir kerede

47 Mehmet Akif İnan, *Söyleşiler*, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara 2020, s. 116.

48 Mehmet Akif İnan, *Söyleşiler*, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara 2020, s. 158-159.

49 *Mavera*, Yıl: 1, Sayı: 3, Şubat 1977.

böylece yayınladım. Yoksa ben o kadar şiiri ancak birkaç sene içinde yazabiliyorum.”⁵⁰

Bizimkiler; ah bizimkiler, vah bizimkiler!

Mehmet Akif İnan, 1969-1972 yılları arasında Türk Taşıt İşverenleri Sendikası’nda eğitim uzmanı olarak çalışır, aynı zamanda *Edebiyat* dergisinin yayınına sürdürür. Bu yıllarda Ankara’dadır. 1972-1975 yılları arasında ise Uşak’ta, Uşak İmam Hatip Lisesinde Edebiyat öğretmeni olarak görev yapar. İnan, Uşak’taki öğretmenliği sırasında öğrencilerini de Üstad Necip Fazıl’ın eserleriyle tanıştırır, onun eserlerini okumalarını salık verir.⁵¹

1961’de Necip Fazıl’la başlayan vicahi tanışıklıkla birlikte, Mehmet Akif İnan, zamanla Necip Fazıl’ın “‘Bizimkiler; ah bizimkiler, vah bizimkiler!..” başlığı altında sitayişle bahsettiği isimlerden birisi olur. Necip Fazıl, ilk baskısı 1975 yılında yapılan *Bâbüâli* adlı eserinde Mehmet Akif İnan ve arkadaşlarından şöyle söz eder: “Bizimkiler; ah bizimkiler, vah bizimkiler!.. Fikirde, sanatta, politikada ve aksiyonda onları kısa bir muayeneden geçirelim: Aralarında oluşlarını Büyük Doğu’ya bağlayabileceğimiz fikir ve sanatçılar, Sezai Karakoç, Mehmed Akif İnan, Erdem Beyazıt, Rasim Özdenören, Nuri Pakdil, Mustafa Yazgan, Mustafa Müftüoğlu... (...)” Necip Fazıl, bu minval üzere başka pek çok ismi daha zikrettikten sonra Mehmet Akif İnan’a özel bir paragraf açar: “İşte, Büyük Doğu teknesinin fikir ve sanatta en yetkin ve olgun hamur numunelerinden Mehmet Akif İnan, kendi öz nefis muhasebe ve murakabesini şu mısralarla vermek kudretini gösteriyor: ‘Anamı sorarsan Büyük Doğu’dur, / Batı ki sırtımda paslı bıçaktır.’”⁵²

1970’li yıllarda Üstad Necip Fazıl, Ankara ziyaretlerinde Mehmet Akif İnan’ın evinde misafir olur, sohbetler onun evinde gerçekleştirilir. Mehmet Akif İnan, bu döneme ilişkin şu ifadelerde bulunur: “Üstad, defalarca telefon etmiş ve aynen şunları söyle-

50 Mehmet Akif İnan, *Söyleşiler*, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara 2020, s. 81.

51 Arif Altunbaş, “Bir Medeniyet Savaşçısı Olarak Öğretmen Mehmet Akif İnan”, İçinde, İz Bırakan Öğretmen Mehmet Akif İnan, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara 2020, I. Cilt, s. 112

52 Necip Fazıl Kısakürek, *Bâbüâli*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 1975, s. 337-338.

miştir: ‘Yarın geliyorum. En yakınlarımızı topla. Has odamızın esrarını konuşacağız.’ Ben de Erdem Bayazıt, Rasim Özdenören, Rahmetli Cahit Zarifoğlu gibi arkadaşları toplamışım. En yakınlardan kastı buydu. Oturup gece yarısına, sabahlara kadar şiir konuşurduk, derin tasavvufi meseleler konuşurduk, edebiyat, fikir konuşurduk.”⁵³ Rasim Özdenören ise Üstad Necip Fazıl’la Mehmet Akif İnan arasındaki hususi yakınlığa ilişkin, “Ankara’ya geldiğinde bizi arıyor, Akif’i arıyor daha çok, Akif’te kaldığı için. Şeker hastalığı vardı, orada kendini daha rahat hissediyor. Otelde çoğu zaman kalmazdı, daha çok Akif’in evinde, ara sıra da bizim evde kalırdı. Çok sık olmamakla beraber, bir iki defa da bizim evde kalmıştı. Esas itibarıyla Akif’in evinde kalırdı.”⁵⁴ demektedir.

Mehmet Akif İnan, 1960 ve 70’li yıllarda Üstad Necip Fazıl’ın en yakınındaki isimlerden birisi olur. Adı adeta Üstad Necip Fazıl’la özdeşleşir. Onun Anadolu’daki pek çok konferansının organizasyonunu Mehmet Akif İnan gerçekleştirir. Rasim Özdenören, “Üstad’ın da o son onbeş yirmi senesinde konferanslarını hep Akif ayarlamıştı”⁵⁵ demektedir. Erdem Bayazıt da bu bilgiyi teyiden, “Üstad’ı illere konferanslara çağırırlardı, ille de Akif’ten isterlerdi; o, söylerdi ve onu koordine ederdi.”⁵⁶ demektedir.

Üstad Necip Fazıl, 1976 yılında Mehmet Akif İnan ve arkadaşları tarafından Ankara’da çıkarılmaya başlanan *Mavera* dergisini destekler. Üstad Necip Fazıl, bir gün Akabe’yi ziyaret eder, o gün kitabevinin vitrinini tamamıyla Üstad’ın kitaplarıyla donatılmıştır. Ziyarete Üstad, *Mavera*’dan söz açar, derginin sadeliğini, ciddiyetini över.⁵⁷ Ziyaretin ardından “Çerçeve” başlığıyla sürdürdüğü günlük köşe yazılarından birisinde Akabe ve *Mavera*’yı konu edinir. Üstad Necip Fazıl yazısında, “Siyaset, hattâ fikir ve sanat

bataklığında, ırmağa, nehre ve deryaya doğru kendine yol arayıcı birtakım su kıvrımlarının başında, bir kitapevi ile bir dergiyi görmekteyim: Ankara’da Akabe Kitapevi ve *Mavera* dergisi... Bu kitapevi, bir ticarethane değil, bir fikir mahfelidir: Dergi de, günün aşşğılık sanat hokkabazlıklarına elinin ayasıyla “dur!” diyen, mümkün olduğu kadar sade bir vitrin... Ve ikisini birden hâleleyen Büyük Doğu gökkuşağı... Bu gökkuşağı, birtakım suni renklerle dekorlaştırılmış ve lâfta bırakılmış bir muşamba perde karalaması değil, kelime etiketçiliğinden bile uzak, aziz dâvayı yaşama remzidir ve Büyük Doğu Gençliğinin artık kendi başına mahsul verme çağına erişmiş bulunmasından bir işarettir. Akabe ve *Mavera* atmosferinin yoğurucuları olarak Mehmet Akif İnan, Rasim Özdenören, Erdem Bayazıt ve Cahit Zarifoğlu’yu, daha birkaç yakınıyla beraber Büyük Doğu sulbünden gelme ilk üreticiler sıfatıyla takdim eder ve gönlümün ötelere olduğu bu son devremizde, dâvamızın şehriyini mahyalıştıracak yeni gençliği iş ve üretim başında görmek ve asıl bayramı bu suretle idrak etmek hasreti içinde yandığımı, hem de böyle bir günde ilân ederim.”⁵⁸ der.

1977 Milletvekili Genel Seçimleri öncesinde Üstad Necip Fazıl Kısakürek, “En canhıraş hasbik edasıyla size, içinde bulunmadığım öyle bir liste vereceğim ki, âzasının sayısı 10-15 kişilik bu listeyi en kuvvetli olduğunuz yerlerden ve en başta gösterip kadronuza alacak olursanız, ben, artık Milli Selamet’in kıvamını bulacağı kanaatiyle ve var kuvvetimle, Van’dan Edirne’ye kadar bizzat üstüne çıkılmadık taş bırakmayarak destekçiniz olacağım!”⁵⁹ diyerek Milli Selamet Partisine milletvekili adayı gösterilmesini istediği gençlerden oluşan bir liste verir. Bu listede Mehmet Akif İnan ve arkadaşları vardır. Ancak listedeki isimler aday gösterilmez. Bu süreçteki birtakım iletişimsizlikler Üstad Necip Fazıl’la Milli Selamet Partisinin arasının açılmasına neden olur. Necip Fazıl, 1977 Milletvekili Genel Seçimlerinde Milliyetçi Hareket Partisini destekler. 7 Mayıs 1977 tarihli *Hergün* gazetesinde bu desteğini ifade eden bir beyanname yayımlar. “Pılı-pırtı odala-

53 Mehmet Akif İnan, *Söyleşiler*, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara 2020, s. 190.

54 Rasim Özdenören, *Portre Söyleşileri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 71.

55 Yedi İklim, Mehmet Akif İnan Özel Sayısı, Mart 2000, Sayı: 120, s: 58.

56 Yedi İklim, Mehmet Akif İnan Özel Sayısı, Mart 2000, Sayı: 120, s: 58.

57 Rasim Özdenören, *Dergiciliğin Maverası*, İz Yayıncılık, İstanbul 2024, s. 234.

58 Necip Fazıl Kısakürek, *Çerçeve* 5, Büyük Doğu Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2016, s. 205.

59 Necip Fazıl Kısakürek, *Rapor* 3/4, Büyük Doğu Yayınları, 7. Basım, İstanbul 2015, s. 69

rının raflarında dizili, kapağı arkasına devrik ve içi boş hatta süprüntü dolu teneke konserve kutuları halindeki partiler arasında bugünden itibaren MHP, nazarımda bambaşka bir mânâ ve hüviyet sahibidir. Onu Müslümanlık ve Türklüğün gerçek hakkını vermeye namzet bir topluluk olarak anıyor ve canımın içinden selamlıyorum.” diyen Necip Fazıl, “İç i alev alev Müslüman, dış ı pırl pırl Türk ve iç i dışına hâkim, dış ı içine köle, yeni Türk neslinin maya çanağı olmak ehliyeti hangi topluluktaysa ben oradayım.”⁶⁰ diyerek desteğini ifade eder. MHP'nin Konya ve Kayseri gibi şehirlerde gerçekleştirdiği mitinglere katılan Necip Fazıl, bu mitinglerde konuşma yapar.⁶¹

Bu süreçte Mehmet Akif İnan ve arkadaşları 20 Mayıs 1978 tarihinde Üstad Necip Fazıl'a, zımnen aktif siyasi duruşuna yönelik memnuniyetsizliklerini içeren bir mektup gönderirler. “Muhterem Üstadımız” hitabıyla başlayan ve altında A. Erdem Beyazıt, Bahri Zengin, M. Akif İnan, Rasim Özdenören, Reşat Aksoy ile Cahit Zarifoğlu adları bulunan, ancak Cahit Zarifoğlu'nun imzası bulunmayan mektupta, “Malumunuz olan siyasi kanaatimizin değişmediğini ve değişmeyeceğini elbette takdir buyurursunuz. Bu bakımdan *Büyük Doğu*'nun ikinci sayısının size arz ettiğimiz ve muvafakatinizi lutfettiğiniz stratejiyi(e) muvafık düşmediğine ayrıca bu sayının en yakın çevremizi de çok derin bir üzüntüye sevk ettiğine şahit oluyoruz. Bundan böyle dergiden bizi affetmenizi, yazılarımızı yayınlamamanızı istirham ediyoruz. Bunları size karşı beyan bizim için çok güç olmuştur, üzgünüz. Kendimizi sonuna kadar B.D. davasının mensubu saymak, bundan böyle de boynumuzun borcudur. Bundan emin olmanızı dileriz. Saygı ve bağlılıklarımızla.”⁶² ifadeleriyle ve son derece saygılı bir üslupla tepkilerini dile getirirler.

Rasim Özdenören, *Büyük Doğu*'nun son çıkışından önce (XV. Dönem, 8 Mayıs 1978-5 Haziran 1978, Haftalık, 5 Sayı)⁶³, Üstad Necip Fazıl'a, “Üs-

60 Hergün gazetesi, 07.05.1977,

61 Hergün gazetesi, 23.05.1977

62 <https://www.nfk.com.tr/mektup-telgraf-not/mektup-5>.

Büyük Doğu'nun söz konusu dönemde yayımlanan 5 sayısından üçünde Mehmet Akif İnan'ın yazısı yer almaktadır. (Selam, 16. Cilt 2. Sayı; İpotek Altındaki Vatan, 16. Cilt 3. Sayı; Ortak Çıkarlar, 16. Cilt 4. Sayı)

63 *Büyük Doğu*'nun söz konusu dönemde yayımlanan 5 sayısından

tad, mümkünse aktüel siyasetle ilgili yazılar yazmayın” ricasında bulduklarını, ancak Üstad Necip Fazıl'ın “Bunca yıl susmuşuz bir yazı yazmışız çok mu?” diyerek Demirel ve Türkeş lehine Erbakan aleyhine yazılar yayınladığını bunun üzerine söz konusu mektubu yazdıklarını ifade etmektedir.⁶⁴ (Özdenören ayrıca, mektubun yazılmasından önce Üstad Necip Fazıl'la bu konularda üç telefon görüşmesi gerçekleştirdiklerini, Maveria dergisinin bürosundan yapılan telefon görüşmelerinde arkadaş grubu adına Üstad Necip Fazıl'la Mehmet Akif İnan'ın konuştuğunu dile getirmektedir.⁶⁵) Mektuptaki “*Büyük Doğu*'nun ikinci sayısının size arz ettiğimiz ve muvafakatinizi lutfettiğiniz stratejiyi(e) muvafık düşmediğine” ibaresi, önceden siyasi aktüel yazı yazılmaması ricasına işaret etmektedir.

Üstad Necip Fazıl, “Bunlar benim M.S.P. milletvekili namzetleri listesine alınmak üzere öne sürdüğüm ve âdi şahıs plânı üstünde fikir ve ideal temsilcileri olarak mutlaka kabullerini istediğim ve atlatıldıklarına şahit olduğum gençler.” diyerek başladığı cevabında üslubunu giderek sertleştirir ve “Onlar ki, kitaplarında annelerini ‘Büyük Doğu’ diye göstermişler ve bana “siz bize komünist partisine girin deseniz gireriz!” demişlerdi; nasıl oldu da asıllarını inkâr ettiler, annenin hakkını helâl etmeyeceğini düşünmediler”⁶⁶ der. Necip Fazıl bu ifadeleriyle bilhassa Mehmet Akif İnan'ı hedef almakta ve onun “Anamı sorarsan Büyük Doğu'dur, / Batı ki sırtımda paslı bıçaktır.” beytine gönderme yapmaktadır.

Necip Fazıl'ın “Süt emdiği anayı inkâr ve henüz mânada 1 yaşını doldurmamışken parmaklarından güğümlere süt akıttıkları iddiasındaki bu fikir ve kütüphane kaçaklarını, hemen hakka dönmedikleri takdirde evlatlıktan reddetme durumuna getirilmiş bulunuyorum.”⁶⁷ demiş olmasına karşın Mehmet

üçünde Mehmet Akif İnan'ın yazısı yer almaktadır. (Selam, 16. Cilt 2. Sayı; İpotek Altındaki Vatan, 16. Cilt 3. Sayı; Ortak Çıkarlar, 16. Cilt 4. Sayı)

64 Rasim Özdenören, Portre Söyleşileri, İz Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 63-65.

65 Rasim Özdenören, Portre Söyleşileri, İz Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 65-68.

66 Necip Fazıl Kısakürek, Rapor 3/4, *Büyük Doğu Yayınları*, 7. Basım, İstanbul 2015, s. 157.

67 Necip Fazıl Kısakürek, Rapor 7/8, *Büyük Doğu Yayınları*, 6. Basım, İstanbul 2015, s. 56-57

Akif İnan ve arkadaşları Necip Fazıl'a karşı saygılarını daima muhafaza etmiş ve bu hadise bir kokuşa, bir ayrılığa dönüşmemiştir. Mehmet Akif İnan, vefatının ardından *Gurbet* dergisine verdiği "Üstad Necip Fazıl Üzerine Bir Konuşma" başlıklı röportajda, "Üstad'la bağlantımız sonuna kadar devam etmiştir. Üstad'a karşı olan saygımızdan en ufak bir sarsıntı olmaksızın devam etmiştir. Bu sorunuzun içindeki kaygıları anlıyorum. Üstad'ın vefatından birkaç yıl önce bir siyasi esprisi dolayısıyla aramıza minik bir soğukluğun girdiğini bilerek bunu soruyorsunuz bu durum bizim özel ilişkilerimizi suret-i katiyyede zedelememiştir. Üstad bundan sonra bizimle sürekli görüştü, biz Üstad'la görüştük. Bu konuda kendisinin ifadeleri vardır. Bunun da ötesinde bize yazmış olduğu mektupları vardır. Biz Üstad'ı böyle bazı gündelik meselelerin dışında ve üstünde bu davanın vazını olarak kabul etmişizdir. Ve Üstad'ı bütün ölçülerin üstünde olarak başımıza taç etmişizdir, Üstad bizden sevgi duyardı. Bu sevginin mahiyeti ve çapı bizi tanıyanlarca ve tanımayanlarca malumdur."⁶⁸ diyecektir. Rasim Özdenören ise, "Bizim Üstad'la ilişkimiz hiç kesilmedi. Üstad, bize muğber gibi duruyor ama gene de Ankara'ya geldiğinde bizi arıyor. (...) Hiçbir şey olmamış gibi bizim ilişkilerimiz devam etti Üstad'la. (...) En son Üstad'ın ölümü 25 ya da 26 Mayıs'ta. Ben bu olaydan beş-on gün önce Üstad'ın evine ziyarete gittim. O da her defasında bize hüsnükabul gösterdi"⁶⁹ demektedir.

20 Mayıs 1978 tarihli mektuptan ve Üstad Necip Fazıl'ın bu mektuba *Rapor 4*'te verdiği cevaplardan sonra Üstad Necip Fazıl'ın bir Ankara ziyaretinde haber vermesiyle 28 Kasım 1978 tarihinde Mola Otelinde bir araya gelirler. Mehmet Akif İnan, Cahit Zarifoğlu, Erdem Bayazıt, Rasim Özdenören, Alaeddin Özdenören ve Mehmet⁷⁰, otelin ilk katında, lobide Üstad'ın karşısındadırlar. "Bana giran geliniz" der, Üstad Necip Fazıl, geçen olayları kısaca özetler, bir bakıma *Rapor 4*'te yazdıklarını ılımlı bir dille tekrarlar. Kendisine yollanan mektuptan söz

68 Gurbet Edebiyat Dergisi, Sayı: 1, Temmuz 1983.

69 Rasim Özdenören, Portre Söyleşileri, İz Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 71.

70 Rasim Özdenören, "Muhtemelen -ağleb-i ihtimal- Mehmet Soyak olmalı" diyor. Bkz. Rasim Özdenören, Portre Söyleşileri, İz Yayıncılık, İstanbul 2023, s. 375.

eder. "Sizi bütün olanlara rağmen, hatıralara dayanarak istedim. Münasebetimiz, olayların üstündedir" der. "Bizden sonraki nesilden bir sizler varsınız" diye ekler.⁷¹

Cahit Zarifoğlu, Üstad Necip Fazıl Kısakürek'in vefatının ardından yazdığı bir yazıda, "Ona hayrandık. Etrafında Anadolu'dan köylüler, işçiler de vardı, üniversiteden profesörler de, öğrenciler de, memurlar da, emekliler de, esnaf da. Öyle bir kaynaktı ki kim gidip ağzını dayasa içecek bir şey vardı. Bütün bu insanları birleştiren, onda kaynaştıran şey ise İslam'dı" der. Onların Üstad Necip Fazıl'a bakışları budur. Cahit Zarifoğlu, Üstad Necip Fazıl'la vefatına kadar görüşmelerinin sürdüğünü kaydeder. Üstad Necip Fazıl'ın vefatından önceki Ramazan ayında gerçekleştirdiği ziyaretteki intibalarını paylaşır.⁷²

Üstad Necip Fazıl'ın Vefatının Ardından

Üstad Necip Fazıl Kısakürek, 25 Mayıs 1983 tarihinde vefat eder. 79 yaşını tamamlamasına 1 gün vardır. Mehmet Akif İnan, Üstad Necip Fazıl'ın vefatının ardından *Yeni Devir*'de "Büyük Güneş"⁷³ ve "Üstad'ın Çevresinde"⁷⁴ başlıklı iki yazı yayımlar.

İnan, "Büyük Güneş" başlıklı yazısında, "24 Mayıs 1983'ün gecesi, sabaha karşı inanç, fikir ve sanat dünyamızın en görkemli güneşi gurub etti. Bir başka dünyada tulu etmeğe yürüdü. O bir güneşti, güneş olmasına ama bu dünyanın bulutları, önüne zor yırtılır sedler çekmişti. Onun için ancak, güneşi gözleyen gözler ısındı, yararlandı, onun hayat sunan ışınlarından. Zaman oldu, yırttı bulutların çelik kanatlarını ve saldı her bir yana aydınlığını ama, bulutlarda çok kaviydi. Denebilir ki o bulutların en koyulaştığı, en katılaştığı bir çağın güneşiydi. Bulutların bulutluğunu, bildiği bir başka, yanı tabii bir çağda doğmuş olsaydı, çağın bu denli kararmadığı zamanlarda yüzünü gösterseydi, kuşkusuz bütün yeryüzünü kuşatırdı ışıkları onun.

71 Cahit Zarifoğlu, Yaşamak, Beyan Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 2017, s. 40.

72 Cahit Zarifoğlu, Zengin Hayaller Peşinde, Beyan Yayınları, 21. Baskı, İstanbul 2017, s. 203-204.

73 Yeni Devir, 27 Mayıs 1983

74 Yeni Devir, 31 Mayıs 1983

Ne var ki büyük güneşlerin kaderi en karanlık zamanlarda doğmaktır. Bu güneşler ki, dönemlerinde ziyaları iklimleri kucaklayamamış olsa bile, onun ziyalarını toplayıp demetleyen yakınları, bir vakit sonra, stokladıkları o ziyaları yeryüzüne salarak, Üstadlarının mesajlarını hükümferma kılarlar. Adeta Hz. İsa (AS)'ın havarileri gibi. Yani bir halükarda galebe, güneş tarafındadır.” der. İnan, yazısının sonunda taziyede bulunur, okuyucuları Üstad Necip Fazıl'ın ruhuna hediye edilmek üzere fatiha okumaya davet eder. “Üstad'ın Çevresinde” başlıklı yazısında ise, Üstad Necip Fazıl'ın manevi mirası üzerine yapılması gerekenleri dile getirir. İnan, “Onun yazdıkları ve yaptıkları, yazılmalıdır, anlatılmalıdır. Bunları hiç kimse birinden beklememeli, herkes bir ucundan başlamalıdır. Hepimizi bekliyor bu görev. Eli kalemle tanışık olan herkesi. Bir akademi gibi çalışmalıyız. Birbirimizi yüreklendirmeliyiz, tamamlamalıyız. Üslubumuz, anlatımımız, elbette onun düzeyini tutturamaz ama, ondan da haberler verir.

Bu işleri tertip ve tanzimde ilk ve en önemli yük *Mavera* dergisinin ve Akabe Yayınlarıdır. Orada yazılmalıdır, orada toplanmalıdır evvela.” der.

Mehmet Akif İnan, “Üstad'ın Çevresinde” başlıklı yazısının giriş bölümünde ise Üstad Necip Fazıl'ın hayatının yazılmasına ilişkin Cahit Zarifoğlu'nun teklifini aktarır ve bu teklife ilişkin düşüncelerini paylaşır: “Cahit Zarifoğlu dün bana: ‘Oturup Üstad'ı yazmalısın. Hepimiz yazmalıyız ama onu en derinden bilenimiz, tanıyanımız sensin.’ dedi (...) Kendisinin de davasının da anlaşılmadığından, anlatılmadığından yakınırdı Üstad hep. Her defasında da dönüp bana: ‘Fikir, sanat ve aksiyonumu çerçeveleyecek biyografim yazılmamıştır benim. Bunu ancak senden bekleyebilirim.’ derdi. Susardım. Bunun ne denli gerekli lakin ne azim bir iş olduğunu bildiğim ve buna asla gücümün yetemeyeceğini kavradığım, bundan da utandığım için susardım.” der.

Mehmet Akif İnan, Üstad Necip Fazıl üzerine bir kitap yazmayı hep düşünmüştür. Ancak onun hayatı, sanatı, kişiliği üzerine ve onunla ilgili anı ve anekdotlarını, onun üzerine konuşma ve söyleşilerini çeşitli yayın organlarında yayımlamasına karşın derli toplu bir kitap yazmamıştır. Onun bu düşüncesi,

vefatının 20. yılında, kurucusu olduğu Eğitim-Bir-Sen tarafından, Üstad Necip Fazıl'la ilgili yazıları, söyleşileri ve konuşmaları derlenerek “*Necip Fazıl - Günümüz Şiirinin Temel Koyucusu*”⁷⁵ adlı kitap yayımlanmak suretiyle bir nebze olsun hayata geçirilmiştir.

Üstad Necip Fazıl'ın vefatının ardından *Mavera* dergisi, Haziran 1983 tarihli 79. sayısının kapağında bir taziye mesajı yayımlar. *Mavera* imzalı mesajda,

“Üstad Necip Fazıl Kısakürek 25 Mayıs 1983 günü sabahı saat 1.30'da ebedî âleme göçtü. Necip Fazıl Kısakürek fikir ve edebiyat dünyamızda son birkaç yüzyılın en parlak ve renkli simalarından biriydi. Ömrü sürekli mücadeleler, çileler içinde geçti. Hiçbir baskı, şiddet, zulüm onu hak gördüğü davasında mücadele etmekten geri döndürmedi, yıldırmadı. Boynunda bir mahkûmiyet kararıyla son nefesini vermesi manidardır. O aynı zamanda Türk dilinin gelmiş geçmiş en büyük ustalarının ön safında yer almıştır. Önümüzdeki Temmuz - Ağustos sayımızı bir arada yayınlayarak Necip Fazıl Kısakürek'e adayacağız. Üstad'a Rahmet, İslâm âlemine başsağlığı diliyoruz.”⁷⁶ denilir.

Mavera'nın Temmuz-Ağustos-Eylül 1983 tarihli ve kapağında “Necip Fazıl'a Rahmet. Özel Sayı” yazılı, Üstad Necip Fazıl'ın bir resminin yer aldığı 80-81-82. sayılarını ihtiva eden hacimli nüshasında “Hayatı ve Kişiliği Üzerine”, “Edebi Kişiliği ve Eserleri Üzerine”, “Anılar-Anekdotlar”, “Adanan Şiirler”, “Yapılan Konuşmalardan Seçmeler”, “Ölümü Üzerine Yazılanlar” başlıklı bölümler yer alır. Bu başlıklar altında Üstad Necip Fazıl'ı yakından tanıyan başta Mehmet Akif İnan, Erdem Bayazıt, Cahit Zarifoğlu, Rasim Özdenören isimlerin yazılarıyla ölümü üzerine yazılan ve çeşitli yayın organlarında yayımlanan yazılar bulunmaktadır.

Mehmet Akif İnan, *Mavera*'nın “Necip Fazıl'a Rahmet. Özel Sayı”sında “Hayatından Çizgiler”, “Necip

⁷⁵ Mehmet Akif İnan, Necip Fazıl - Günümüz Şiirinin Temel Koyucusu, Hazırlayan: Selma Günaydın, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara: 2020.

⁷⁶ *Mavera*, Yıl: 7, Cilt:7, Sayı: 79, Haziran 1983

Fazıl Kısakürek⁷⁷, “Üstad Çevresinde”, “Üstad’la Bir Bekleme Esnasında”, başlıklı yazılarla daha önce Yeni Devir’de yayımlanmış “Büyük Güneş” ve “Üstad’ın Çevresinde” başlıklı yazılar olmak üzere toplam 6 yazıyla yer alır.

Mehmet Akif İnan’ın Üstad Necip Fazıl’la ilgili düşüncelerinin ve anılarının yazıya dönüştürülerek muhafaza altına alınmasında *Mavera*’nın özel sayısının hazırlanmasının etkili olduğu söylenebilir. Yoksa Mehmet Akif İnan, yazı konusunda eli çabuk değildir. Mutlaka zorlanması ve mecbur bırakılması gerekir. *Mavera*’nın “Necip Fazıl’a Rahmet. Özel Sayı”nın jeneriğinde Temmuz-Ağustos-Eylül 1983 tarihi gözükmesine karşın derginin 29 Ağustos 1983 tarihinde basıldığı görülmektedir. Mehmet Akif İnan’ın, 3 aylık bir zaman diliminde Üstad Necip Fazıl’la ilgili mezkûr yazıları ortaya koymuş olduğu anlaşılmaktadır.

Mehmet Akif İnan, Üstad Necip Fazıl’ın vefatının ardından Anadolu’nun pek çok il ve ilçesinde Üstad Necip Fazıl üzerine konferans ve panellere davet edilir. Çeşitli dernek, kuruluş ve vakıflar tarafından düzenlenen bu konferans ve panellerde Üstad Necip Fazıl’la ilgili düşüncelerini ve anılarını dinleyicilerle paylaşır. 1990’lı yıllarda özel televizyon kanallarının bilhassa mahalli kanalların açılmasını müteakip çeşitli televizyon kanallarında yine bu çerçevede programlara iştirak eder.

Mehmet Akif İnan, Üstad Necip Fazıl’ın vefatının 1. yıl dönümünde ise, 25 Mayıs 1984 tarihinde TRT’de Üstad Necip Fazıl’la ilgili yarım saatlik bir konuşma yapar. *Mavera*’nın, Haziran 1984 tarihli 91. sayısında da metni yayımlanan konuşmasında, Üstad Necip Fazıl’ın Türk düşüncesi ve edebiyatındaki yerini derli toplu bir şekilde ele alır, nev’i şahsına münhasır şiir anlayışını örnek şiirler okuyarak irdeler.

Mehmet Akif İnan’ın Üstad Necip Fazıl’la İlgili Değerlendirmeleri

Mehmet Akif İnan’ın Üstad Necip Fazıl’ı “Büyük Güneş” başlıklı yazısına son derece isabetli ve görüşünü iki kelimedede ifade edecek biçimde başlık ola-

77 Mehmet Akif İnan’ın “Cumhuriyet Sonrası Türk Şiiri” konulu Mezuniyet Tezinin Necip Fazıl Kısakürek bölümü.

rak seçtiği gibi, “fikir ve sanat dünyamızın en görkemli güneşi” olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

Necip Fazıl’ın hayatı çilelerle geçmiştir. Zaten, İnan’ın ifadesiyle “Büyük güneşlerin kaderi en karanlık zamanlarda doğmaktır.” İnan, “İnancı da sanatı da fikirleri de hep suikastlara uğradı Üstad Necip Fazıl’ın. Gürültülere boğuldu. Nasıl ki müşrikler İki Cihan Sultanı’nın ilahi bildirileri kulaklardan ağarak kalplere girmesin diye ‘gürültü’ler çıkarmak için emir almışlardı; işte, o misal Üstad’a da hep gürültülerle, patırtılarla, işkencelerle cevaplar verildi. Bülbül şakımasına, kargalar korosu ile mukabele edildi. Cenk davuluna, makine ve hayvan gürültüleriyle cevap verildi. Şairliği için ‘Sâbık Şair’ dediler. Tiyatro eserleri için temsil sahneleri demirden perdelerle örüldü. Fikirleri için hapisane yolu açıldı. İncancına ‘suç’ yaftası vuruldu. Arkasında, uzun yankılarla çınlayarak bir ses hatta sayha bırakarak göçtü Üstad Necip Fazıl öte dünyaya. Orada sesi boğulmayacaktır. Bu dünyadaki sayhası orada azık olacaktır kendisine. Burada çalınan karalar, orada birer berat belgesi olacaktır kendisine.”⁷⁸ der.

Üstad Necip Fazıl, ardında yetişmiş bir nesil bırakarak ömrünü tamamlamıştır. Mehmet Akif İnan, Üstad Necip Fazıl’ın bu yöndeki tesirini, “Üstad’ın asil üstadlığı, eli kalem tutan bir gurubun yetişmesinde vesile oluşudur dense yeridir. Onu, kendilerine fiilen üstad sayan, bugün, isimlerini herkesin bildiği azımsanmayacak yekûnda kalem erbabı; gazeteci, fıkra yazarı, şair, hikâyeci, romancı ve mütefekkir mevcuttur. Bilim adamları mevcuttur.”⁷⁹ cümleleriyle ifade eder.

Mehmet Akif İnan, Üstad Necip Fazıl’ı günümüz şiirinin temel koyucusu olarak vasıflandırır. Nazım Hikmet’le Necip Fazıl’ı mukayese eder ve hükmünü ortaya koyar: “Üstad Necip Fazıl, modern Türk şiirinin babasıdır, denebilir. İdeolojik olarak onun çizgisinde olsun olmasın Üstad’ın şiiri şimdiki kadar Türk şiirini etkileyen baş isimdir. Benim anlayışım-

78 Mehmet Akif İnan, Necip Fazıl - Günümüz Şiirinin Temel Koyucusu, Hazırlayan: Selma Günaydın, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara: 2020, s. 55.

79 Mehmet Akif İnan, Necip Fazıl - Günümüz Şiirinin Temel Koyucusu, Hazırlayan: Selma Günaydın, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara: 2020, s. 115.

ca, Cumhuriyet döneminde Türk şiirini iki kişi etkilemiştir. Biri Necip Fazıl, öteki Nâzım Hikmet'tir. Nâzım Hikmet, edebiyatımızı estetik yönden değil, tamamen ideolojik yönden çok derin bir şekilde etkilemiştir. Bu elbette, Üstad'ı taklit şeklinde gelişmedi. Her gelen kuşak kendi birikim ve eklemeleriyle geldi. Bu konuda daha ciddi çalışmalar olacaktır. Modern Türk şiirinin gerçek babası, kurucusu Üstad Necip Fazıl'dır."⁸⁰ der.

Mehmet Akif İnan, Üstad Necip Fazıl'ın şiirine ilişkin ise, "İnsanı sosyal ve kişisel sorunlarıyla yakalama ve bunları hiç alışılmamış imajlarla sergileme özelliği, Necip Fazıl'ın şiir karakteristiğini oluşturur. Bu bakımdan denebilir ki onun altmış yılı dolduran şiir hayatı, aynıyla altmış yıllık toplumsal hayatımızın şiire dönüşmüş fotokopileridir."⁸¹ değerlendirmesinde bulunur. Mehmet Akif İnan, Necip Fazıl'ın dava adamı oluşu ile şairliği arasındaki ilişkiyi ise şöyle açıklar: "Necip Fazıl'ın şairliğini, inancı etkilemiştir. Bunu kendisi de belirtir. İnancının kavgasını yükledikten sonra şiirine yeni sesler getirdi. Bunun ilk büyük örneğini 'Çile'de görüyoruz. Şairliğinin de inancının sergilenişinde, inancının bir doktrine dönüşmesinde çok büyük rolü olmuştur. Üstad, şüphesiz bir mütefekkir ama aynı zamanda büyük bir sanatçı olduğu için ideolojisini örgülerken şairlik vasfını ayan beyan bize gösteriyor."⁸² "Üstad davasına mihrak olarak şüphesiz İslam'ı seçmiştir. Sanatı da bu mihrak çerçevesinde daha doğrusu bu güneş çerçevesinde seyreden birer yıldızlar gibi sayılabilir. 'Biz şiiri İslam için bilmişiz' diyor Üstad onun çile adlı kitabının sonundaki poetikasında kendinin sanat anlayışının ve sanat anlayışının da İslam'ın tâ kendisi olduğunu söyler. Zaten Büyük Doğu olarak yaftaladığı hareketi için bile 'Büyük Doğu İslam'ın emir subaylığıdır' şeklinde açıklamıştır. Üstadın şiirleri tiyatro eserleri, senaryo romanları ve bütün eserleri hep İslam'a layık olduğu bir estetik muhteva içinde terennüm etmeye yöneliktir. Üstad fildişi

kule şairliğine temelden muhalif bir anlayış içerisindeydi. Kendi ifadesidir. Bir agora sanatçısıydı Üstad meydanların adamıydı. Meydanlara çıkma imkânı ve haysiyeti ise ancak fikriyat ile mümkündür. Üstadın aslında sanatının belkemiği fikirdir. Ben şu itikattayım ki tamamen hayal ürünü gibi görünen ve bir yoğun duygu hüviyeti belirten eserleri bile aslında üstadın zihinsel kurgusunun hayal elbisesi giydirilmiş şeklidir. Yani üstad denebilir ki mütefekkirliğin sanatçılığını yapmıştır, şiirini ortaya koymuştur. Tiyatrosunu ortaya koymuştur. (...) Üstadın içinde ömrünün hiç bir döneminde kendisini bırakmamış olan İslâm'ı yaşama özlemi, iştihakı ile müşahede etmişsizdir."⁸³

80 Mehmet Akif İnan, Söyleşiler, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara 2020, s. 115.

81 Mehmet Akif İnan, Necip Fazıl - Günümüz Şiirinin Temel Koyucusu, Hazırlayan: Selma Günaydın, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara: 2020, s. 44.

82 Mehmet Akif İnan, Söyleşiler, Eğitim-Bir-Sen Yayınları, Ankara 2020, s. 189.

83 Gurbet Edebiyat Dergisi, Sayı: 1, Temmuz 1983.

8. KISA FILM

ULUSLARARASI
EĞİTİM TEMALİ

YARIŞMASI

EDUCATION THEMED
INTERNATIONAL

SHORT FILM

COMPATITION

Başlangıç Tarihi | Son Başvuru Tarihi
1 Nisan 2024 | **1 Kasım 2024**

Birinciye
50.000₺

İkinciye
40.000₺

Üçüncüye
30.000₺

Mehmet Akif İnan
Özel Ödülü
20.000₺

Erol Battal
Sendikal Kadraj Ödülü
15.000₺

www.ebskisafilm.org

[ebskisafilm](https://twitter.com/ebskisafilm)

[ebskisafilm](https://facebook.com/ebskisafilm)

EGİTİMDEN BİR KARE

FOTOĞRAF 7 YARIŞMASI

Başlangıç Tarihi | Son Başvuru Tarihi
1 Nisan 2024 | **1 Kasım 2024**

www.egitimdenbirkare.org

